

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ
(Α.Μ.: 1012201703034)

**Θέμα: «Οι σχέσεις της Ελλάδας με τα Βαλκανικά Κράτη πριν την έκρηξη του Β΄ Παγκοσμίου
Πολέμου»**

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Σωτήριος Ριζάς

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2021

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	2
Εισαγωγή.....	3
Α΄ Κεφάλαιο	
Το Βαλκανικό Σύμφωνο (Ελλάδας – Γιουγκοσλαβίας – Ρουμανίας – Τουρκίας) και οι προβλέψεις του.....	5
Β΄ Κεφάλαιο	
Ελληνοτουρκικές σχέσεις.....	13
Γ΄ Κεφάλαιο	
Η κατάληψη της Αλβανίας από την Ιταλία (10 Απριλίου 1939).....	20
3.1. Οι ελληνικές αντιδράσεις με βάση τα ελληνικά, τα ιταλικά και τα γερμανικά διπλωματικά έγγραφα.....	32
3.2. Οι αγγλογαλλικές εγγυήσεις.....	34
3.3. Οι ιταλικές εγγυήσεις και η προσπάθεια ανανέωσης του ελληνοϊταλικού Συμφώνου Φιλίας του 1928.....	43
3.4. Η έκρηξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1 ^η Σεπτεμβρίου 1939) και τα νέα δεδομένα με βάση τα διπλωματικά έγγραφα.....	56
Επίλογος.....	73
Πηγές και βιβλιογραφία.....	74
Παράρτημα.....	77
Περίληψη.....	105

Πρόλογος

Η διπλωματική αυτή διατριβή εκπονείται σε συνεργασία με τον επιβλέποντα καθηγητή Αθανάσιο Χρήστου και τους συνεπιβλέποντες Ιάκωβο Μιχαηλίδη και Σωτήριο Ριζά. Το θέμα που πραγματεύεται είναι η πορεία προς το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο σύμφωνα με τα διπλωματικά έγγραφα της περιόδου εκείνης και οι σχέσεις της Ελλάδας με τις χώρες των Βαλκανίων. Στα κεφάλαια που ακολουθούν αναφέρονται όλες οι διπλωματικές και πολιτικές ζυμώσεις που οδήγησαν στην έκρηξη του πολέμου, καθώς και η θέση της Ελλάδας στο διεθνή χώρο και οι σχέσεις της με τις γειτονικές της χώρες και τις Μεγάλες Δυνάμεις. Η Ελλάδα προκειμένου να εξισορροπήσει τις σχέσεις της με τα άλλα κράτη, να επιλύσει τυχόν διαφορές της και να διατηρήσει τη γεωπολιτική της ασφάλεια προχώρησε στη σύναψη σημαντικών συμφωνιών.

Η κατάληψη της Αλβανίας από την Ιταλία προκάλεσε αναταραχή στην ελληνική κοινή γνώμη, αφού η ελληνική μεθόριος απειλούνταν άμεσα από αυτήν. Παρόλο που η Ιταλία διαβεβαίωσε την Ελληνική Κυβέρνηση ότι δεν απειλούνταν τα γεωπολιτικά συμφέροντά της και η ανεξαρτησία της, η τελευταία δέχθηκε τις εγγυήσεις που τις έδωσαν αυθόρμητα η Αγγλία και η Γαλλία. Οι εγγυήσεις αυτές ώθησαν την Ιταλική Κυβέρνηση να επιδιώξει την ανανέωση του εκπνεύσαντος ελληνοϊταλικού Συμφώνου Φιλίας του 1928, χωρίς όμως οι προσπάθειές της να επιφέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Η διπλωματική μου διατριβή ολοκληρώνεται με την έκρηξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου την 1^η Σεπτεμβρίου 1939 και την προσπάθεια της Ελληνικής Κυβέρνησης να προετοιμάσει τις δυνάμεις της, ώστε να αποκρούσουν οποιαδήποτε επίθεση δέχονταν.

Εισαγωγή

Πριν από την εκτενή παρουσίαση των γεγονότων που πραγματεύεται η διατριβή παραθέτω τα επιμέρους κεφάλαια από τα οποία αποτελείται. Το πρώτο κεφάλαιο αφορά το Βαλκανικό Σύμφωνο του 1934 και τις προβλέψεις του. Οι δυσεπίλυτες διεθνείς διαφορές που προϋπήρχαν πριν την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και η διατήρηση του γεωπολιτικού status quo, οδήγησαν στην ανάγκη σύναψης του Βαλκανικού Συμφώνου στις 9 Φεβρουαρίου 1934 ανάμεσα στην Ελλάδα, τη Γιουγκοσλαβία, την Τουρκία και τη Ρουμανία. Μέχρι την υπογραφή του Συμφώνου μεσολάβησαν τέσσερις Συνδιασκέψεις, στις οποίες δεν κατάφεραν να συνεννοηθούν όλα τα κράτη της χερσονήσου του Αίμου, με αποτέλεσμα η Αλβανία και η Βουλγαρία να μη συμμετέχουν σε αυτό. Στην ουσία το Σύμφωνο αυτό δεν εφαρμόστηκε ποτέ, καθώς οι στόχοι του δεν ήταν απόλυτα ρεαλιστικοί και δεν ανταποκρίνονταν στις ανάγκες της δύσκολης εκείνης περιόδου.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Μετά τη Μικρασιατική εκστρατεία οι ταραχώδεις σχέσεις ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία εξομαλύνθηκαν έως ένα βαθμό. Σε αυτό συνέβαλε η Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάνης, η οποία όμως δε διευθετούσε όλα τα ζητήματα που υπήρχαν μεταξύ των δύο χωρών. Για να επιλυθούν οι εκκρεμότητες που υπήρχαν υπογράφηκαν ορισμένες συνθήκες: η Συνθήκη φιλίας, ουδετερότητας, συνδιαλλαγής και διαιτησίας στις 30 Οκτωβρίου 1930, το Σύμφωνο Εγκάρδιας Συνεννόησης στις 14 Σεπτεμβρίου 1933 και η Πρόσθετη Συνθήκη στις 27 Απριλίου 1938. Οι συνθήκες αυτές διευθετούσαν οικονομικές, πολιτικές και διπλωματικές διαφορές.

Το τρίτο κεφάλαιο, το οποίο χωρίζεται σε τέσσερα υποκεφάλαια, πραγματεύεται την κατάληψη της Αλβανίας από την Ιταλία, λόγω της στρατηγικής θέσης της πρώτης. Η Ιταλία θα αποκτούσε πλήρη έλεγχο της Αδριατικής Θάλασσας, ενώ η Αλβανία θα διευκόλυνε μια μελλοντική ιταλική εισβολή στα Βαλκάνια. Ένα ακόμα κίνητρο ήταν και ο περιορισμός της γερμανικής επιρροής στα Βαλκάνια, καθώς η κατάληψη της Πράγας από τον Χίτλερ ώθησε το Μουσολίνι να προχωρήσει στην κατάληψη της Αλβανίας. Μετά την κατάληψη από την Ιταλία η Αλβανία έλαβε νέο Σύνταγμα, καταρτισμένο σύμφωνα με το Φασιστικό πρότυπο του κατακτητή, ενώ η Ιταλία θα αναλάμβανε την εξωτερική πολιτική της χώρας.

Η κατάληψη της Αλβανίας έθετε αμέσως σε κίνδυνο την ελληνική μεθόριο. Ήδη πριν από την έκρηξη του Ευρωπαϊκού Πολέμου ο Μουσολίνι είχε δηλώσει πως σκόπευε να επιτεθεί στην Ελλάδα. Ο ελληνικός λαός διακατεχόταν από πνεύμα φόβου και ανασφάλειας, μήπως ο ιταλικός στρατός συνέχιζε την προέλασή του νότια. Επιπλέον είχαν δοθεί εντολές από την Ελληνική Κυβέρνηση στον Τύπο να μη γίνει καμία δήλωση που να αφορά τα συμβάντα, προς αποφυγήν

παρεξηγήσεων με τη γείτονα χώρα. Ο Μεταξάς, παρόλο που φοβόταν μια ενδεχόμενη ιταλική επίθεση, δεν έλαβε κανένα στρατιωτικό μέτρο. Η Ιταλία από την πλευρά της διαβεβαίωνε πως δεν θα επιτιθέταν εναντίον της Ελλάδας.

Η Αγγλική και Γαλλική Κυβέρνηση δυσανεχτήθηκαν με την κατάληψη της Αλβανίας, καθώς επιθυμούσαν τη διατήρηση του status quo στη Μεσόγειο και τη Βαλκανική Χερσόνησο. Στο μεταξύ η Ιταλία είχε διαβεβαιώσει την Ελλάδα πως δεν διέτρεχε κίνδυνο. Η Αγγλία και η Γαλλία έδωσαν τις εγγυήσεις τους προς την Ελλάδα και τη Ρουμανία, οι οποίες είχαν γενικό χαρακτήρα, δεν πρόδιδαν καμία εχθρική διάθεση της χώρας απέναντι στον Άξονα, ενώ δόθηκαν αυθόρμητα από τις δύο Δυνάμεις χωρίς αίτηση της Ελλάδας.

Την περίοδο που ο Βενιζέλος ανέλαβε την εξουσία της χώρας οι σχέσεις της Ελλάδας με τις γειτονικές της χώρες, αλλά και με τις Μεγάλες Δυνάμεις ήταν ασταθείς. Πρωταρχικό μέλημα του Βενιζέλου ήταν η εξωτερική πολιτική της χώρας, για αυτό και επεδίωξε να προσεγγίσει την Ιταλία και την Τουρκία. Στις 23 Σεπτεμβρίου 1928 η Ελλάδα και η Ιταλία υπέγραψαν τη Συνθήκη φιλίας, συνδιαλλαγής και δικαστικού διακανονισμού. Κερδίζοντας τη φιλία μιας τέτοιας Δύναμης κατάφερε να κερδίσει τη διπλωματική της υποστήριξη στη διευθέτηση των ελληνοτουρκικών και ελληνογιουγκοσλαβικών διαφορών, καθώς και την επανένταξη της χώρας στη διεθνή κοινότητα. Με την πάροδο του χρόνου και αφού το σύμφωνο αυτό είχε εκπνεύσει, έγιναν προσπάθειες ανανέωσής του από την ιταλική πλευρά. Σε αυτό σημαντικό ρόλο έπαιξαν και οι αγγλογαλλικές εγγυήσεις που δόθηκαν στην Ελλάδα. Για διπλωματικούς λόγους όμως το σύμφωνο δεν ανανεώθηκε, αντικαταστάθηκε απλώς από κείμενα επιστολών που αντάλλασσαν οι δύο χώρες και στα οποία εκφραζόταν η ευχή για φιλία και συνεργασία ανάμεσα στα δύο κράτη.

Η διατριβή μου ολοκληρώνεται με την έκρηξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και τα νέα δεδομένα με βάση τα διπλωματικά έγγραφα. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ξεκίνησε με την επίθεση της Γερμανίας εναντίον της Πολωνίας την 1^η Σεπτεμβρίου 1939. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ως η συνέχεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αφού αναμετρήθηκαν οι ίδιες δυνάμεις για τα ίδια αίτια. Στην έκρηξη του πολέμου καθοριστικό ρόλο έπαιξαν οι όροι που επέβαλλε η συνθήκη των Βερσαλλιών στην ηττημένη Γερμανία και η επεκτατική τάση των χωρών του φασιστικού Άξονα. Ο Μεταξάς προσπαθούσε να διατηρήσει την ουδετερότητα της χώρας του στην έκρυθμη αυτή κατάσταση που επικρατούσε στην Ευρώπη, ενώ η Ιταλία δεν σκεπτόταν να συμμετάσχει εκείνη τη στιγμή στον πόλεμο, λόγω του ότι ήταν στρατιωτικά ανέτοιμη. Ο φόβος μιας πιθανής επίθεσης οδήγησε την Ελλάδα στο σχεδιασμό ενός αμυντικού δόγματος, το οποίο κάλυπτε τη χώρα σε περίπτωση που δεχόταν επίθεση από την Ιταλία ή τη Βουλγαρία. Παράλληλα έγιναν οι απαραίτητες επαφές για την άμεση χορήγηση πολεμικού υλικού στην Ελλάδα από την Αγγλία και τη Γαλλία, όπως αυτό προβλεπόταν από τις δοθείσες εγγυήσεις.

Α΄ Κεφάλαιο

Το Βαλκανικό Σύμφωνο (Ελλάδας – Γιουγκοσλαβίας – Ρουμανίας – Τουρκίας) και οι προβλέψεις του

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η διεθνής κατάσταση ήταν έκρυθμη, καθώς οι υπερασπιστές της διεθνούς τάξης αδυνατούσαν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις προκλήσεις, που στόχευαν στη βία και την ανατροπή. Πιο συγκεκριμένα, ήδη από τις αρχές του 1933, η Συνθήκη Ειρήνης των Βερσαλλιών βρέθηκε στο στόχαστρο δοκιμασιών, καθώς το σύστημα συλλογικής ασφάλειας βρισκόταν υπό κατάρρευση. Η άνοδος του Αδόλφου Χίτλερ στην εξουσία, η αποχώρηση της ναζιστικής Γερμανίας από την Κοινωνία των Εθνών και τη Διάσκεψη του Αφοπλισμού, δημιούργησε περαιτέρω ενδοευρωπαϊκές αντιθέσεις¹. Ο Χίτλερ προσπαθούσε να πετύχει την επανάκαμψη της γερμανικής ισχύος, καθώς επιχειρούσε να επανεξοπλίσει τη Γερμανία. Βέβαια κάτι τέτοιο δεν ήταν εύκολο να επιτευχθεί, εξαιτίας της δεινής οικονομικής της κατάστασης.

Φοβούμενες οι Δυνάμεις και ο Μουσολίνι την ανερχόμενη Γερμανία, παρότρυναν την Αγγλία και τη Γαλλία να προχωρήσουν σε ανασύσταση του Διευθυντηρίου του 1815². Στις 15 Ιουλίου 1933 ανασυστάθηκε στη Ρώμη με τη συμμετοχή και της Γερμανίας, παρέμεινε όμως ανενεργό. Επιπλέον, στις 16 Φεβρουαρίου 1933 υπογράφηκε στη Γενεύη νέο σύμφωνο των κρατών της Μικρής Entente, ύστερα από παρότρυνση της Γαλλίας. Οι ενέργειες αυτές είχαν σκοπό να διασφαλίσουν την ανεξαρτησία και την ισοτιμία των ευρωπαϊκών χωρών³. Προκειμένου να διατηρηθεί το γεωπολιτικό status quo των βαλκανικών χωρών κρίθηκε αναγκαίο να δημιουργηθεί μια Βαλκανική Ομοσπονδία, η οποία θα διασφάλιζε την ανεξαρτησία τους και την εδαφική τους ακεραιότητα⁴.

Οι πρώτες προσεγγίσεις για τη σύσταση μιας Βαλκανικής Ομοσπονδίας έγιναν στο 27^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Ειρήνης, το οποίο συνήλθε στην Αθήνα και τους Δελφούς. Πραγματοποιήθηκε μεταξύ 6 και 10 Οκτωβρίου 1929, ενώ οι συζητήσεις που έγιναν είχαν ημιεπίσημο χαρακτήρα. Η ιδέα της βαλκανικής ένωσης ανήκε στον Αλέξανδρο Παπαναστασίου, ο οποίος διατύπωσε τις απόψεις του και εν συνεχεία τις γνωστοποίησε στο συνέδριο στις 7 Οκτωβρίου 1929, υποβάλλοντας σχετικό υπόμνημα. Επιπλέον, στις 9 Οκτωβρίου επισήμανε την

¹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 15 (2000), σ. 355 (στο εξής βλ. ΙΕΕ)

² Η Ιερή Συμμαχία ή Μεγάλη Συμμαχία υπογράφηκε στις 26 Σεπτεμβρίου 1815 στο Παρίσι. Ήταν μια τριμερής συνθήκη μεταξύ των Αυτοκρατόρων Αλεξάνδρου Α΄ της Ρωσίας, Φραγκίσκου Α΄ της Αυστρίας και του Βασιλιά Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ΄ της Πρωσίας. Το ίδιο έτος προσχώρησε στη συμμαχία η Αγγλία, ενώ το 1818 προσχώρησε και η Γαλλία.

³ Α. Τούντα – Φεργάδη, *Θέματα Ελληνικής Διπλωματικής Ιστορίας 1912 – 1941*, Αθήνα 2005, σ. 363

⁴ ΙΕΕ τ. 15 (2000), σ. 355

αναγκαιότητα καθορισμού τακτών ετήσιων Βαλκανικών Συνδιασκέψεων, με αντικείμενο τη μελέτη όλων των ζητημάτων κοινού ενδιαφέροντος των Βαλκανικών λαών, ενώ ανέθεσε την πρωτοβουλία συγκάλεσης της πρώτης συνδιάσκεψης στο Διεθνές Γραφείο Ειρήνης.

Παράλληλα, συνέστησε στην Κοινωνία των Εθνών να ιδρύσει ένα Ινστιτούτο Βαλκανικής Συνεργασίας. Το Συνέδριο ενέκρινε ομόφωνα τις προτάσεις του Παπαναστασίου και το Παγκόσμιο Συνέδριο Ειρήνης σε συνεννόηση με το Διεθνές Γραφείο Ειρήνης υπέβαλε στις 12 Μαΐου 1930 προσκλητήρια εγκύκλιο στους υπουργούς Εξωτερικών όλων των βαλκανικών κρατών (Αλβανίας, Βουλγαρίας, Γιουγκοσλαβίας, Ελλάδας, Ρουμανίας, Τουρκίας). Η εγκύκλιος αφορούσε τη σύγκληση μιας πρώτης Βαλκανικής Συνδιάσκεψης, η οποία θα λάμβανε χώρα στις 5 Οκτωβρίου του 1930 στην Αθήνα. Η πρόσκληση έγινε αποδεκτή από όλα τα ενδιαφερόμενα κράτη μέχρι τα τέλη του Ιουνίου, ενώ ενημέρωσαν πως θα στείλουν τους αντιπροσώπους τους. Ο χαρακτήρας όμως της συνδιάσκεψης δεν θα ήταν επίσημος και οι αντιπρόσωποι θα έπρεπε να εκπροσωπούν όλους τους οργανισμούς της ειρήνης, των επαγγελματικών τάξεων και των Πανεπιστημίων.

Πρακτικά, όμως η Α΄ Συνδιάσκεψη, όπως και οι ακόλουθες, είχαν τελικά ημιεπίσημο χαρακτήρα, διότι οι εκπρόσωποι που εστάλησαν στις συνδιασκέψεις ήταν εν ενεργεία διπλωμάτες, οι οποίοι είχαν το δικαίωμα να συμμετάσχουν στις συζητήσεις. Πριν πραγματοποιηθεί η Α΄ Συνδιάσκεψη, οι ενδιαφερόμενες χώρες προσδιόρισαν με υπομνήματα τα ζητήματα που θα θίγονταν σε αυτήν. Βασική επιδίωξη της ελληνικής πλευράς ήταν η εξασφάλιση της αμοιβαίας βοήθειας των συμβαλλόμενων μελών και η ειρηνική διευθέτηση τυχόν διαφορών. Επιπροσθέτως, έκρινε αναγκαίο να υπάρξει μια «κοινή εμπορική πολιτική», τόσο στις εισαγωγές, όσο και στις εξαγωγές, η οποία θα οδηγούσε σε ένα «Σύμφωνο οικονομικής αλληλεγγύης και μερικής τελωνειακής ενώσεως».

Η γιουγκοσλαβική πλευρά στόχευε στην επίλυση του οικονομικού προβλήματος, η οποία θα γινόταν πράξη μέσα από μια «οικονομική και πολιτιστική συνεργασία». Η Ρουμανία από την πλευρά της αποσκοπούσε στην πολιτιστική προσέγγιση των Βαλκανικών Εθνών, ενώ βασική επιδίωξη της Βουλγαρίας ήταν η προστασία των βουλγαρικών μειονοτήτων, που κατοικούσαν σε μακεδονικά εδάφη και σε εδάφη της Δυτικής Θράκης, στη Δοβρουτσά και στις ακτές του Αιγαίου Πελάγους. Η Βουλγαρίας, όπως και η Αλβανία, έδιναν ύψιστη σημασία στην πραγματοποίηση του αιτήματός τους, κάτι που είναι ολοφάνερο από το ότι λίγο έλειψε να μην συμμετάσχουν στη συνδιάσκεψη, επειδή δεν είχε συμπεριληφθεί στην ημερήσια διάταξη το ζήτημα αυτό.

Πραγματοποιήθηκαν συνολικά τέσσερις Συνδιασκέψεις, οι οποίες δυστυχώς δεν απέφεραν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Η Α΄ Συνδιάσκεψη συνήλθε μεταξύ 5 και 12 Οκτωβρίου 1930 στην Αθήνα, με πρόεδρο τον Παπαναστασίου. Στα πλαίσια των εργασιών της ορίστηκαν έξι

επιτροπές με διαφορετικό αντικείμενο η καθεμία⁵. Η Οργανωτική Επιτροπή συνέταξε το καταστατικό της Βαλκανικής Συνδιάσκεψης, σύμφωνα με το οποίο: «σκοπόν έχουσης τήν συμβολήν εις τας κοινωνικάς, οικονομικάς, μορφωτικάς καί πολιτικάς σχέσεις επί σκοπώ κατευθύνσεως τῆς προσεγγίσεως ταύτης, τελικῶς, πρὸς τὴν ἔνωσιν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν»⁶. Οι υπόλοιπες πέντε επιτροπές που ορίστηκαν ήταν οι εξής: Επιτροπή Πολιτικών Σχέσεων, Επιτροπή Πνευματικής Συνεργασίας, Επιτροπή Οικονομικών Σχέσεων, Επιτροπή Επικοινωνιών, Επιτροπή Κοινωνικής Πολιτικής.

Η Β΄ Συνδιάσκεψη έλαβε χώρα στην Κωνσταντινούπολη και την Άγκυρα μεταξύ 19 και 26 Οκτωβρίου 1931, με βασικότερα θέματα συζήτησης την εξέταση του προβλήματος του βαλκανικού συμφώνου και τους προβλήματος των μειονοτήτων. Η Γ΄ Συνδιάσκεψη πραγματοποιήθηκε στο Βουκουρέστι μεταξύ 22 και 28 Οκτωβρίου 1932, υπό την προεδρία του Ρουμάνου Ποπ. Τέλος, η Δ΄ Συνδιάσκεψη συνήλθε στη Θεσσαλονίκη από τις 5 έως τις 11 Νοεμβρίου 1933. Μέσα από αυτές τις ετήσιες συναντήσεις των βαλκανικών κρατών, δεν κατέστη δυνατό να προκύψει μια ένωση η ομοσπονδία. Δύο από τις κυριότερες αιτίες αποτυχίας ήταν το πολιτικό χάσμα ανάμεσα στα κράτη της χερσονήσου του Αίμου και η ελλιπής οργάνωσή τους, καθώς οι αντιπρόσωποι που είχαν ορισθεί δεν ήταν οι πλέον αρμόδιοι.

Στις 4 Φεβρουαρίου 1934, μονογραφήθηκε στο Βελιγράδι το τετραμερές Βαλκανικό Σύμφωνο. Στις 9 Φεβρουαρίου 1934 υπογράφηκε επισήμως στην Αίθουσα της Ακαδημίας Αθηνών. Η μη συμμετοχή όμως της Αλβανίας και της Βουλγαρίας καθιστούσε ατελές το Σύμφωνο. Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέλη ήταν η Ελλάδα, η Γιουγκοσλαβία, η Τουρκία και η Ρουμανία, της οποίας ο υπουργός Εξωτερικών, Τιτουλέσκου, ήταν αυτός που ανέλαβε την άνοιξη του 1933 την πρωτοβουλία των διαπραγματεύσεων. Εκπρόσωπος της Ελλάδας ήταν ο Δημήτριος Μάξιμος, της Τουρκίας ο Τεφβίκ Ρουστου Αράς και της Γιουγκοσλαβίας ο Μπογκολιούμπ Γεβτίτς.

Η επιλογή της Βουλγαρίας να απέχει από τη συμμετοχή στο Σύμφωνο, οφειλόταν σε λόγους εσωτερικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, επέμενε στην αναθεώρηση των Συνθηκών του 1919 και σε περίπτωση που προσχωρούσε σε μια τέτοια συμφωνία, θα έχανε το δικαίωμα προσφυγής στο άρθρο 19 του Συμφώνου της Κοινωνίας των Εθνών, το οποίο προέβλεπε την αναθεώρηση των συνθηκών. Εντελώς διαφορετικός ήταν ο λόγος αποχής της Αλβανίας από τη συμφωνία. Η μη συμμετοχή της αφορούσε λόγους εξωτερικής πολιτικής, καθώς ανήκε στη σφαίρα επιρροής της Ιταλίας. Το δεδομένο αυτό είχε σαν επακόλουθο να μην επιθυμεί η Ιταλία να ενδυναμώσει τις προσπάθειες των κρατών που στόχος τους ήταν να διατηρήσουν το εδαφικό και πολιτικό status quo

⁵Α. Τούντα – Φεργάδη, *ό. π.*, σ. 345 – 347, 350

⁶Α. Ι. Κοραντής, *Διπλωματική Ιστορία της Ευρώπης (1919 – 1945)*, τ. 2, α΄ μέρος, Αθήνα 1996, σ. 73, στο εξής βλ. Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ. 2., α΄ μέρος

του 1919. Παρόλα αυτά, η Αλβανία δυσαρεστήθηκε που δεν προσκλήθηκε να υπογράψει το Σύμφωνο.

Το Σύμφωνο της Βαλκανικής Συνεννόησης περιελάμβανε προοίμιο, τρία άρθρα και ένα προσαρτημένο μυστικό Πρωτόκολλο. Το προοίμιο διασαφηνίζει τους λόγους για τους οποίους οι τέσσερις χώρες προχώρησαν στην υπογραφή του συμφώνου, και ήταν οι εξής: η διατήρηση της ειρήνης στα Βαλκάνια, η επιθυμία τους να ενδυναμώσουν το πνεύμα της συνεννοήσεως και συνεργασίας που αντικατόπτριζε το Σύμφωνο Μπριάν – Κέλογκ και στις σχετικές αποφάσεις της Συνελεύσεως της Κοινωνίας των Εθνών. Ένας επιπλέον λόγος ήταν και η διασφάλιση του σεβασμού των υποχρεώσεων που είχαν αναλάβει, καθώς και η διατήρηση του εδαφικού καθεστώτος που εγκαθιδρύθηκε μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στα Βαλκάνια.

Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει αναλυτική παράθεση του περιεχομένου των άρθρων. Σύμφωνα με το πρώτο άρθρο διασφαλιζόνταν τα σύνορα των συμβαλλομένων μερών⁷. Συγκεκριμένα: *«Η Ελλάδα, η Ρουμανία, η Τουρκία και η Γιουγκοσλαβία εγγυόνται αμοιβαία την ασφάλεια όλων των βαλκανικών τους συνόρων»*. Στο δεύτερο άρθρο προσδιοριζόταν το εξής: *«Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέλη αναλαμβάνουν να συμφωνήσουν ως προς τα μέτρα που θα λάβουν για να πραγματοποιηθούν τα ενδιαφέροντά τους, τέτοια όπως καθορίζονται από την παρούσα Συμφωνία. Αναλαμβάνουν την υποχρέωση να μην αναλάβουν καμία πολιτική δράση εναντίον οποιασδήποτε άλλης βαλκανικής χώρας, η οποία δεν έχει υπογράψει την παρούσα Συμφωνία, χωρίς προηγούμενη αμοιβαία προειδοποίηση και να μην αναλάβουν καμία πολιτική υποχρέωση απέναντι σε οποιαδήποτε άλλη βαλκανική χώρα χωρίς τη συγκατάθεση των άλλων συμβαλλόμενων μερών»*. Το τρίτο άρθρο όριζε ότι: *«Η παρούσα Συμφωνία θα τεθεί σε ισχύ από την ημερομηνία της υπογραφής της από όλα τα Συμβαλλόμενα Μέλη, και θα επικυρωθεί το συντομότερο δυνατό. Θα είναι ανοιχτή σε οποιαδήποτε άλλη βαλκανική χώρα, της οποίας η διάθεση για προσχώρηση τίθεται σε ισχύ αμέσως μόλις οι άλλες χώρες που έχουν υπογράψει τη συμφωνία έχουν κοινοποιήσει τη συμφωνία τους»*. Με το τρίτο άρθρο φαινόταν ξεκάθαρα η διάθεση των τεσσάρων κρατών να επιτρέψουν την προσχώρηση της Αλβανίας και της Βουλγαρίας στη συμφωνία⁸.

Το μυστικό Πρωτόκολλο που συμπεριλαμβανόταν στο Σύμφωνο, αποτελούταν από προοίμιο και εννέα άρθρα και αφορούσε τον τρόπο εφαρμογής των διατάξεων του Συμφώνου. Η διάρκειά του, σε περίπτωση που δεν καταγγελλόταν, θα ήταν διετής, ενώ θα εξακολουθούσε να ισχύει για πέντε χρόνια, αφού θα ανανεωνόταν αυτόματα και εν συνεχεία για άλλα επτά⁹. Στο προοίμιο του Πρωτοκόλλου οριζόταν: *«Κατά τη διαδικασία υπογραφής του Συμφώνου της*

⁷ Α. Τούντα – Φεργάδη, ό. π., σ. 350 – 375, 378 – 379

⁸ *League of Nations Treaty Series*, τ. 153 (1934), σ. 154 – 159

⁹ Α. Τούντα – Φεργάδη, ό. π., σ. 379

Βαλκανικής Συνεννόησης, οι τέσσερις υπουργοί Εξωτερικών της Ελλάδας, της Ρουμανίας, της Γιουγκοσλαβίας και της Τουρκίας θεώρησαν σκόπιμο να ορίσουν ως ακολούθως τη φύση των δεσμεύσεων που ανέλαβαν οι αντίστοιχες χώρες τους και να δηλώσουν με σαφήνεια, ότι οι εν λόγω ορισμοί αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του Συμφώνου». Το προοίμιο ακολουθούν εννέα άρθρα, σύμφωνα με τα οποία:

Άρθρο 1: *«Κάθε χώρα που διαπράττει μία από τις πράξεις επιθετικότητας στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 2 των Συμβάσεων του Λονδίνου της 3^{ης} και 4^{ης} Ιουλίου 1933, αντιμετωπίζεται ως επιτιθέμενος».*

Άρθρο 2: *«Το Σύμφωνο Βαλκανικής Συνεννόησης δεν στρέφεται εναντίον καμίας Δύναμης. Σκοπός του είναι να εγγυηθεί την ασφάλεια των πολλών Βαλκανικών συνόρων από οποιαδήποτε επιθετικότητα από οποιοδήποτε Βαλκανικό Κράτος».*

Άρθρο 3: *«Ωστόσο, αν ένα από τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέλη είναι θύμα επιθέσεων εκ μέρους οποιασδήποτε άλλης μη Βαλκανικής Δύναμης και ένα Βαλκανικό Κράτος συσχετίζεται με μια τέτοια επίθεση, είτε κατά τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, είτε αργότερα, το Σύμφωνο των Βαλκανικών Συμφωνιών θα εφαρμόζεται στο σύνολό του σε σχέση με αυτό το Βαλκανικό Κράτος».*

Άρθρο 4: *«Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέλη αναλαμβάνουν τη δέσμευση να συνάψουν τις κατάλληλες Συμβάσεις για την προώθηση των στόχων που επιδιώκει το Σύμφωνο της Βαλκανικής Συνεννόησης. Η διαπραγμάτευση τέτοιων Συμβάσεων θα αρχίσει εντός έξι μηνών».*

Άρθρο 5: *«Δεδομένου ότι το Σύμφωνο της Βαλκανικής Συνεννόησης δεν έρχεται σε αντίθεση με προηγούμενες δεσμεύσεις και όλες οι συμβάσεις που βασίζονται σε προηγούμενες Συνθήκες εφαρμόζονται στο σύνολό τους, όλες οι εν λόγω δεσμεύσεις και οι εν λόγω Συνθήκες έχουν δημοσιευθεί».*

Άρθρο 6: *«Οι λέξεις «αποφασισμένα να διασφαλίσουν την τήρηση των υφιστάμενων συμβατικών υποχρεώσεων», στο προοίμιο του Συμφώνου, καλύπτουν την τήρηση από τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέλη των υφιστάμενων Συνθηκών μεταξύ Βαλκανικών Κρατών, στις οποίες ένα ή περισσότερα από τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέλη είναι συμβαλλόμενο μέρος».*

Άρθρο 7: *«Το Σύμφωνο της Βαλκανικής Συνεννόησης είναι ένα αμυντικό μέσο: οι υποχρεώσεις των Υψηλά Συμβαλλόμενων Μελών που απορρέουν από το εν λόγω Σύμφωνο παύουν να ισχύουν σε σχέση με ένα Υψηλά Συμβαλλόμενο Μέλος που γίνεται επιδρομέας εναντίον οποιασδήποτε άλλης χώρας, κατά την έννοια του Άρθρου 2 των Συμβάσεων του Λονδίνου».*

Άρθρο 8: *«Η διατήρηση της εδαφικής τάξης που ισχύει σήμερα στη Βαλκανική Χερσόνησο είναι οριστική για τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέλη. Η διάρκεια των προβλεπόμενων από το Σύμφωνο υποχρεώσεων θα ρυθμιστεί από τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέλη κατά τη διάρκεια των δύο επόμενων ετών μετά την υπογραφή του Συμφώνου ή αργότερα. Κατά τη διάρκεια των δύο αυτών ετών, δεν*

μπορεί να καταγγελθεί το Σύμφωνο. Η διάρκεια του Συμφώνου καθορίζεται σε τουλάχιστον δύο έτη και μπορεί να είναι μεγαλύτερη. Εάν δύο χρόνια μετά την υπογραφή του δεν έχει καθορισθεί η διάρκειά του, το Σύμφωνο της Βαλκανικής Συνεννόησης θα παραμείνει *ipso facto* (αυτόματα) για πέντε έτη από τη λήξη των δύο ετών από την υπογραφή του. Κατά τη λήξη της εν λόγω πενταετίας ή της περιόδου κατά την οποία τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέλη έχουν συμφωνήσει για τη διάρκειά του, το Σύμφωνο της Βαλκανικής Συνεννόησης ανανεώνεται αυτόματα με σιωπηρή συμφωνία για την περίοδο για την οποία είχε προηγουμένως τεθεί σε ισχύ, χωρίς καταγγελία από οποιοδήποτε από τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέλη ένα έτος πριν από την ημερομηνία λήξης του: υπό την προϋπόθεση πάντοτε ότι η καταγγελία ή η ειδοποίηση καταγγελίας δεν είναι παραδεκτή, είτε κατά την πρώτη περίοδο ισχύος του Συμφώνου (δηλαδή επτά ή περισσότερο από επτά έτη), είτε σε οποιαδήποτε μεταγενέστερη περίοδο που καθορίζεται αυτόματα με σιωπηρή συμφωνία, πριν από το έτος που προηγείται της ημερομηνίας που λήγει το Σύμφωνο».

Άρθρο 9: «Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέλη θα ενημερώνονται το ένα το άλλο μόλις επικυρωθεί το Σύμφωνο της Βαλκανικής Συνεννόησης, σύμφωνα με την αντίστοιχη νομοθεσία τους»¹⁰.

Μετά την υπογραφή του Συμφώνου εκφράστηκαν διάφορες ανησυχίες σχετικά με την εφαρμογή του. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος τάχθηκε εναντίον του Συμφώνου, ενώ την περίοδο εκείνη το κόμμα του διέθετε μια δυνατή πλειοψηφία στη Γερουσία. Ο Βενιζέλος υποστήριζε την υπογραφή διμερών συμφώνων, καθώς διασφάλιζαν καλύτερα την προάσπιση της ειρήνης και τη συνεργασία των βαλκανικών κρατών. Ένας πολυμερές σύμφωνο θα μπορούσε να εμπλέξει την Ελλάδα στους διεθνείς ανταγωνισμούς, ενώ παράλληλα εγκυμονούσε τον κίνδυνο να οδηγήσει τη χώρα σε πόλεμο με την Ιταλία, σε περίπτωση που αυτή προχωρούσε σε επίθεση εναντίον της Γιουγκοσλαβίας. Στις 15 Μαρτίου 1934, ο Μάξιμος δήλωσε στη Βουλή πως «σκοπός του Συμφώνου της Βαλκανικής Συνεννόησης είναι η εγγύηση της ασφάλειας των ενδοβαλκανικών συνόρων μόνο εναντίον άλλου Βαλκανικού Κράτους. Κατά συνέπειαν η Ελλάδα (δεν δύναται) να αχθεί εις πόλεμον με οιαδήποτε των Μεγάλων Δυνάμεων».

Η Βουλή επικύρωσε το σύμφωνο την ίδια μέρα και η Γερουσία στις 2 Απριλίου 1934. Με την παραπάνω δήλωσή του ο Μάξιμος μείωσε την αξία του συμφώνου, αφού μέσω αυτού εκφραζόταν η επίσημη θέση της ελληνικής κυβέρνησης απέναντι στο Σύμφωνο. Προκάλεσε έτσι διασπαστικές τάσεις στα συμβαλλόμενα μέρη, που σκέφτονταν εκ νέου τα διμερή βαλκανικά σύμφωνα¹¹. Σύμφωνα με το άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου, οι συνεννοήσεις για τη σύναψη

¹⁰ *League of Nations Treaty Series*, τ. 153 (1934), σ. 154 – 159

¹¹ Α. Τούντα – Φεργάδη, *ό. π.*, σ. 379 – 380

στρατιωτικών συμβάσεων έπρεπε να ξεκινήσουν μέσα σε διάστημα έξι μηνών από την υπογραφή του Συμφώνου. Αναβλήθηκαν όμως επ' αόριστον και μετά από δύο χρόνια έλαβαν χώρα, ύστερα από επιστολή του τότε Πρωθυπουργού και υπουργού Εξωτερικών της Ελλάδας, Ι. Μεταξά, την οποία απέστειλε στις 5 Μαΐου 1936 στον Πρόεδρο της Βαλκανικής Συνεννόησης, Ρουσδή Αράς. Η επιστολή του Ι. Μεταξά έγινε αποδεκτή από όλους τους Συμμάχους και αποτέλεσε αναπόσπαστο μέρος του Συμφώνου της Βαλκανικής Συνεννόησης. Στις 4 – 6 Μαΐου 1936 συνήλθε στο Βελιγράδι Μόνιμο Συμβούλιο, στα πρακτικά του οποίου καταχωρήθηκε ότι τα Γενικά Επιτελεία των Συμμάχων Κρατών θα αναλάμβαναν το ζήτημα της επεξεργασίας των προσηκουσών στρατιωτικών συμβάσεων από κοινού.

Το Νοέμβριο του ίδιου έτους συνήλθαν στο Βουκουρέστι οι Αρχηγοί των Επιτελείων Ελλάδας, Γιουγκοσλαβίας, Ρουμανίας και Τουρκίας, με σκοπό να επεξεργαστούν τη Βασική Στρατιωτική Σύμβαση. Ο Αρχηγός του Ελληνικού ΓΕΣ υπέγραψε με επιφύλαξη τη σύμβαση αυτή, καθώς διατηρούσε αμφιβολίες για το άρθρο 7 που συμπεριλαμβανόταν σε αυτήν. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό οριζόταν πως από τη στιγμή που αρχίσουν οι εχθροπραξίες δεν θα μπορούν να διακοπούν, ούτε να τερματισθούν παρά μόνο ύστερα από κοινή συνεννόηση μεταξύ των τεσσάρων συμβαλλομένων μερών, έστω και κατά την περίπτωση που προστίθενται κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων και άλλες χώρες με το μέρος του εχθρού.

Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων είχε προταθεί από τη Ρουμανία και τη Γιουγκοσλαβία τροποποίηση των διατυπώσεων αυτού του άρθρου. Στη σύνοδο όμως του Μόνιμου Συμβουλίου της Βαλκανικής Συνεννόησης, που συνήλθε στην Αθήνα στις 15 – 18 Φεβρουαρίου 1937 από τους Μεταξά, Αντωνέσκου, Στρογιαντίνοβιτς και Ρουσδή Αράς, το άρθρο 7 έγινε δεκτό και επικυρώθηκε, αποτελώντας πια αναπόσπαστο μέρος του Βαλκανικού Συμφώνου. Επιπλέον, η ισχύς του θα ήταν ίδια με την ισχύ του Συμφώνου. Συγκεκριμένα, το Σύμφωνο είχε ισχύ μέχρι την 9^η Φεβρουαρίου 1941, ανανεώθηκε κατά τη σύνοδο της 2^{ης}, 3^{ης} και 4^{ης} Φεβρουαρίου 1940 στο Βελιγράδι, ενώ θα ίσχυε για ακόμα επτά χρόνια, μέχρι την 9^η Φεβρουαρίου 1947¹².

Αξίζει να σημειωθεί ότι σχεδόν όλοι οι αρχηγοί δεν δέχθηκαν ένθερμα την υπογραφή του Συμφώνου, εκτός από τον Κονδύλη. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ήταν η στάση του Γεωργίου Καφαντάρη, ο οποίος χαρακτήρισε το Σύμφωνο ως «σύμφωνον αυτοκτονίας» και εκείνη του Ιωάννη Μεταξά, όπου υποστήριζε πως η Ελλάδα δεν έπρεπε να δεσμευθεί με συμμαχίες, που θα καθόριζαν τη θέση της σε έναν ευρωπαϊκό πόλεμο. Αποδεχόταν το Σύμφωνο, υπό τον όρο όμως τροποποίησής του, για να αποκλεισθεί τυχόν εμπλοκή σε πόλεμο της Ελλάδας με την Ιταλία¹³.

¹² *Η προς πόλεμον προπαρασκευή του Ελληνικού Στρατού 1923 – 1940*, Αθήνα 1969, σ. 8 – 9

¹³ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ. 2, α' μέρος, σ. 98

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί πως αντιμετώπισαν το Σύμφωνο και οι Μεγάλες Δυνάμεις. Η Ιταλία ήταν εντελώς αντίθετη με το Σύμφωνο, διότι η σύναψή του αποτελούσε σημαντικό εμπόδιο για την πολιτική του Μουσολίνι, ο οποίος εποφθαλμιούσε την Αλβανία. Οι βλέψεις του αυτές δημιουργούσαν πρόβλημα στους Γιουγκοσλάβους, οι οποίοι επιθυμούσαν τη συμμετοχή της Αλβανίας στο Σύμφωνο, ώστε να προστατεύσουν τα αλβανογιουγκοσλαβικά σύνορα. Αντίθετα με την Αλβανία, η Ιταλία στήριξε αμέσως τη συμμετοχή της Βουλγαρίας, διότι με αυτόν τον τρόπο θα απομονωνόταν μέσα στο βαλκανικό χώρο και θα εξαρτιόταν από την ιταλική εξωτερική πολιτική. Στον αντίποδα η Γαλλία ενθάρρυνε τη συνεργασία των βαλκανικών κρατών και τη διατήρηση της ειρήνης, είχε όμως αιώτερο σκοπό. Στόχευε στην προσέλευση της Βουλγαρίας στον συνασπισμό της Μικρής Entente, προκειμένου να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τη φιλοπόλεμη Γερμανία του Χίτλερ. Η Σοβιετική Ένωση από την πλευρά της δεν ήταν θετική σε μια αλλαγή του εδαφικού status quo των κρατών της χερσονήσου του Αίμου, η οποία αλλαγή θα ήταν δυνατόν να επιτευχθεί με τοπικές ένοπλες συγκρούσεις. Τέλος, η Αγγλία διατηρούσε επιφυλάξεις σε οποιοδήποτε σύμφωνο δεν περιελάμβανε όλα τα κράτη μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής θέσης.

Τα γεγονότα που συνέβαιναν εκείνη την εποχή στην Ευρώπη, δεν άφησαν ανεπηρέαστη τη λειτουργία και τους στόχους του Βαλκανικού Συμφώνου. Προβληματισμό προκάλεσε στα βαλκανικά κράτη η κατάργηση του Συμφώνου της Μικρής Entente, έπειτα από την ένωση της Γερμανίας με την Αυστρία και την επέμβαση της πρώτης στην Τσεχοσλοβακία, δύο χρόνια πριν ξεσπάσει ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Η σύναψη της Συμφωνίας της Θεσσαλονίκης που υπογράφηκε τον Ιούλιο του 1938 ήταν μια από τις τελευταίες ενέργειες των μελών της Βαλκανικής Συνεννόησης. Η συμφωνία αυτή ήταν διμερής και υπογράφηκε από τη Βουλγαρία και τα τέσσερα κράτη της Βαλκανικής Συνεννόησης. Επιβεβαιώνεται έτσι η διάσπαση των βαλκανικών κρατών, καθώς οι διατάξεις της καταργούν σιωπηρά την Γ΄ Σύμβαση της Λωζάνης σχετικά με τη μεθόριο της Θράκης. Η Βουλγαρία πλέον προχωρά σε φανερό επανεξοπλισμό. Επιπλέον, το γεγονός ότι η Βουλγαρία συμμετέχει σαν ξεχωριστό μέλος στη συμφωνία επιβεβαιώνει ακόμα περισσότερο τη διάσπαση των κρατών της Χερσονήσου του Αίμου. Είναι φανερό ότι βρίσκεται στο αντίπαλο στρατόπεδο από τις δυνάμεις της Βαλκανικής Συνεννόησης¹⁴.

---

¹⁴ Α. Τούντα – Φεργάδη, ό. π., σ. 376 – 377, 382 – 383

Β' Κεφάλαιο

Ελληνοτουρκικές Σχέσεις

Ύστερα από την αποτυχία της Μικρασιατικής εκστρατείας κατά τα έτη 1919 – 1922, οι τριβές που υπήρχαν ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία ξεκίνησαν να υποχωρούν. Η «ηρεμία» αυτή επετεύχθη με τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάνης, που υπογράφηκε το 1923. Στη συνθήκη όμως υπήρχαν και μελανά σημεία που δεν επέτρεπαν την οριστική διευθέτηση ορισμένων ζητημάτων¹⁵. Για το λόγο αυτό, η Ελλάδα και η Τουρκία προχώρησαν στη σύναψη των παρακάτω συνθηκών: α) Τη Συνθήκη φιλίας, ουδετερότητας, συνδιαλλαγής και διαιτησίας, η οποία υπογράφηκε στις 30 Οκτωβρίου 1930, στην Άγκυρα, β) Το Σύμφωνο Εγκάρδιας Συνεννόησης υπογεγραμμένο επίσης στην Άγκυρα, στις 14 Σεπτεμβρίου 1933 και γ) Την Πρόσθετη Συνθήκη, που υπογράφηκε στις 27 Απριλίου 1938, στην Αθήνα¹⁶.

Τα δύο κράτη απασχολούσαν η αποζημίωση των εκπατρισθέντων από Ελλάδα και Τουρκία για τις περιουσίες που άφησαν πίσω τους και η τύχη των όσων παρέμειναν κατ' εξαίρεση στις εστίες τους και θα αποτελούσαν μειονότητα των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης και των Τούρκων της Ελληνικής Θράκης¹⁷. Η Ελλάδα, σύμφωνα με τη Σύμβαση περί Ανταλλαγής των Ελληνοτουρκικών Πληθυσμών υποχρεούταν να αποδώσει στην Τουρκία τα κτήματα των Μουσουλμάνων που δεν συμπεριλαμβάνονταν στους όρους της ανταλλαγής, ενώ η Τουρκία ήταν υποχρεωμένη να επιτρέψει τον επαναπατρισμό των Κωνσταντινουπολιτών. Τα δύο κράτη όμως δεν προχωρούσαν στη σύναψη κάποιας συμφωνίας, διότι η Ελλάδα είχε παραχωρήσει αυτά τα κτήματα σε πρόσφυγες και η Τουρκία με τη σειρά της απαγόρευε την επιστροφή των Κωνσταντινουπολιτών φυγάδων στις εστίες τους, δίνοντας βαρύνουσα σημασία στον όρο «Εταμπλί»¹⁸ της Συμβάσεως περί Ανταλλαγής.

Για να διευθετηθεί το ζήτημα αυτό, υπογράφηκε η συμφωνία της Άγκυρας στις 21 Ιουλίου 1925, γνωστή και ως Συμφωνία Εξηντάρη – Ρουσδή. Η συμφωνία αυτή υποχρέωσε την Ελλάδα να παραιτηθεί από το δικαίωμα που της παρείχε η σύμβαση για επαναπατρισμό των φυγάδων Κωνσταντινουπολιτών, λαμβάνοντας όμως άλλα ανταλλάγματα. Δυστυχώς όμως η συμφωνία της Άγκυρας παρέμεινε ανενεργή, εξαιτίας προστριβών μεταξύ των δύο συμβαλλόμενων χωρών. Αποτέλεσμα της αποτυχίας αυτής ήταν η έναρξη νέων διαπραγματεύσεων, με διάρκεια περίπου

¹⁵ *ΗΠΠΕΣ 1923 – 1940, ό. π., σ. 8 – 9*

¹⁶ Α. Παπάγος, *Ο πόλεμος της Ελλάδος 1940 – 1941*, Αθήνα 1945, σ. 34

¹⁷ *ΗΠΠΕΣ 1923 – 1940, ό. π., σ. 4*

¹⁸ Εγκατεστημένοι

επτά μήνες. Οι διαπραγματεύσεις αυτές οδήγησαν στην υπογραφή της Συμφωνίας των Αθηνών, την 1η Δεκεμβρίου 1926.

Οι όροι της βοήθησαν στην αντιμετώπιση ορισμένων οικονομικών προβλημάτων που ταλάνιζαν τις δύο χώρες. Η συμφωνία αυτή εφαρμόστηκε και όπως προέβλεπε, λειτούργησε και η Μικτή Επιτροπή, οι εργασίες της οποίες διακόπηκαν ύστερα από ανάμειξη και παρεμπόδιση των Τούρκων στο έργο της. Βέβαια, από το 1924 και εξής, η Τουρκία επέμενε στην υπογραφή ενός συμφώνου φιλίας, ιδέα την οποία απέρριπτε η ελληνική πλευρά, καθώς υποστήριζε πως για να λειτουργήσει σωστά ένα τέτοιο σύμφωνο, πρέπει πρωτίστως να επιλυθούν οι οικονομικές τους διαφορές.

Την άρνηση της Ελλάδας στην υπογραφή ενός συμφώνου υποστήριζε η Ιταλία, η οποία προέβαλε ένα ελληνοτουρκικό σύμφωνο φιλίας ως μέσο διατήρησης της ειρήνης στην περιοχή της Εγγύς Ανατολής. Οι διαπραγματεύσεις ξεκίνησαν στα τέλη του 1927, με την Ελλάδα να προτείνει τη διευθέτηση των διαφορών με διαιτησία. Η τουρκική πλευρά όμως προέβαλε αντιδράσεις. Ένα μήνα πριν τη νίκη του Βενιζέλου στις εκλογές, στις 22 Ιουλίου 1928, ο προεκλογικός του λόγος στη Θεσσαλονίκη θέτει την ελληνοτουρκική συνεννόηση ως πρωταρχικό στόχο. Ήδη από την άνοιξη του 1928 είχαν ξεκινήσει οι τελικές διαπραγματεύσεις, οι οποίες χωρίζονται σε τρεις περιόδους: α) από τον Απρίλιο έως τον Ιούνιο του 1928, β) από το Δεκέμβριο του 1928 έως το Μάρτιο του 1929 και γ) από το Νοέμβριο του 1929 μέχρι την υπογραφή του Οικονομικού Συμφώνου στις 10 Ιουνίου του 1930.

Κατά την πρώτη περίοδο των διαπραγματεύσεων, η Ελλάδα υποστήριζε πως έπρεπε να αναλάβουν διαιτητές τη διευθέτηση των άλυτων ζητημάτων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, άποψη την οποία απέρριψε η τουρκική πλευρά. Κατά τη διάρκεια της δεύτερης περιόδου, η Ελλάδα δέχθηκε να καταβάλει 300.000 λίρες στην Τουρκία. Η απαίτηση όμως της τουρκικής κυβέρνησης για επιπλέον καταβολή της αξίας των αστικών κτημάτων που βρίσκονταν στην Ελλάδα και ήταν στην κατοχή των μη ανταλλάξιμων Τούρκων, οδήγησε στην παύση των διαπραγματεύσεων. Η τρίτη και τελευταία περίοδος είχε σαν αποτέλεσμα την πλήρη συνεννόηση μεταξύ των δύο χωρών και την υπογραφή του Οικονομικού Συμφώνου. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η Ιταλία σε όλο αυτό το διάστημα των διαπραγματεύσεων, έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο για την πορεία των πραγμάτων.

Επιπλέον, καταλυτική ήταν και η αλλαγή του Έλληνα πρέσβη στην Άγκυρα, του οποίου οι ενέργειες επιταχύνουν την πορεία των διαπραγματεύσεων, που οδηγούσαν σε αδιέξοδο λόγω των τουρκικών απαιτήσεων. Η υπογραφή του οικονομικού συμφώνου και της συνθήκης φιλίας πραγματοποιήθηκε σε διάστημα περίπου δύο ετών. Η αργοπορία αυτή ήταν απόρροια της παραγμένης εσωτερικής κατάστασης των δύο χωρών, καθώς και της αντίδρασης των προσφύγων.

Επιπλέον, ο Βενιζέλος δεχόταν δελεαστικές προτάσεις από αντικεμαλιστές, όπου πρότειναν την εκ νέου εγκατάσταση προσφύγων στη Μικρά Ασία.

Ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία υπογράφηκαν το 1930 οι εξής συμφωνίες:

- α) Το Οικονομικό Σύμφωνο
- β) Το Σύμφωνο Φιλίας
- γ) Το Πρωτόκολλο των Ναυτικών Εξοπλισμών
- δ) Το Σύμφωνο Εγκαταστάσεως
- ε) Η Σύμβαση Εμπορίου

Η ελληνοτουρκική προσέγγιση έμεινε γνωστή κυρίως λόγω της υπογραφή του Συμφώνου Φιλίας στις 30 Οκτωβρίου 1930, χάρη στις ενέργειες του Ελευθέριου Βενιζέλου και του Κεμάλ Ατατούρκ. Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει μία σύντομη αναφορά στις προβλέψεις της καθεμίας συμφωνίας.

1. Το Οικονομικό Σύμφωνο υπογράφηκε στις 10 Ιουνίου 1930 και αφορούσε τις οικονομικές διαφορές Ελλάδας και Τουρκίας, οι οποίες είχαν προκύψει από το προσφυγικό πρόβλημα. Οι διατάξεις του συμφώνου προέβλεπαν την κατάργηση όλων των αποδόσεων κτημάτων, εξαιρουμένης της ακίνητης περιουσίας των Ελλήνων κατοίκων της Κωνσταντινούπολης. Στην κατοχή των δύο κρατών θα παρέμενε η ακίνητη περιουσία των Ελλήνων που είχαν εγκαταλείψει την Ελλάδα. Αποσβέστηκαν ακόμα και οι αμοιβαίες υποχρεώσεις των δύο κρατών, συγκεκριμένα επιτάξεις, αποζημιώσεις για ενοίκια, εισοδήματα που εισπράχθηκαν από την μακροχρόνια διαχείριση των ακινήτων των ομογενών που δεν ανταλλάσσονταν, κ.α., ενώ ρυθμίστηκε και το ζήτημα των «Εταμπλί». Επιπλέον, η Ελλάδα θα κατέβαλε ένα ικανοποιητικό ποσό για τους ομογενείς της Κωνσταντινούπολης, για τους Μουσουλμάνους της Θράκης και για την τουρκική κυβέρνηση.

Το Οικονομικό Σύμφωνο πρακτικά μετέτρεπε τους όρους της Σύμβασης της Λωζάνης σχετικά με την ανταλλαγή των ελληνοτουρκικών πληθυσμών, οι οποίοι σχετίζονταν με την εκκαθάριση των περιουσιών που εγκατέλειψαν οι πρόσφυγες στην Ελλάδα και στην Τουρκία. Τέλος, οι όροι της Οικονομικής Συμφωνίας προέβλεπαν πως τα συμβαλλόμενα κράτη θα μετατρέπονταν σε κατόχους της ξένης περιουσίας που είχε παραμείνει στο έδαφός τους, από διαχειριστές που ήταν πριν.

2. Στη Συνθήκη Φιλίας της 30ης Οκτωβρίου 1930 ήταν προσαρτημένο και το Πρωτόκολλο για τον Περιορισμό των Ναυτικών Εξοπλισμών. Η πιο σημαντική διάταξη του πρωτοκόλλου ήταν πως τα δύο κράτη ήταν υποχρεωμένα να μην προχωρήσουν σε καμία παραγγελία για ναυπήγηση ή απόκτηση πολεμικών πλοίων, χωρίς να έχουν ενημερώσει έξι μήνες νωρίτερα το άλλο συμβαλλόμενο μέρος. Αυτή η διάταξη εξασφάλιζε να μην προχωρήσουν τα δύο

κράτη σε ανώφελες αυξήσεις δαπανών για τους ναυτικούς τους εξοπλισμούς και ταυτόχρονα να περιορίσουν από κοινού τον εξοπλισμό τους.

3. Το Σύμφωνο Εγκαταστάσεως δεν επέτρεπε στους πρόσφυγες να επιστρέψουν στις εστίες τους, όπως εσφαλμένα πίστεψαν πολλοί. Σύμφωνα με τις δύο βασικότερες παραγράφους του συμφώνου ορίζονταν τα εξής:

α) Οι υπήκοοι των υψηλών συμβαλλομένων μερών θα μπορούσαν να εισέρχονται ελεύθερα, να ταξιδεύουν, να διαμένουν και να εγκαθίστανται στο έδαφος του άλλου ή να το εγκαταλείπουν όποτε αυτοί θελήσουν χωρίς να υπόκεινται σε οποιουσδήποτε άλλους περιορισμούς, εκτός από εκείνους που υπόκεινται ή θα υπόκεινται οι ιθαγενείς ή αν υφίστανται ειδικές διατάξεις σχετικά με αλλοδαπούς. Με βάση την παραπάνω διάταξη συμφωνείται ότι δεν θα θιγόταν το αναγνωρισμένο δικαίωμα καθενός από τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη του διακανονισμού της μετανάστευσης δια νόμου.

β) Σε καθένα από τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη επιφυλασσόταν το δικαίωμα να απαγορεύει με τα κατάλληλα μέτρα στους υπηκόους του άλλου την εγκατάσταση και διαμονή στα εδάφη του, είτε ως συνέπεια νόμιμης απόφασης, είτε σύμφωνα με τους νόμους και τους κανονισμούς που αφορούσαν την αστυνομία των ηθών, την υγειονομική αστυνομία και την επαιτεία, είτε για λόγους εσωτερικής ή εξωτερικής ασφάλειας του Κράτους.

4. Τα έτη 1903 και 1923 είχαν υπογραφεί ειδικές συμφωνίες, που ρύθμιζαν τις εμπορικές σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας. Το τελευταίο διάστημα όμως διευθετούνταν με σύντομης διάρκειας εμπορικές συμφωνίες, συνήθως τρίμηνες. Ανάμεσα σε όλες τις ελληνοτουρκικές συμφωνίες που υπογράφηκαν το 1930 στην Άγκυρα, υπογράφηκε και η Σύμβαση Εμπορίου. Σε αυτή τη σύμβαση ευνοήθηκε η Ελλάδα, όπως διαφαίνεται και από δύο διατάξεις που αφορούσαν στις εισαγωγές σαπουνιού και κονιάκ. Για την ελληνική πλευρά οι διατάξεις αυτές είχαν βαρύνουσα σημασία και αξιοσημείωτο είναι ότι η ελληνική αντιπροσωπεία αναχώρησε για την Άγκυρα όταν ειδοποιήθηκε πως η Τουρκία έκανε δεκτό το αίτημά της.

5. Το σημαντικότερο σύμφωνο, στο οποίο βασίσθηκε η ελληνοτουρκική φιλία, ήταν το Σύμφωνο Φιλίας, Ουδετερότητας, Συνδιαλλαγής και Διαιτησίας. Υπογράφηκε στην Άγκυρα, στις 30 Οκτωβρίου 1930 και περιλάμβανε 28 άρθρα. Το πρώτο και βασικότερο άρθρο υποχρέωνε τα δύο κράτη να μην υπογράψουν κανένα άλλο σύμφωνο οικονομικής ή πολιτικής μορφής, το οποίο θα στρεφόταν εναντίον του άλλου κράτους. Επιπλέον, τα δύο συμβαλλόμενα μέρη είχαν το δικαίωμα προσφυγής στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Σύμφωνα με το δεύτερο άρθρο, σε περίπτωση επίθεσης από τρίτο κράτος εναντίον του ενός συμβαλλόμενου μέρους, το άλλο υποχρεωνόταν να κρατήσει ουδέτερη στάση.

Το σύμφωνο αυτό καθιέρωνε και άλλες ρυθμίσεις, όπου όριζαν τα ακόλουθα: α) Σύμφωνα με το άρθρο 3 τα δύο συμβαλλόμενα μέρη υποχρεώνονταν να προσφύγουν στη συνδιαλλαγή ή στο δικαστικό διακανονισμό σε περίπτωση που προέκυπτε ζήτημα που δεν επιλύταν μέσω της διπλωματικής οδού. β) Το άρθρο 7 προέβλεπε τη σύσταση μιας επιτροπής συνδιαλλαγής, όπου τα άρθρα 13 και 20 του συμφώνου θα προσδιόριζαν τις αρμοδιότητες και το έργο της. γ) Από το άρθρο 21 έως 27 προσδιορίζονταν τα δύο στάδια από όπου θα περνούσαν οι διαφορές προς επίλυση, σε περίπτωση που δεν γίνονταν δεκτές οι προτάσεις της επιτροπής συνδιαλλαγής. δ) Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 28 η ισχύς της συμφωνίας θα ήταν πενταετής με δυνατότητα ανανέωσης¹⁹.

Στις 14 Σεπτεμβρίου 1933 υπογράφηκε στην Άγκυρα το Ελληνοτουρκικό Σύμφωνο Εγγυήσεως, γνωστό και ως Σύμφωνο Εγκάρδιας Συνεννόησης, το οποίο αποτελούσε εξέλιξη των Συμφωνιών του 1930. Ο υπουργός Εξωτερικών Δημήτριος Μάξιμος συνάντησε στο Λονδίνο τον Τούρκο ομόλογό του Ρουσδή Αράς, τον Ιούνιο του 1933 στην διεθνή νομισματική διάσκεψη που έλαβε χώρα εκεί. Ο Ρουσδή Αράς του έκανε πρόταση για σύναψη ελληνοτουρκικού συμφώνου αμοιβαίας εγγύησης της ακεραιότητας των δύο χωρών, το οποίο μάλιστα θα μπορούσε να επεκταθεί για να συμπεριλάβει τη Βουλγαρία και τη Γιουγκοσλαβία. Ο Μάξιμος ήταν δεκτικός στη σύναψη ενός επιπλέον συμφώνου, διατηρούσε όμως επιφυλάξεις σχετικά με την προσχώρηση της Βουλγαρίας σε αυτό.

Όταν ο Ρουσδή Αράς επέστρεψε από το Λονδίνο επισκέφθηκε την Αθήνα, όπου επαναλήφθηκαν οι συνομιλίες που είχαν προηγηθεί και αποφασίσθηκε η υπογραφή συμφώνου μόνο ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Το ενδεχόμενο να συμπεριληφθεί σε αυτό μια άλλη Βαλκανική χώρα θα εξετάζαν αργότερα. Ο Παναγής Τσαλδάρης, ο Μάξιμος και ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας Πεσμαζόγλου επισκέφθηκαν την Άγκυρα, όπου υπέγραψαν επίσημα το Σύμφωνο. Η βασική διάταξη του Συμφώνου ήταν η εγγύηση του «κοινού συνόρου» των δύο χωρών, ενώ παράλληλα δεσμεύονταν με την υποχρέωση της αμοιβαίας συνεννόησης σχετικά με όλα τα διεθνή ζητήματα που τις αφορούσαν. Αν κρινόταν αναγκαίο, θα εκπροσωπούνταν διεθνώς από κοινούς αντιπροσώπους.

Το Σύμφωνο είχε ισχύ μιας δεκαετίας, με δυνατότητα ανανέωσης για ακόμα μια δεκαετία. Η εγγύηση δεν συνοδευόταν από στρατιωτική συμφωνία και είχε χαρακτήρα διπλωματικό. Σε σύσκεψη μεταξύ του Τσαλδάρη και του Ινονού αποφασίσθηκε πως με τον όρο «κοινό σύνορο» εννοείται πως η εγγύηση επεκτείνεται σε ολόκληρη την Ελληνική και Τουρκική Θράκη. Στο Σύμφωνο δεν προσδιοριζόταν με σαφήνεια η εδαφική έκταση του «κοινού συνόρου» και κατά συνέπεια δεν προσδιοριζόταν η έκταση και το είδος της βοήθειας που θα παρείχε κάθε ένα από τα

¹⁹ Α. Τούντα – Φεργάδη, *ό. π.*, σ. 310 – 317

συμβαλλόμενα μέρη, λαμβάνοντας υπόψιν και την έλλειψη στρατιωτικής σύμβασης. Ύστερα από αίτημα των Ελλήνων, εξαιρέθηκαν από την εγγύηση του «κοινού συνόρου» τα ναυτικά σύνορα, δηλαδή τα σύνορα που συναντιούνταν στα χωρικά ύδατα των δύο χωρών στα μικρασιατικά παράλια. Αυτή η εξαίρεση αποσκοπούσε στην αποφυγή οποιασδήποτε παρεξήγηση με την Ιταλία, στην κατοχή της οποίας βρισκόταν τα Δωδεκάνησα²⁰.

Προς τα τέλη του 1936, ο αρχηγός του ΓΕΣ υπερτόνιζε στην ελληνική κυβέρνηση την αναγκαιότητα σύναψης στρατιωτικής συνθήκης, η οποία θα διευθετούσε τυχόν παραλείψεις της Ελληνοτουρκικής Συνεννόησης για ζητήματα πολέμου. Τον Φεβρουάριο του 1937 ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών βρισκόταν στην Αθήνα και ξεκίνησαν οι σχετικές συζητήσεις. Στις 26 Αυγούστου 1937 ξεκίνησαν οι επίσημες διαπραγματεύσεις μεταξύ του Έλληνα αρχηγού του ΓΕΣ και του Τούρκου ομολόγου του Φεβζή Τσακμάκ στην Κωνσταντινούπολη, όπου είχε μεταβεί ο Έλληνας αρχηγός του ΓΕΣ για να παρακολουθήσει ασκήσεις του τουρκικού στρατού. Ο αρχηγός του τουρκικού Επιτελείου συμφώνησε με τον Έλληνα Επιτελάρχη ως προς τη σύναψη μιας μακροχρόνιας Στρατιωτικής Σύμβασης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Στην πορεία όμως οι Τούρκοι έδειξαν απροθυμία στη σύναψη στρατιωτικής σύμβασης και την ανάληψη συγκεκριμένων υποχρεώσεων.

Στις 27 Απριλίου 1938 υπογράφηκε στην Αθήνα νέα συνθήκη, με τίτλο: «Πρόσθετος Συνθήκη εις την Ελληνοτουρκικήν Συνθήκην φιλίας, ουδετερότητας, συνδιαλλαγής και διαιτησίας της 30ης Οκτωβρίου 1930 και εις το Ελληνοτουρκικόν Σύμφωνον Εγκαρδίου Συνεννοήσεως της 14ης Σεπτεμβρίου 1933». Οι αντιπρόσωποι της ελληνικής πλευράς ήταν ο Ιωάννης Μεταξάς²¹ και της τουρκικής ο Μπαγιάρ και ο Ρουσδή. Η συνθήκη αυτή είναι συμπληρωματική των προηγούμενων δύο και θίγει τις συμβάσεις, τις συμφωνίες και τις αμοιβαίες διμερείς και πολυμερείς συνθήκες που είχαν συνάψει η Ελλάδα και η Τουρκία. Συγκεκριμένα, το άρθρο 4 της συνθήκης αυτής καθόριζε ρητά πως τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη συμφωνούσαν πως οι υποχρεώσεις, διμερείς ή πολυμερείς, τις οποίες είχαν αναλάβει και οι οποίες ήταν σε ισχύ εξακολουθούσαν να επιφέρουν τα αποτελέσματά τους, ανεξάρτητα από τις διατάξεις της παρούσας συνθήκης.

Οι πρόσθετες διατάξεις της νέας συνθήκης επέφεραν νέες υποχρεώσεις μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών, τόσο σε περίπτωση ειρήνης, όσο και σε περίπτωση πολέμου. Σχετικά με το «κοινό σύνορο» ίσχυε η διάταξη του 1ου άρθρου του Ελληνοτουρκικού Συμφώνου της 14ης Σεπτεμβρίου του 1933 «περί αμοιβαίας εγγυήσεως του απαρααβιάστου αυτών». Καθοριζόταν έτσι

²⁰ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, α' μέρος, σ. 82 – 83

²¹ Αν. Βελλιάδης, *Προ της θυέλλης: Μεταξάς – Μουσολίνι*, Αθήνα 2017, σ. 334

πως τα δύο κράτη σε περίοδο ειρήνης: α) Θα απαγόρευαν να γίνονται στα εδάφη τους ενέργειες ατόμων ή ομάδων, οι οποίες θα διατάρασσαν την ειρήνη και την ασφάλεια του άλλου κράτους, β) Δεν θα επέτρεπαν την προσπάθεια αλλαγής της κυβερνήσεώς του και γ) Θα απαγόρευε τον αγώνα μέσω προπαγάνδας ή άλλων μέσων. Σε περίπτωση απρόκλητης επίθεσης εναντίον του ενός από τα δύο κράτη, το άλλο κράτος υποχρεωνόταν να τηρήσει στάση ουδετερότητας και να καταβάλει κάθε προσπάθεια για να διευθετηθεί η κατάσταση, σε περίπτωση που το εκάστοτε συμβαλλόμενο μέρος αποτύχει να εξετάσει την κατάσταση με διάθεση ευμένειας προς το άλλο κράτος, έτσι ώστε να δοθεί λύση που θα συνέφερε και τα δύο κράτη.

Σε γενικές γραμμές, οι αμοιβαίες στρατιωτικές και πολιτικές υποχρεώσεις που επέβαλλαν οι διμερείς συνθήκες στα δύο κράτη είναι οι ακόλουθες: α) Εάν σε περίπτωση πολέμου θιγόταν το «κοινό σύνορο» Ελλάδας και Τουρκίας, τα δύο κράτη θα συνεργάζονταν έτσι ώστε να μην παραβιασθεί, β) Εάν το ένα από τα δύο συμβαλλόμενα μέρη εμπλεκόταν σε πόλεμο, το άλλο όφειλε να τηρήσει και να προασπίσει στάση ουδετερότητας, ώστε το έδαφός της να μην γίνει βάση επιχειρήσεων εναντίον της άλλης χώρας.

Η πρόσθετη αυτή συνθήκη επικυρώθηκε τον Ιούνιο του 1938, με διάρκεια ισχύος δέκα έτη και δυνατότητα ανανέωσης ακόμα δέκα ετών, υπό την προϋπόθεση να μην καταγγελλόταν ένα έτος πριν την εκάστοτε λήξη της. Η ισχύς της επομένως θα διαρκούσε μέχρι το 1948. Με βάση το άρθρο 5 της συνθήκης, απέκτησαν την ίδια διάρκεια ισχύος η Συνθήκη της 30ης Οκτωβρίου 1930 και το Σύμφωνο Συνεννοήσεως της 14ης Σεπτεμβρίου 1933. Συνεπώς, όλες οι διμερείς συνθήκες ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία θα ίσχυαν μέχρι τον Ιούνιο του 1948, ενώ θα μπορούσαν να ανανεωθούν αυτόματα, σε περίπτωση μη καταγγελίας ένα χρόνο πριν την εκπνοή τους²².

---

²² ΗΠΠΕΣ 1923 – 1940, ό. π., σ. 12 – 13

Γ' Κεφάλαιο

Η κατάληψη της Αλβανίας από την Ιταλία (7 Απριλίου 1939)

Από καιρό γινόταν λόγος για κατάληψη της Αλβανίας από την Ιταλία. Η στρατηγική σημασία της Αλβανίας ήταν μεγάλη, καθώς η Ιταλία θα είχε πλήρη έλεγχο της Αδριατικής Θάλασσας μέσω του λιμανιού του Αυλώνα και της νήσου Σάσωνα, στην είσοδο του κόλπου του Αυλώνα. Επίσης, η Αλβανία θα μπορούσε να βοηθήσει μια μελλοντική ιταλική εισβολή στα Βαλκάνια. Πριν το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Ιταλία και η Αυστροουγγαρία μερίμνησαν, ώστε να δημιουργηθεί ένα ανεξάρτητο αλβανικό κράτος. Αμέσως μόλις ξέσπασε ο πόλεμος, η Ιταλία έσπευσε να καταλάβει το νότιο μισό της Αλβανίας, προκειμένου να μην προλάβει να το καταλάβει η Αυστροουγγαρία. Το 1920 όμως η Ιταλία αναγκάστηκε να αποχωρήσει από τη χώρα, διότι αντιμετώπισε αλβανική αντίσταση και εσωτερικά προβλήματα. Αυτή η αποτυχημένη πολιτική έδωσε και την ώθηση στο Μουσολίνι να εισβάλλει στη χώρα.

Με την άνοδο του Μουσολίνι στην Ιταλία, αναθερμάνθηκε και το ενδιαφέρον του για την Αλβανία. Το 1925 η Αλβανία επέτρεψε στην Ιταλία να εκμεταλλευτεί τον ορυκτό της πλούτο. Το 1926 και το 1927, οι δύο χώρες σύναψαν αμυντική συμμαχία, γνωστή και ως Συνθήκη των Τιράνων, κατά την οποία η Ιταλία επιδότησε με δάνεια την αλβανική κυβέρνηση και οικονομία, εκπαίδευσε τον Αλβανικό στρατό και ενθάρρυνε τον ιταλικό αποικισμό. Παρόλη τη «δοτικότητα» της Ιταλίας, ο Βασιλιάς Αχμέτ Ζωγ²³ δεν ενέδωσε στην ιταλική πίεση, γεγονός που φαίνεται από την άρνησή του να ανανεώσει τη Συνθήκη των Τιράνων το 1931. Επιπλέον, η Αλβανία το 1934 υπέγραψε εμπορικές συμφωνίες με την Ελλάδα και τη Γιουγκοσλαβία. Ο Μουσολίνι, σε μια αποτυχημένη προσπάθεια να εκφοβίσει τους Αλβανούς, έστειλε στη χώρα στόλο από πολεμικά πλοία.

Η Ιταλία καταλάβαινε πως η ισχύς της μειώνεται, όντας μέλος του Συμφώνου του Χάλυβα²⁴, ύστερα από την ενσωμάτωση της Αυστρίας από τη Ναζιστική Γερμανία. Ακολούθησε η εισβολή της Γερμανίας στην Τσεχοσλοβακία για αυτή του την κίνηση. Το γεγονός αυτό ώθησε τον Μουσολίνι να προχωρήσει στην κατάληψη της Αλβανίας²⁵. Στις αρχές του Φεβρουαρίου του 1939 διατυπώθηκε η ιδέα πραγματοποίησης της επιχείρησης την εβδομάδα του Πάσχα. Τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο στη Γιουγκοσλαβία η εξουσία βρισκόταν στα χέρια του Στογιαντίνοβιτς, του οποίου το καθεστώς ήταν φιλοφασιστικό. Ο Μουσολίνι δεν ήθελε να θέσει

²³ Αν. Βελλιάδης, *ό. π.*, σ. 333

²⁴ *Η Καθημερινή*, αρ. φ. 8209, 23.5.1939, σ. 1 – 2

²⁵ «Ιταλική εισβολή στην Αλβανία», στην ιστοσελίδα *Wikipedia*, 8.2.2020, διαθέσιμο στο https://el.wikipedia.org/wiki/Ιταλική_εισβολή_στην_Αλβανία, ημερομηνία προσπέλασης: 4.5.2020

σε κίνδυνο τη φιλία του με τον Γιουγκοσλάβο πρωθυπουργό, παραβιάζοντας τη συμφωνία της 25ης Μαρτίου 1937 «περί σεβασμού των αμοιβαίων συνόρων, καταδίκης του επιθετικού πολέμου και περί ειρηνικού διακανονισμού πάσης διαφοράς». Ήταν μάλιστα πρόθυμος να διαπραγματευθεί με το Βελιγράδι για διανομή της λείας, καθώς για το Αλβανικό ζήτημα είχαν γίνει συζητήσεις από τις δύο χώρες.

Στα τέλη Νοεμβρίου του 1938 ο Τσιάνο²⁶ συνομίλησε με τον Πρεσβευτή της Γιουγκοσλαβίας, Κρίστιτς, για τις σχέσεις μεταξύ Βελιγραδίου και Αθηνών και για το ζήτημα της Θεσσαλονίκης, προτείνοντάς του μάλιστα η χώρα του «να δράσει με την πρώτη ευκαιρία προς το Αιγαίο, που είναι η φυσική διέξοδος των Γιουγκοσλάβων στη θάλασσα». Σύμφωνα με το ημερολόγιο του Τσιάνο, μια τέτοια ενέργεια θα διευκόλυνε τη δράση της Ιταλίας εναντίον της Αλβανίας. Στη συνέχεια προσθέτει πως ο Μουσολίνι δεν έτρεφε κάποια ανησυχία για την Αγγλία, τη Γαλλία και την Ελλάδα σχετικά με την επίθεση στην Αλβανία, επιφυλασσόταν όμως για τη φιλία της χώρας του με τη Γιουγκοσλαβία. Ο Τσιάνο στις τελευταίες του συναντήσεις με τον Στογιαντίνοβιτς συζήτησε σχολαστικά το ζήτημα της Αλβανίας, ώστε να μπορεί η Ιταλία να δράσει ανεμπόδιστα, ενώ υποσχέθηκε αντάλλαγμα στη Γιουγκοσλαβία και συγκεκριμένα την προσάρτηση ορισμένων ζωνών της Βόρειας Αλβανίας.

Στις 15 Ιανουαρίου, εν όψει του ταξιδιού του στη Γιουγκοσλαβία, ο Τσιάνο σημείωσε στο ημερολόγιό του, πως είχε ήδη συζητήσει με τον Ντούτσε για την πολιτική που θα ακολουθούσε στο ταξίδι του και πως το βασικό της σημείο ήταν το Αλβανικό ζήτημα. Οι δύο προσωπικότητες συμφωνούσαν πως δεν ήταν σκόπιμο να θέσουν σε κίνδυνο την πολύτιμη φιλία της Ιταλίας με το Βελιγράδι για το ζήτημα της Αλβανίας και αποφάσισαν να δράσουν μόνο αν πετύχαιναν συμφωνία με τις ακόλουθες προϋποθέσεις: «Στρογγύλευμα της Γιουγκοσλαβικής μεθορίου, αποστρατικοποίηση των αλβανικών συνόρων, στρατιωτική συμμαχία, υποστήριξη για την κατάληψη της Θεσσαλονίκης εκ μέρους των Σέρβων».

Κατά τις συνομιλίες των δύο ανδρών στο Βελιγράδι, ο Τσιάνο αναφερόμενος στην Αλβανία δήλωσε πως η Ρώμη ανησυχούσε για το μέλλον του Βασιλείου, από το οποίο είχε συμφέροντα που δεν ήταν πρόθυμη να εγκαταλείψει. Επίσης, τόνισε πως ο Μουσολίνι δεν θα προχωρούσε σε καμία ενέργεια πριν πετύχει κάποια συμφωνία με τη φίλη Γιουγκοσλαβία. Ο Στογιαντίνοβιτς χαρακτήρισε βάσιμες τις ιταλικές ανησυχίες και πρότεινε δύο λύσεις. Η πρώτη λύση ήταν να αντικατασταθεί ο Ζωγκ και η δεύτερη να διανεμηθεί η Αλβανία μεταξύ Ιταλίας και Γιουγκοσλαβίας. Ο Τσιάνο έσπευσε να απαριθμήσει τα οφέλη της Γιουγκοσλαβίας από την

²⁶ Βλ. λήμμα σύνταξης «Τσιάνο (Ciano), Γκαλεάτσο», στο: *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, τ. 9α, (1991), σ. 214 – 215 στο εξής βλ. *ΠΒΛ*

κατάληψη της Αλβανίας, τα οποία ήταν τα εξής: α) Συμφωνία για την αποστρατικοποίηση των αλβανικών συνόρων, β) Στρατιωτική συμμαχία μεταξύ Ρώμης – Βελιγραδίου, γ) Μερικές σημαντικές συνοριακές διαρρυθμίσεις στο βόρειο τμήμα της Αλβανίας, δ) Υπόσχεση της ιταλικής υποστήριξης όταν αποφασίσει η Γιουγκοσλαβία να εξασφαλίσει διέξοδο στη Μεσόγειο, μέσω της κατάληψης της Θεσσαλονίκης.

Ο Τσιάνο στις σημειώσεις του αναφέρει πως απέφυγε να καθορίσει με τον Στογιαντίνοβιτς ποιες ζώνες θα μπορούσαν να καταληφθούν από την Ιταλία και ποιες από τη Γιουγκοσλαβία. Επιπλέον, ο Ιταλός υπουργός μιλούσε μόνο για συνοριακές διαρρυθμίσεις, ενώ ο Στογιαντίνοβιτς για διανομή της Αλβανίας. Στις 4 Φεβρουαρίου 1939 ο Στογιαντίνοβιτς έχασε το αξίωμα του πρωθυπουργού και η Ρώμη θεώρησε ότι πλέον δεν είναι δεσμευμένη απέναντι στις υποσχέσεις που είχαν προηγηθεί. Ο Μουσολίνι έκρινε ότι τώρα μπορούσε να δράσει ελεύθερα στην Αλβανία και από τις 6 Φεβρουαρίου διέταξε την προετοιμασία για την επίθεση εναντίον της χώρας. Η κατάληψη της Πράγας από τον Χίτλερ ήταν μια ώθηση για τον Μουσολίνι, ώστε να πραγματοποιήσει το σχέδιό του.

Σύμφωνα με τον τότε Ιταλό Στρατιωτικό Ακόλουθο στην Αθήνα, Μοντίνι, οι λόγοι που ώθησαν την Ιταλία στην κατάληψη της Αλβανίας ήταν οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής φύσεως. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως ο Τσιάνο και η σύζυγός του, Έντα²⁷ ήταν ένθερμοι υποστηρικτές της κατάληψης της Αλβανίας, προκειμένου να περιορισθεί η γερμανική επιρροή στα Βαλκάνια. Ο Τσιάνο στο ημερολόγιό του επιβεβαιώνει τον ζήλο που επέδειξε «όπως αποπλύνη την Ιταλίαν της ταπεινώσεως, την οποίαν της είχαν επιβάλει ο Χίτλερ». Επίσης, οραματιζόταν τον εαυτό του στη θέση του Ζωγ, γεγονός που επιβεβαιώνεται στις σημειώσεις του²⁸: «Όλοι συμφωνούν να έχουν έναν πρίγκιπα του Οίκου της Σαβοΐας ή, ακόμα καλύτερα, θα ήθελαν να είχαν εμένα»²⁹. Στα τέλη Μαρτίου του 1938, ο Τσιάνο μετέβη στα Τίρανα για να παραστεί στο γάμο του Βασιλιά Ζωγ με την κόμισσα Γεραλδίνη Απονύι. Όταν επέστρεψε στη Ρώμη συνέταξε έκθεση για να ενημερώσει τον Μουσολίνι, στην οποία τόνιζε πως η κατάσταση στην Αλβανία ήταν αφόρητη εξαιτίας του Ζωγ. Συγκεκριμένα ανέφερε πως ο λαός απεχθανόταν τον Ζωγ, πως αδιαφορούσε για την ευημερία της χώρας του και πως θα ξεσπούσε εξέγερση.

Επιπροσθέτως, η παρουσία του Ζωγ παρεμπόδιζε την Ιταλική πολιτική, καθώς δεν ευνοούσε τις πρωτοβουλίες της Ρώμης. Με αυτά τα δεδομένα η κατάσταση στην Αλβανία επιβαλλόταν να τεθεί άμεσα υπό τον πραγματικό έλεγχο της Ιταλίας, μέσω πολιτικοστρατιωτικής

²⁷ Κόρη του Μουσολίνι.

²⁸ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β' μέρος, σ. 5 – 10

²⁹ *The Ciano Diaries 1939 – 1943*, χ. τ. 2001, σ. 64, στο εξής βλ. *TCD 1939 – 1943*

ενέργειας. Τον Μάιο του 1938 ο Ντούτσε ζήτησε στον Τσιάνο να ενημερώσει τον Ρίμπεντροπ³⁰ πως η Ιταλία «θεωρεί το Αλβανικόν ως οικογενειακόν ζήτημα» και πως είναι έτοιμος να προχωρήσει σε άμεση εκστρατεία κατά της Αλβανίας. Αμέσως μετά την υποβολή της έκθεσης του Τσιάνο στον Μουσολίνι, ο Fransesco Τζακομόνι di San Savino, ο οποίος ήταν ο Πρεσβευτής της Ιταλίας στα Τίρανα, ξεκίνησε τις υπονομευτικές του ενέργειες, σύμφωνα με οδηγίες που είχε λάβει από τον Υπουργό του. Συγκεκριμένα, προχώρησε σε μυστικές συμφωνίες με φυλάρχους των ορεινών περιοχών, ακόμα και σε συννεοήσεις με τον εχθρικό κύκλο του Βασιλιά.

Το έργο του Τζακομόνι προχωρούσε με τόσο γρήγορους ρυθμούς, ώστε τον Οκτώβριο του 1938 ενημέρωσε τον Τσιάνο πως ίσως χρειαζόταν να περισταλούν τα χρονικά όρια. Σύμφωνα με το σχέδιό του, σχεδίαζε τη διατάραξη της Αλβανικής Κυβέρνησης με την κάθοδο από τα βουνά πιστών στην Ιταλία ομάδων, την επίκληση της Ρώμης για επέμβαση και την προσφορά του Αλβανικού Στέμματος στον Βασιλιά – Αυτοκράτορα. Ύστερα από αυτές τις ενέργειες, θα μπορούσε να επιτευχθεί η προσάρτηση της Αλβανίας. Για να είναι λειτουργικό όμως αυτό το σχέδιο, έπρεπε να υπάρχει προειδοποίηση ενός μηνός.

Ο Τζακομόνι επέμενε στην άποψη η επιχείρηση κατά της Αλβανίας να γίνει το ταχύτερο δυνατόν, φοβούμενος το ενδεχόμενο να γίνει αντιληπτό το σχέδιό του από την αντίπαλη πλευρά. Ο Ντούτσε όμως και ο Τσιάνο διαφωνούσαν. Ο Μουσολίνι δεν επιθυμούσε να βρίσκεται εκτεθειμένος στις περιστάσεις και θέλησε να περιμένει έως ότου η Γερμανία να αποτελεί ασφαλή σύμμαχο και να τερματισθεί ο εμφύλιος πόλεμος στην Ισπανία, όπου βρισκόταν σημαντικός αριθμός ιταλικών δυνάμεων. Για ορισμένο χρονικό διάστημα αμφιταλαντευόταν σχετικά με την εισβολή στην Αλβανία. Άλλοτε επιθυμούσε την επίσπευσή της, ενώ άλλες φορές έβαζε το Αλβανικό ζήτημα «στο συρτάρι».

Στις 15 Μαρτίου 1939 τα γερμανικά στρατεύματα έκαναν αιφνίδια εισβολή στην Τσεχοσλοβακία. Για ακόμα μια φορά ο Ντούτσε δεν ήταν ενήμερος για τις κινήσεις του Φύρερ, γεγονός που προκάλεσε την απογοήτευση και την οργή του. Για να «ανταποδώσει» στον Χίτλερ αποφάσισε να προχωρήσει σε επίθεση κατά της Αλβανίας. Την ίδια μέρα ο Τσιάνο υπέβαλε οριστικό σχέδιο στον Μουσολίνι, σύμφωνα με το οποίο είχαν οργανωθεί επιτόπιες εξεγέρσεις στην Αλβανία. Επιπλέον, διέταξε το πολεμικό ναυτικό να είναι έτοιμο να αποπλεύσει από τον Τάραντο η δεύτερη μοίρα. Ο Ντούτσε όμως αναρωτιόταν αν η κατάληψη της Αλβανίας, μιας φτωχής χώρας, θα του προσέφερε το ίδιο γόητρο με αυτό που προσέφερε στο Ράιχ η Βοημία, μια από τις πλουσιότερες χώρες του κόσμου. Για μια ακόμα φορά ο Μουσολίνι δίσταζε να πραγματοποιήσει το σχέδιό του, φοβούμενος την ανατροπή της ισορροπίας στη Γιουγκοσλαβία. Ανησυχούσε επίσης

³⁰ Βλ. λήμμα σύνταξης «Ρίμπεντροπ (Ribbentrop), Γιοχαχίμ φον», στο: *ΠΒΑ*, τ. 9α (1991), σ. 77

μήπως ευνοήσει την απόφαση της Κροατίας και προχωρήσουν οι Γερμανοί στην Αδριατική: «Οὐδείς θὰ ἠνείχετο νὰ ἴδῃ τὸν ἀγκυλωτὸν σταυρὸν εἰς τὴν Αἰθιοπικήν». Αποφάσισε να αναβάλει την επιχείρηση κατά της Αλβανίας, με τον Τσιάνο να τηλεγραφεί στο Τζακομόνι να διακόψει κάθε ενέργεια.

Στις 3 Μαρτίου ο Τσιάνο συνομίλησε με τον Γερμανό πρέσβη, δηλώνοντάς του πως η Ρώμη δεν θα αποδεχόταν μεταβολή του γιουγκοσλαβικού status quo στην Κροατία, χωρίς πλήρη αναθεώρηση της Ιταλικής πολιτικής. Υποστήριξε ακόμα πως ο Χίτλερ είχε διακηρύξει ότι η Γερμανία δεν ενδιαφερόταν για τη Μεσόγειο και συγκεκριμένα για την Αδριατική, την οποία η Ρώμη θεωρεί ιταλική θάλασσα. Τρεις μέρες αργότερα, η Γερμανική Κυβέρνηση απάντησε στον Τσιάνο ότι η Γερμανία δεν ενδιαφερόταν για την Κροατία, η οποία θεωρεί ότι βρίσκεται υπό ιταλική επιρροή και ότι δεν έχει βλέψεις για τη Μεσόγειο, την οποία ο Φύρερ θεωρεί ιταλική θάλασσα.

Μετά τις διαβεβαιώσεις της Γερμανίας και την ευνοϊκότερη έκβαση του εμφυλίου στην Ισπανία, στις 23 Μαρτίου ο Ντούτσε αποφάσισε για μια ακόμα φορά να επιχειρήσει κατά της Αλβανίας. Είχε συντάξει ένα σχέδιο ιταλο – αλβανικής συμφωνίας, σύμφωνα με το οποίο ζητούσε ουσιαστικά την προσάρτηση της Αλβανίας στην Ιταλία. Αν ο Βασιλιάς Ζωγ δεν το αποδεχόταν, τότε θα γινόταν κατάληψη της χώρας του με τη βία. Για το σκοπό αυτό συγκεντρώθηκαν στην περιοχή του Μπάρι τέσσερα συντάγματα Βερσαλλιέρων, μία μεραρχία πεζικού, μονάδες της αεροπορίας και η πρώτη ναυτική μοίρα. Στις 24 του μηνός, ο Μουσολίνι συζήτησε για το σχέδιο δράσης με τον Τσιάνο και τον αρχηγό του ΓΕΣ, στρατηγό Παριάνι, ο οποίος ήταν και Υφυπουργός Στρατιωτικών και γνώστης των αλβανικών πραγμάτων. Συμφώνησαν να μην δώσουν τελεσίγραφο στο Ζωγ, αλλά να αρχίσουν διαπραγματεύσεις μαζί του, ώστε να αποφύγουν συγκρούσεις με το Βελιγράδι.

Ο Βασιλιάς της Ιταλίας, Βίκτωρ Εμμανουήλ Γ΄ ήταν αντίθετος με το σχέδιο του Ντούτσε, καθώς θεωρούσε άσκοπη και επικίνδυνη μια μεγάλη επιχείρηση για την κατάληψη μιας τόσο μικρής χώρας. Η αντίθεση αυτή του Βασιλιά ώθησε τον Μουσολίνι να επισπεύσει τις διαδικασίες και να ορίσει την 7^η Απριλίου 1939 ως ημέρα απόβασης. Στο μεταξύ, στις 29 Μαρτίου ο Ντούτσε και ο Τσιάνο συμφώνησαν πως όσο ο Τζακομόνι εξαπέλυε «διπλωματικές» πιέσεις προς τον Ζωγ, οι Ιταλικές ένοπλες δυνάμεις θα εξακολουθούσαν να προετοιμάζονται. Σε περίπτωση που ο Ζωγ δεν υπέγραφε το σύμφωνο του Μουσολίνι, ο Τζακομόνι θα απελευθέρωνε τις ομάδες των μισθοφόρων που είχαν εκπαιδευθεί για να προκαλέσουν ταραχές. Το γεγονός αυτό θα δικαιολογούσε την επέμβαση της Ιταλίας, τα στρατεύματα θα έκαναν απόβαση κάτω από την προστασία του ναυτικού και της αεροπορίας και αφού καταλάμβαναν τα Τίρανα, οι Αλβανοί αρχηγοί θα πραγματοποιούσαν συντακτική συνέλευση υπό την προεδρία του Τσιάνο. Στη

συνέλευση αυτή θα ανακηρυσσόταν η Αλβανία ανεξάρτητο βασίλειο υπό το Στέμμα του Βασιλιά της Ιταλίας, στο όνομα του οποίου διενεργήθηκε η κατάληψη.

Στο Παλάτσο Κίτζι ήταν απολύτως βέβαιοι ότι κανένα από τα κράτη που ενδιαφέρονταν για την ισορροπία στη Βαλκανική χερσόνησο δεν θα ήταν αντίθετο με την ιταλική ενέργεια. Η Ρώμη εξάλλου είχε καθησυχάσει τον Γιουγκοσλάβο πρέσβη πως μια Ιταλική Αλβανία «δεν θα είχε ποτέ αντιγιουγκοσλαβικό ρόλο». Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ακόμα και ο νέος Πρέσβης της Αλβανίας στη Ρώμη, στρατηγός Σερέκη, τάχθηκε υπέρ της επιχείρησης της Ιταλίας, μολονότι πρωτίστως ήταν πρώτος υπασπιστής του Ζωγ. Υποστήριζε πως θα μπορούσε να βρεθεί ένας τρόπος να γίνει αποδεκτό το σύμφωνο από τον Βασιλιά της Αλβανίας και το λαό, αν καλυπτόταν εντέχνως η πλήρης ιταλική ανάμειξη και η απώλεια της Αλβανικής ανεξαρτησίας³¹.

Ο Τσιάνο την 1η Απριλίου 1939 σημειώνει στο ημερολόγιό του: «Το απόγευμα ήρθε ο Σερέκη, ο νέος Υπουργός από την Αλβανία να με δει. Ξεκινά την αποστολή του σε μια θυελλώδη περίοδο. Περνώντας από το Μπάρι, είδε τη συγκέντρωση των στρατευμάτων και συνειδητοποίησε ότι η μουσική επρόκειτο να ξεκινήσει. Του μίλησα ευθέως, σε φιλικό τόνο, αλλά αρκετά σταθερά. Είπε ότι συμφωνούσε μαζί μας. Με παρότρυνε να διαφυλαχθούν οι τύποι με τέτοιο τρόπο, ώστε η λύση να γίνει αποδεκτή από τον Βασιλιά και το λαό. Τον συνόδευσα στο Παλάτσο Βενέτσια, όπου ο Ντούτσε επανέλαβε την προειδοποίηση με πιο ακριβείς όρους. Αυτός πρόσθεσε ότι αν ο Βασιλιάς αρνούνταν να υπογράψει το σύμφωνο, θα υπάρξει αναπόφευκτη κρίση. Ο Σερέκη αποφάσισε να φύγει για τα Τίρανα, μαζί με τον Τζακομόνι, έτσι ώστε να πείσει τον Βασιλιά. Τότε, με το πρόσχημα ότι ήταν ανίκανος να ανταλλάξει τα αλβανικά του χρήματα, αποσπά από τον Τζακομόνι 15.000 λιρέτες, μια πρώτη δόση δωροδοκίας»³².

Αρχικά ο Ζωγ φάνηκε διαλλακτικός, ενώ αν λάμβανε υπόψιν τα τηλεγραφήματα του Τζακομόνι, είχε προτείνει ο ίδιος να αποσταλούν στην Αλβανία ιταλικά στρατεύματα, με σκοπό την αποκατάσταση της τάξης σε ορισμένες περιοχές. Μετά από λίγες μέρες όμως, ξεκίνησε να φέρνει δυσκολίες στη «συμφωνία». Ανησυχητικό ήταν και το γεγονός ότι ο Τζακομόνι εξέφραζε ενδοιασμούς για την κατάσταση του ιταλικού εκστρατευτικού σώματος, ενώ ο στρατάρχης Μπαντόλιο³³ στις 6 Απριλίου με επιστολή του επέκρινε το σχέδιο επιχειρήσεων. Παρόλο που ο Βίκτωρ Εμμανουήλ Γ΄ αντιτιθόταν στην αλβανική εκστρατεία ο Ντούτσε όρισε την 7η Απριλίου ως ημερομηνία απόβασης. Ήταν Μεγάλη Παρασκευή.

Την 1η Απριλίου ο Μουσολίνι είχε αποδεχθεί νέο σχέδιο συνθήκης, το οποίο ουσιαστικά δεν προχωρούσε σε κάποια μεταβολή, προέβαινε μόνο σε μικρές παραχωρήσεις. Διέταξε τον

³¹ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β΄ μέρος, σ. 10 – 17

³² *TCD 1939 – 1943, ό. π.*, σ. 57

³³ *Αν. Βελλιάδης, ό. π.*, σ. 335

Τζακομόνι να το παραδώσει στον Ζωγ την επόμενη μέρα. Εάν ο Ζωγ αποδεχόταν το νέο σχέδιο συνθήκης, ο Τσιάνο υπό τη συνοδεία μεγάλης αεροπορικής μοίρας θα μετέβαινε στα Τίρανα, για να υπογράψει τη συνθήκη και να λάβει κατοχή της Αλβανίας de facto. Σε περίπτωση όμως μη αποδοχής του συμφώνου ή πρόθεση του Ζωγ να προβάλλει αντίσταση στην ιταλική επιβολή, θα ξεσπούσαν σε ολόκληρη τη χώρα οι προκαθορισμένες ταραχές, οι οποίες θα απαιτούσαν την άμεση ιταλική επέμβαση. Ο υπεύθυνος διοργανωτής, σε ό, τι αφορούσε το Αλβανικό ζήτημα, ήταν ο Τσιάνο, ο οποίος επιθυμούσε διακαώς έναν προσωπικό θρίαμβο, ενώ έπεισε και τον ίδιο τον Ντούτσε πως η επιχείρηση δεν μπορούσε να αποφευχθεί.

Στις 3 και 4 Απριλίου ο Τσιάνο μετέβη στα Τίρανα για να ολοκληρώσει τις συνεννοήσεις του με τον Τζακομόνι, ενώ ήδη από την 4η Απριλίου αλβανικές ένοπλες σπείρες προκαλούσαν αναταραχές. Το Παλάτσο Κίτζι και ο Τζακομόνι διέσπειραν τη φήμη ότι ο Ζωγ προσέφερε χρήματα σε ληστοσυμμορίες για να προκαλέσουν πανικό, ενώ εξαπέλυαν απειλές προς τους Ιταλούς, στους οποίους συνιστούσαν να συγκεντρωθούν στο Δυρράχιο και την Αυλώνα. Για την αποτροπή οποιασδήποτε επιλοκής, στάλθηκαν πλοία και στα δύο αυτά λιμάνια, για να επιβιβασθούν τυχόν πρόσφυγες. Το πρωί της 6ης Απριλίου ο Ζωγ, πριν ενημερωθεί για το τελεσίγραφο του Μουσολίνι, για το οποίο έχει γίνει λόγος, έκανε αντιπρόταση στη Ρώμη, όπου ζητούσε τη διατήρηση της κυριαρχίας του κράτους de jure και de facto, παραχωρώντας όμως περιορισμένη κατοχή της χώρας στην Ιταλία. Η αντιπρόταση όμως αυτή περιφρονήθηκε από την ιταλική πλευρά.

Την ημέρα εκείνη η ένταση ανάμεσα στη Ρώμη και τα Τίρανα αυξανόταν ολοένα και περισσότερο, το ίδιο και η πίεση απέναντι στο Ζωγ. Ύστερα από πρόταση του Τσιάνο, εκατό αεροπλάνα έκαναν πτήση επίδειξης πάνω από τα Τίρανα, το Δυρράχιο και την Αυλώνα. Στη συνέχεια ο Ντούτσε διέταξε την επιβίβαση του εκστρατευτικού σώματος, ενώ επιφύλασσε τη διαταγή του απόπλου τις εσπερινές ώρες. Ο Τζακομόνι τηλεγράφησε στη Ρώμη, αφού είχε εκπνεύσει η τετράωρη διορία του μουσολινικού τελεσίγραφου και ενημέρωνε πως ο Ζωγ «δεν ήθελε να επωμισθεί την ευθύνη πλήρους συνθηκολογήσεως και προετίθετο να συγκαλέσει το Υπουργικό Συμβούλιο, προς λήψη ύστατης απόφασης αντίστασης ή υποχώρησης». Το Αλβανικό Υπουργικό Συμβούλιο με έκτακτη συνεδρίασή του, απέρριψε το ιταλικό τελεσίγραφο, όπως ακριβώς έπραξε και η Αλβανική Βουλή.

Λίγο μετά τις 5 το απόγευμα, ο Μουσολίνι διέταξε τον απόπλου των μεταγωγικών πλοίων. Τέσσερις ώρες μετά, η Αλβανική Κυβέρνηση προσπάθησε για τελευταία φορά να διαπραγματευθεί με το στρατηγό Παριάνι. Κάτι τέτοιο όμως δεν ήταν δυνατόν, διότι ο αρχηγός του Ιταλικού Επιτελείου βρισκόταν σε σύσκεψη με το Γερμανό συνάδελφό του Κάιτελ στο Ίνσμπρουκ. Επιπλέον, τα μεταγωγικά πλοία που μετέφεραν το εκστρατευτικό σώμα είχαν ήδη αποπλεύσει. Τα ξημερώματα της 7ης Απριλίου ο Ζωγ τηλεγράφησε στο Μουσολίνι ζητώντας του

διαπραγματεύσεις. Η απάντηση που έλαβε ήταν πως θα βρίσκονταν απεσταλμένοι στο Δυρράχιο πριν την αποβίβαση του αρχηγού του ιταλικού εκστρατευτικού σώματος, στρατηγού Κουτζόνι, με σκοπό να του εκθέσουν τις προτάσεις τους. Ο Μουσολίνι όμως ήταν αποφασισμένος να μην σταματήσει την επίθεση.

Ο Τσιάνο είχε καταγράψει στο ημερολόγιό του την 5η Απριλίου πως ο Ντούτσε ήταν απόλυτα ήρεμος πριν την επιχείρηση. Στην πραγματικότητα όμως ο Ντούτσε επιθυμούσε να ρυθμιστεί το αλβανικό ζήτημα το συντομότερο δυνατό, φοβούμενος μήπως κάποιο απρόοπτο περιστατικό εμποδίσει το πραξικόπημά του. Αξίζει να σημειωθεί πως ο Μουσολίνι, ενώ γενικά ενδιαφερόταν για τη γνώμη που έτρεφε το περιβάλλον του για το πρόσωπό του, επέλεξε τη Μεγάλη Παρασκευή, μια μέρα αφιερωμένη στη Χριστιανισμότητα για την πραγματοποίηση πολεμικής επιχείρησης. Ο Πάπας Πίος XII στην ομιλία του την ημέρα του Πάσχα καταδίκασε αυτή του την πράξη, λέγοντας πως όλοι όσοι παραβίαζαν τα συναφθέντα σύμφωνα και αθετούσαν το λόγο τους, παραβίαζαν το απαραίτητο θεμέλιο κάθε αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Για τις μεθόδους των φασιστικών καθεστώτων συμπλήρωσε πως αντικατέστησαν το ευγενές σκήπτρο της Δικαιοσύνης με το όπλο της βίας.

Το πρωί της 7ης Απριλίου 1939, τα ιταλικά στρατεύματα αποβιβάστηκαν στις ακτές της Αλβανίας. Χωρίς να συναντήσουν αντίσταση, την επόμενη μέρα κατέλαβαν την πρωτεύουσα³⁴. Οι Ιταλοί αρχικά υπολόγιζαν να εισβάλουν με δύναμη έως και 50.000 ανδρών, οι οποίες θα υποστηρίζονταν από 137 ναυτικές μονάδες και 400 αεροπλάνα. Η δύναμη εισβολής όμως αυξήθηκε σε 100.000 άνδρες, υπό την υποστήριξη 600 αεροπλάνων. Στους Αγίους Σαράντα υπήρχαν 65 μονάδες, στην Αυλώνα 40, στο Δυρράχιο 38, στο Σενγκίν 28 και στο Παλλές 8. Στον αντίποδα, ο τακτικός στρατός της Αλβανίας ανερχόταν σε 15.000 άνδρες με ανεπαρκή εξοπλισμό, οι οποίοι λάμβαναν οδηγίες από Ιταλούς αξιωματικούς. Ο Βασιλιάς Ζωγ σχεδίαζε την αντίσταση του στρατού στα βουνά, αφήνοντας ανυπεράσπιστες τις κύριες πόλεις και τα λιμάνια.

Το σχέδιο αυτό όμως δεν υλοποιήθηκε, καθώς το εμπόδισαν Ιταλοί πράκτορες τοποθετημένοι στην Αλβανία ως στρατιωτικοί σύμβουλοι. Επιπλέον, οι Αλβανοί ανακάλυψαν δολιοφθορά στα κομμάτια πυροβολικού, καθώς και έλλειψη πυρομαχικών. Στην ουσία, η κύρια αντίσταση προερχόταν από χωροφύλακες και μικρές ομάδες πατριωτών. Συγκεκριμένα, μια μικρή δύναμη μόλις 360 Αλβανών στο Δυρράχιο, κατά κύριο λόγο αστοί και χωροφύλακες, με επικεφαλής τον διοικητή της χωροφυλακής της πόλης, Αμπάζ Κουρί και τον Μουζό Ουλτζινάκου, επιχείρησαν να εμποδίσουν την ιταλική εισβολή. Ο εξοπλισμός τους ήταν μόνο μικρά όπλα και τρία πυροβόλα. Παρόλα αυτά, κατόρθωσαν να καθηλώσουν για αρκετές ώρες τους Ιταλούς στον

³⁴ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β' μέρος, σ. 17 – 21

κόλπο, μέχρι τη στιγμή που αποβιβάσθηκε από τα ιταλικά πλοία ένας μεγάλος αριθμός ελαφρών αρμάτων. Η δύναμη αυτή έκαμψε κάθε αντίσταση των Αλβανών και η πόλη καταλήφθηκε εντός πέντε ωρών.

Όλα τα αλβανικά λιμάνια βρίσκονταν υπό ιταλική κυριαρχία μέχρι τη 1:30 τα ξημερώματα. Το πρωί της 8ης Απριλίου τα ιταλικά στρατεύματα μπήκαν στην πρωτεύουσα και κατέλαβαν όλα τα κυβερνητικά κτίρια. Ιταλικές φάλαγγες κατευθύνθηκαν προς τα Σκόδρα, το Φιέρ και το Ελπμασάν, με τα Σκόδρα να παραδίδονται το βράδυ, έχοντας δώσει μάχη 12 ωρών. Παρόλο που η περιοχή είχε πλέον κατακτηθεί, δύο αστυνομικοί στο κάστρο Ροζάφα δεν υπάκουσαν στη διαταγή κατάπαυσης του πυρός και συνέχισαν να αντιστέκονται μέχρι εξαντλήσεως των πυρομαχικών τους. Η ιταλική πλευρά απέδωσε φόρο τιμής στα αλβανικά στρατεύματα της Σκόδρας, τα οποία κατάφεραν να εμποδίσουν για μια ολόκληρη μέρα την προέλασή τους. Τη στιγμή της απονομής τιμής, όμως ο όχλος πολιόρκησε τη φυλακή και απελευθέρωσε 200 περίπου κρατούμενους³⁵. Ο Βασιλιάς Ζωγ δεν θέλησε να αντισταθεί, τουναντίον έφυγε με την οικογένειά του για τη Φλώρινα, παίρνοντας μαζί του ένα μέρος των αποθεμάτων χρυσού της Κεντρικής Τράπεζας της Αλβανίας³⁶. Στο άκουσμα της είδησης αυτής ο οργισμένος λαός απελευθέρωσε τους αιχμαλώτους από τις φυλακές και λεηλάτησε την κατοικία του βασιλιά³⁷.

Η απόβαση όμως στην Αλβανία έδειξε στην πράξη πόσο απροετοίμαστη ήταν η Ιταλία για αυτό το εγχείρημα. Δεν διέθετε επάρκεια σε υλικά και σαν αιτία οι στρατιωτικοί προέβλεπαν πως είχαν εξαντληθεί τα αποθέματα στην Αβησσυνία και την Ισπανία. Επιπλέον, δεν είχε γίνει καμία διπλωματική προπαρασκευή της επιχείρησης. Το ιταλικό εκστρατευτικό σώμα βρισκόταν σε τόσο άσχημη κατάσταση, ενώ παράλληλα και το σχέδιο επιχείρησης ήταν τόσο ανεπαρκές που αν η Αλβανία διέθετε ένα σώμα πυροσβεστών κατάλληλα εκπαιδευμένο, θα κατάφερναν να ρίξουν τον ιταλικό στρατό στην Αδριατική. Στις 13 Απριλίου ο Μουσολίνι δήλωνε στο Μέγα Φασιστικό Συμβούλιο πως η Αλβανία ήταν μια γεωγραφική σταθερά της Ιταλίας, που της εξασφάλιζε τον έλεγχο της Αδριατικής, την οποία αποσκοπούσε να μετατρέψει σε ιταλική λίμνη όπου κανείς δεν θα μπορούσε να εισέλθει σε αυτήν.

Τις πρώτες πρωινές ώρες της 7ης Απριλίου, ο Τσιάνο πετούσε πάνω από τις αλβανικές ακτές για να εποπτεύει τις μάχες, έχοντας μαζί του μερικούς ανώτερους υπαλλήλους του Παλάτσο Κίτζι. Τα μεσάνυχτα της ίδιας μέρας ο Τζακομόνι έστειλε τηλεγράφημα, ενημερώνοντας πως ένοπλοι εθελοντές επιζητούσαν την αποκατάσταση της τάξης. Ο όχλος είχε απομακρυνθεί από την

³⁵ «Ιταλική εισβολή στην Αλβανία», στην ιστοσελίδα *Wikipedia*, 8.2.2020, διαθέσιμο στο https://el.wikipedia.org/wiki/Ιταλική_εισβολή_στην_Αλβανία, ημερομηνία προσπέλασης: 1.2.2021

³⁶ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β' μέρος, σ. 21

³⁷ «Ιταλική εισβολή στην Αλβανία», στην ιστοσελίδα *Wikipedia*, 8.2.2020, διαθέσιμο στο https://el.wikipedia.org/wiki/Ιταλική_εισβολή_στην_Αλβανία, ημερομηνία προσπέλασης: 1.2.2021

Πρεσβεία και ένας από τους υπαλλήλους της, ο οποίος τόλμησε να πραγματοποιήσει αναγνωριστική έξοδο στις γύρω οδούς, θεώρησε πως η κατάσταση ήταν πιο ήπια. Έτσι, το Υπουργείο Πολέμου επιβεβαίωσε πως έληξαν οι ταραχές και πως μια φάλαγγα Βερσαλλιέρων κατευθυνόταν προς τα Τίρανα, υπολογίζοντας να βρίσκεται εκεί το πρωί της επόμενης μέρας. Οι ειδήσεις αυτές ώθησαν τον Τσιάνο να επισκεφθεί το θέατρο των επιχειρήσεων.

Το πρωί της 8ης Απριλίου προσγειώθηκε στο αεροδρόμιο των Τιράνων. Στο ημερολόγιό του καταγράφει: Η D' Aieta τηλεφώνησε στις 8:00 το πρωί, λέγοντας ότι ο Τζακομόνι παρέχει κάθε διαβεβαίωση ότι το πεδίο των αεροσκαφών στα Τίρανα είναι χρησιμοποιήσιμο. Αποφάσισα να φύγω αμέσως, και ενημέρωσα τον Ντούτσε, ο οποίος ενέκρινε. Έφτασα στα Τίρανα στις 10:30, αφού πέταξα πάνω από τη θωρακισμένη στήλη, η οποία βαδίζει στην αλβανική πρωτεύουσα. Τα προπορευόμενα στοιχεία βρίσκονται ήδη στις πύλες της πόλης. Βρήκα τους Valle, Guzzoni και Τζακομόνι στο πεδίο, μαζί με πολλές μονάδες αερομεταφερόμενων γρεναδιέρων.

Οφείλω να παραδεχθώ, ότι ένα βίαιο συναίσθημα έχει καταλάβει εμένα και όλους τους άλλους. Είδα τον Guzzoni, ο οποίος εξήγησε τους λόγους της καθυστέρησης: δυσκολίες προσγείωσης, μη συμβατά καύσιμα και τέλος, έλλειψη επικοινωνιών, επειδή οι χειριστές ραδιοφώνου που ανακλήθηκαν δεν είναι μέχρι το σημείο. Η κατάσταση είναι τώρα εξαιρετική. Έλαβα πολλές αλβανικές προμήθειες που μου προσέφεραν φόρο τιμής. Σε απάντηση είπα ότι η Ιταλία θα σεβαστεί την Αλβανική ανεξαρτησία, διασφαλίζοντας την πολιτική της ανάπτυξη, καθώς και την κοινωνική και πολιτική ανάπτυξη του λαού.

Με τα νέα της πτήσης του Ζωγ προς την Ελλάδα εξαφανίζονται όλοι οι φόβοι μας για αντίσταση στα βουνά. Στην πραγματικότητα, οι στρατιώτες επιστρέφουν ήδη στους στρατώνες τους, αφού κατέθεσαν τα όπλα τους στον κήπο της πρεσβείας. Έδωσα εντολές να συμπεριφερθούν καλά οι στρατιώτες και ειδικά οι αξιωματικοί. Έκανα κάποια βήματα προς την κατεύθυνση της αποκατάστασης της τάξης και του φυσιολογικού ρυθμού της πολιτικής ζωής. Έδωσα εντολές να απελευθερωθούν όλοι οι πολιτικοί κρατούμενοι του Ζωγ. Αυτοί οι κρατούμενοι είχαν καταδικασθεί σε εκατό χρόνια φυλάκισης. Μοίρασα χρήματα στους φτωχούς. Έκανα διάσκεψη με τους πιο σημαντικούς άντρες στα Τίρανα, προκειμένου να λάβω μια συγκεκριμένη ιδέα για τις επιθυμίες των Αλβανών και επίσης να λάβω αποφάσεις σχετικά με τη νέα μορφή διακυβέρνησης που θα δοθεί στη χώρα. Ερχόμενος σε επαφή με τα στρατεύματα και τους αξιωματικούς τους, τους βρήκα όλους πολύ υπερήφανους για την ανάληψη»³⁸.

Το πρωί της 9ης Απριλίου επέστρεψε στη Ρώμη, αφού εγκαθιδρύθηκε προσωρινή διοικητική επιτροπή υπό τον Τζαφέρ Ούπη. Στη συνέχεια έσπευσε να τακτοποιήσει το ζήτημα του

³⁸ *TCD 1939 – 1943, ό. π., σ. 62*

μελλοντικού συντάγματος της Αλβανίας, αφού προ της επιχείρησης είχαν αμελήσει να επιληφθούν του συγκεκριμένου θέματος. Οι πρώτες δυσκολίες ξεκίνησαν τη στιγμή που τέθηκε το ζήτημα καθορισμού των βάσεων των νέων σχέσεων ανάμεσα στην Αλβανία και την Ιταλία. Το απόγευμα της ίδιας μέρας, μετά από σύντομη σύσκεψη των ανώτατων υπαλλήλων του Υπουργείου Εξωτερικών, ο Τσιάνο εισηγήθηκε στον Ντούτσε να ενωθούν οι δύο χώρες θα βρίσκονταν υπό την εξουσία του ίδιου Βασιλιά, θα διατηρούσαν όμως τους θεσμούς τους και φαινομενικά η Αλβανία θα ανήκε στην Ιταλία χωρίς να δινόταν η εντύπωση της επίθεσης. Ο Μουσολίνι αρχικά τάχθηκε υπέρ αυτής της πρότασης, τις μέρες όμως που ακολούθησαν το σχέδιο του Τσιάνο δεν υλοποιήθηκε, προκαλώντας την εκμηδένιση της Αλβανικής ανεξαρτησίας.

Στις 12 Απριλίου ο Τζακομόνι, λαμβάνοντας πιέσεις από τον Τσιάνο και χωρίς να έχει ολοκληρωθεί η κατάληψη της χώρας, συγκάλεσε συντακτική εθνοσυνέλευση από κοινού με τον Πρόεδρο της νέας Αλβανικής «Κυβέρνησης», Σεφκέτ Βερλάτσι. Στην εθνοσυνέλευση συμμετείχαν προεστοί, εκπρόσωποι διαφόρων περιοχών και φύλαρχοι, υπό την προεδρία του Τσιάνο, οι οποίοι κήρυξαν έκπτωτο τον Ζωγ και σύμφωνα με την ομόθυμη θέληση του αλβανικού λαού, προσέφεραν το στέμμα στο Βασιλιά της Ιταλίας.

Ο Τσιάνο περιγράφει την ημέρα αυτή ως εξής: «Φτάνω στα Τίρανα με αεροπλάνο στις 10:30 και με παραλαμβάνουν από το αεροδρόμιο μέλη της νέας Αλβανικής Κυβέρνησης. Δεν γνώριζα τον Βερλάτσι και, αν τον γνώριζα, θα έπρεπε να αντιταχθώ στον διορισμό του. Είναι ένας πολύ ανόητος άνθρωπος και θα μας δώσει μεγάλη ενόχληση. Το πλήθος με υποδέχεται θριαμβευτικά: υπάρχει μια σχετική ψυχρότητα, ειδικά μεταξύ των μαθητών του γυμνασίου. Βλέπω ότι δεν τους αρέσει να σηκώνουν τα χέρια τους για το ρωμαϊκό χαιρετισμό, και υπάρχουν μερικοί που αρνούνται ανοιχτά να το κάνουν ακόμα και όταν τους παροτρύνουν οι σύντροφοί τους.

Ωστόσο τα πράγματα δεν πάνε τόσο ομαλά, όπως φαίνεται. Υπάρχει μεγάλη αντίθεση στην προσωπική ένωση. Όλοι συμφωνούν να έχουν έναν πρίγκιπα του Οίκου του Savoy ή, ακόμα καλύτερα, θα ήθελαν να έχουν εμένα. Ωστόσο, καταλαβαίνουν ότι το να δοθεί το στέμμα στον Βίκτωρ Εμμανουήλ III σημαίνει το τέλος της αλβανικής ανεξαρτησίας. Έχω μακρές συζητήσεις με πολλούς αρχηγούς: οι πιο πεισματάρηδες είναι εκείνοι από το Σκούταρι (που έχουν υποκινηθεί από τον καθολικό κλήρο) για τους οποίους θα είναι εύκολο να πείσουν, ωστόσο μόλις διανείμω δέσμες αλβανικών φράγκων, τα οποία έφερα μαζί μου.

Ωστόσο, τα πράγματα πάνε καλά κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης του εκλογικού σώματος: υπάρχει ομόφωνη ψηφοφορία που είναι επίσης πολύ ενθουσιώδης. Έρχονται ως αντιπροσωπεία για να μου φέρουν την απόφασή τους. Μιλώ από το μπαλκόνι της πρεσβείας και είμαι ιδιαίτερα επιτυχής όταν διαβεβαιώνω ότι η απόφαση δεν θα επηρεάσει ούτε τη μορφή ούτε την ουσία της αλβανικής ανεξαρτησίας. Ας γίνει κατανοητό ότι αυτή η επιτυχία αναφέρεται στις

μάζες, γιατί βλέπω τα μάτια μερικών πατριωτών να φλέγονται με θυμό και δάκρυα να τρέχουν στα πρόσωπά τους. Η ανεξάρτητη Αλβανία δεν υπάρχει πια».

Στις 14 Απριλίου, η Αλβανία τηλεγράφησε στη Γενική Γραμματεία της Κ.τ.Ε. πως αποφάσισε να αποχωρήσει από τον Οργανισμό της Γενεύης. Την επόμενη μέρα κατέφθασε στη Ρώμη πολυμελής αλβανική αντιπροσωπεία με επικεφαλής τον Βερλάτσι, ώστε να παραστούν στην τελετή της επίσημης παράδοσης τους Στέμματος της Αλβανίας στον Βασιλιά της Ιταλίας. Η τελετή πραγματοποιήθηκε το πρωί της 16ης Απριλίου στο Κυρηνάλιο, μέσα σε κλίμα βαριάς ατμόσφαιρας. Ο μεν Βίκτωρ Εμμανουήλ Γ΄ ήταν δυσαρεστημένος, καθώς δεν ήταν σύμφωνος εξ αρχής για τη στρατιωτική αυτή επιχείρηση, η δε αλβανική πλευρά θα έχανε δια παντός την ανεξαρτησία της χώρας της. Η Ιταλική Βουλή και η Ιταλική Γερουσία έδωσαν τη συναίνεσή τους για την «προσωπική ένωση» των δύο χωρών. Ο Τσιάνο, επιθυμώντας να ανταμείψει τον Τζακομόνι για τις υπηρεσίες του, τον διόρισε τοποτηρητή του Βασιλιά στην Αλβανία.

Μέσα στις επόμενες εβδομάδες κατακερματίστηκαν τα 4/5 της αλβανικής κρατικής μηχανής. Στη Ρώμη ιδρύθηκε ειδικό Υφυπουργείο των Αλβανικών Εξωτερικών Υποθέσεων, με επικεφαλής τον Τζενόνε Μπενίνι, ο οποίος ήταν ένα από τα στελέχη του Φασιστικού Κόμματος. Στις 3 Ιουνίου ο Βίκτωρ Εμμανουήλ Γ΄ παρέδωσε το νέο Αλβανικό Σύνταγμα σε αντιπροσωπεία έξι Αλβανών «Υπουργών», το οποίο ήταν καταρτισμένο σύμφωνα με το Φασιστικό πρότυπο της Ιταλίας και ενοποιούνταν οι διπλωματικές υπηρεσίες, η εξωτερική πολιτική και οι ένοπλες δυνάμεις των δύο χωρών. Ο Ντούτσε και ο Τσιάνο είχαν ήδη αποφασίσει να καταργήσουν το Αλβανικό Υπουργείο Εξωτερικών και να απομακρύνουν τους ξένους διπλωμάτες από τα Τίρανα.

Την ημέρα που η Αλβανία έλαβε στα χέρια της το νέο Σύνταγμα, ο Τσιάνο και ο Αλβανός «Υπουργός Εξωτερικών», Τζεμίλ Ντίνο, υπέγραψαν συμφωνία, η οποία καταργούσε το Αλβανικό Υπουργείο Εξωτερικών και η Ιταλία θα αναλάμβανε στο εξής την εξωτερική πολιτική της χώρας. Ο Ντίνο διορίστηκε χαριστικά Πρέσβης της Ιταλίας, ενώ ανάλογες ανταμοιβές δέχθηκαν και άλλοι «Υπουργοί», οι οποίοι συνέδραμαν στην υλοποίηση των ιταλικών σχεδίων. Χαρακτηριστικά αναφέρονται οι Βερλάτσι, Ερνέστος Κολίκβι (Υπουργός Παιδείας) και Τζαφέρ Ούπη (Υπουργός Δικαιοσύνης), οι οποίοι διορίστηκαν μέλη της Ιταλικής Γερουσίας, ενώ ο Σερέκη έλαβε το βαθμό του Ιταλού Υποστράτηγου³⁹.

³⁹ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β΄ μέρος, σ. 21 – 27

3.1. Οι ελληνικές αντιδράσεις με βάση τα ελληνικά, τα ιταλικά και τα γερμανικά διπλωματικά έγγραφα.

Η ελληνική μεθόριος βρισκόταν σε άμεσο κίνδυνο εξαιτίας της κατάληψης της Αλβανίας από την Ιταλία. Άλλωστε, ο Μουσολίνι είχε δηλώσει πριν την έκρηξη του Ευρωπαϊκού Πολέμου πως προετοίμαζε μια επίθεση κατά της Ελλάδας. Στις 23 Αυγούστου 1939 ο Στάλιν πληροφορήθηκε τους αντικειμενικούς σκοπούς της Ιταλίας και έθεσε στον Ρίμπεντροπ το ερώτημα, αν η Ιταλία έχει βλέψεις και για τα ελληνικά εδάφη, πέρα από τα αλβανικά, αφού δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερη χρησιμότητα για την Ιταλία.

Τα ιταλικά στρατεύματα είχαν μικρή απόσταση από τη Θεσσαλονίκη και τον ελληνικό λαό διακατείχε ένα αίσθημα φόβου και πανικού, μήπως δεν σταματήσουν στα σύνορα, αλλά συνεχίσουν την προέλασή τους νότια ή έστω καταλάβουν την Κέρκυρα. Εξάλλου, όπως αναλύσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, σύμφωνα με τις διατάξεις του Βαλκανικού Συμφώνου, δεν καλυπτόταν η περίπτωση ιταλικής επίθεσης, οπότε τα υπόλοιπα συμβαλλόμενα μέλη δεν υποχρεούνταν να προσφέρουν τη βοήθειά τους στην Ελλάδα⁴⁰. Σύμφωνα με τον διπλωμάτη Εμανουέλε Γκράτσι⁴¹, η κατάληψη της Αλβανίας από την Ιταλία δεν μετέβαλε την ήδη ισχύουσα κατάσταση, καθώς υπήρχε μια σχέση υποτέλειας, η οποία μετατράπηκε σε σχέσης άμεσης εξάρτησης. Το γεγονός αυτό έθετε την Ελλάδα σε ένα μικρό κίνδυνο. Οι Έλληνες δεν είχαν ξεχάσει πως κατά τον καθορισμό των βορείων συνόρων της Ηπείρου, υποχρεώθηκαν να υποκύψουν στις επιθυμίες της Ιταλίας και στην προκειμένη περίπτωση διαισθάνθηκαν πως απειλούνται από την κατάληψη της Αλβανίας⁴².

Ο ελληνικός Τύπος έλαβε εντολές από την Κυβέρνηση να αποφύγει οποιαδήποτε κρίση που αφορά τα συμβάντα, ώστε να αποφευχθούν διαφωνίες με τον ιταλικό Τύπο. Η Ελληνική Κυβέρνηση, σε αντίθεση με το λαό, δεν αιφνιδιάστηκε και έδειξε τέτοια σωφροσύνη, η οποία αναγνωρίστηκε από παντού. Στις 3 Απριλίου μάλιστα τηλεγράφησε στη Β. Πρεσβεία Λονδίνου να ενημερώσουν το Foreign Office ότι επίκειται ιταλική ενέργεια στην Αλβανία και πως η κατάσταση ήταν κρίσιμη. Σύμφωνα με το Μοντίνι οι επίσημοι κύκλοι της Αθήνας επέδειξαν μεγάλη ηρεμία, χωρίς να λάβουν κανένα προληπτικό μέτρο⁴³».

Ο Γκράτσι αναφέρει πως ο μόνος που διατήρησε την ψυχραιμία του ήταν ο Πρωθυπουργός, στρατηγός Μεταξάς. Παρόλο που το Γενικό Επιτελείο ασκούσε πιέσεις και η κοινή γνώμη βρισκόταν σε εκνευρισμό, ο Μεταξάς δεν έλαβε κανένα μέτρο στρατιωτικού

⁴⁰ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β' μέρος, σ. 34 – 35

⁴¹ Αν. Βελλιάδης, *ό. π.*, σ. 332

⁴² Εμ. Γκράτσι, *Το ημερολόγιο του Γκράτσι – «Η αρχή του τέλους»: Ο Ιταλός Πρέσβης που επέδωσε το τηλεσίγγραφο στον Μεταξά αφηγείται*, Αθήνα 2018, σ. 60

⁴³ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β' μέρος, σ. 35

χαρακτήρα στα ελληνοαλβανικά σύνορα. Στις 8 Απριλίου έγινε δεκτός στο ελληνικό έδαφος ο φυγάς βασιλιάς Ζώγ, μαζί με την οικογένειά του⁴⁴. Συνοδευόταν επίσης από τον Αλβανό Πρωθυπουργό και από άλλα πρόσωπα που η Ελληνική Κυβέρνηση αγνοούσε τα ονόματά τους. Η είσοδος του στο ελληνικό έδαφος έγινε χωρίς καμία προειδοποίηση, καθώς η Κυβέρνηση είχε σταματήσει από την προηγούμενη ημέρα να λαμβάνει τηλεγραφήματα από την Πρεσβεία της στα Τίρανα⁴⁵. Η Ελληνική Κυβέρνηση τον είχε υπό αυστηρή επιτήρηση, ενώ φρόντισε να μην έρθει σε επαφή με την ταραχοποιό και πολυάριθμη αλβανική παροικία της Θεσσαλονίκης. Παράλληλα, ενημέρωσε αμέσως την Ιταλική Κυβέρνηση για την παρουσία του Ζωγ στην Ελλάδα και μερίμνησε ώστε να αναχωρήσει όσο το δυνατόν πιο σύντομα για την Τουρκία⁴⁶:

Το Ιταλικό Υπουργείο Εξωτερικών δυσαρεστήθηκε από την ταραχή της ελληνικής κοινής γνώμης, καθώς δεν περίμενε παρόμοια αντίδραση. Ο Γκράτσι θα πραγματοποιούσε προγραμματισμένη επίσκεψη στην Ελλάδα, την οποία αν ακύρωνε θα δημιουργούσε περαιτέρω φόβους στην ελληνική κοινή γνώμη, η οποία θα πίστευε ξεκάθαρα πλέον πως οι φόβοι της έχουν βάση. Για το λόγο αυτό ο Γκράτσι υποστήριζε πως ο ελληνικός λαός πρέπει να καθησυχαστεί και ο στρατηγός Μεταξάς να λάβει μια απτή απόδειξη ότι η στάση που κράτησε εκτιμήθηκε από πλευράς της Ιταλίας⁴⁷. Στις 9 Απριλίου στάλθηκε στον Επιτετραμμένο της Ιταλίας σχετικό τηλεγράφημα, με την υπογραφή του Μουσολίνι, όπου του ζητούσε να πραγματοποιήσει προσωπική συνάντηση με το Μεταξά και να του μεταβιβάσει εκ μέρους του την ικανοποίησή του για τη στάση που τηρούσε η Ελλάδα σχετικά με τον Ζωγ. Ζήτησε επίσης να τον ευχαριστήσει για τα μέτρα που ελήφθησαν προς αποφυγήν εκδηλώσεων κατά του Αλβανού βασιλιά, οι οποίες θα μπορούσαν να επηρεάσουν τις φιλικές σχέσεις που συνέδεαν τις δύο χώρες και τις οποίες ο Μουσολίνι σκόπευε να διατηρήσει στο παρόν και στο μέλλον.⁴⁸

Την επόμενη μέρα ο Φορνάρι τηλεγράφησε στην Ιταλική Κυβέρνηση πως είχε εκτελέσει τις οδηγίες που έλαβε και ενημέρωσε ότι ο στρατηγός Μεταξάς είχε λάβει την ανακοίνωση, κατά τη διάρκεια της συνομιλίας των δύο πλευρών όμως, υπαινισσόταν πως η ελληνική κοινή γνώμη ήταν ανήσυχη, εξαιτίας της διάδοσης φημών για τα σχέδια της Ιταλίας σχετικά με στρατιωτικές επιχειρήσεις, οι οποίες στοχοποιούσαν την Ελλάδα⁴⁹. Εστάλη στον Ιταλό Επιτετραμμένο και δεύτερο τηλεγράφημα όπου του δίνονταν οδηγίες να επισκεφθεί ξανά τον Πρωθυπουργό και να του ανακοινώσει ότι οποιαδήποτε φήμη κυκλοφορήσει σχετικά με ιταλική ενέργεια εναντίον της

⁴⁴ Εμ. Γκράτσι, *ό. π.*, σ. 60 – 61

⁴⁵ *Διπλωματικά Έγγραφα: Η ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος*, Αθήνα 1940, σ. 15 – 16

⁴⁶ Εμ. Γκράτσι, *ό. π.*, σ. 60 – 61

⁴⁷ Εμ. Γκράτσι, *ό. π.*, σ. 61 – 62

⁴⁸ *Διπλωματικά Έγγραφα: Η ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος*, *ό. π.*, σ. 16 – 17

⁴⁹ Εμ. Γκράτσι, *ό. π.*, σ. 62

Ελλάδας θα ήταν ψευδής, καθώς μια τέτοια φήμη μόνο κακόβουλοι πράκτορες (agents provocateurs) θα μπορούσαν να διασπείρουν. Η Φασιστική Ιταλία επιβεβαίωσε την πρόθεσή της να σεβαστεί απόλυτα την εδαφική και νησιωτική ακεραιότητα της Ελλάδας. Ο Μεταξάς ευχαρίστησε μέσω του Φορνάρι τον Μουσολίνι για την ανακοίνωσή του, ομολογώντας ότι υπήρξε μια μικρή αναταραχή στην κοινή γνώμη, ενώ πρόσθεσε πως η ανακοίνωση αυτή θα έβαζε τέρμα στην περίοδο ψυχρότητας των ελληνοϊταλικών σχέσεων⁵⁰.

Μολονότι η Ιταλική Κυβέρνηση διαβεβαίωσε την ελληνική πλευρά πως δεν διατρέχει κίνδυνο, ο Μεταξάς φάνηκε δύσπιστος απέναντι στις διαβεβαιώσεις αυτές. Αντιθέτως, φοβόταν μια ενδεχόμενη ιταλική επίθεση και προκειμένου να καθησυχάσει την κοινή γνώμη ανακοίνωσε πως η Ελληνική Κυβέρνηση διέθετε τα μέσα για να εξασφαλίσει την ανεξαρτησία και την ακεραιότητα της χώρας.

Η ελληνική ανησυχία ήταν έκδηλη τόσο στην ανακοίνωση του Μεταξά προς τον Ελληνικό Λαό, όσο και στην απάντησή του στη δήλωση του Μουσολίνι. Στις 15 Απριλίου ο Ιταλός Υπουργός Εξωτερικών εκφώνησε λόγο στη Φασιστική Βουλή, όπου χαρακτήρισε αβάσιμες και επικίνδυνες τις πληροφορίες περί σχεδίων για την Ελλάδα, διαψεύδοντάς τις κατηγορηματικά. Διαβεβαίωσε εκ νέου πως οι δύο χώρες διαπνέονταν από αμοιβαία εμπιστοσύνη και εγκαρδιότητα, στοιχεία τα οποία τους επέτρεπαν να αποβλέπουν σε στενή μελλοντική συνεργασία⁵¹.

3.2. Οι αγγλογαλλικές εγγυήσεις

Ο Άγγλος πρωθυπουργός Τσάμπερλαιν⁵² στις 13 Απριλίου 1939 προχώρησε σε δηλώσεις στη Βουλή των Κοινοτήτων, οι οποίες αφορούσαν τα γεγονότα που συνέβησαν στην Αλβανία. Τα γεγονότα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα την έλλειψη εμπιστοσύνης της Αγγλικής Κυβέρνησης, η οποία επιθυμούσε τη διατήρηση του status quo στη Μεσόγειο και στη Βαλκανική Χερσόνησο⁵³. Παρόμοια αντίδραση είχε και η Γαλλική Κυβέρνηση. Η Αγγλία όμως δυσαρεστήθηκε και από την παραβίαση της «Συμφωνία Κυρίων»⁵⁴ της 2ας Ιανουαρίου 1937 και της ανανέωσής της, γνωστή και ως «Συμφωνία του Πάσχα» (16 Απριλίου 1938). Σύμφωνα με αυτή τη Συμφωνία, η Αγγλία και η Γαλλία υποχρεούνταν «όπως μη τροποποιήσουν ή ἴδουν τροποποιούμενον δι' ὅσον τὰς ἀφορᾷ τὸ

⁵⁰ Διπλωματικά Έγγραφα: Η ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος, ό. π., σ. 19 – 20

⁵¹ Α. Ι. Κοραντής, ΔΙΕ, τ.2, β' μέρος, σ. 37 – 38

⁵² Βλ. λήμμα σύνταξης «Τσάμπερλαιν (Chamberlain), (Άρθρου) Νέβιλλ στο ΠΒΑ τ. 9β (1991), 197 – 198

⁵³ Αν. Βελλιάδης, ό. π., σ. 119

⁵⁴ «Nyon Conference» στην ιστοσελίδα Wikipedia, 11.8.2020, διαθέσιμο στο https://en.wikipedia.org/wiki/Nyon_Conference, ημερομηνία προσπέλασης: 20.3.2021

status quo εν σχέσει προς την έθνικην κυριαρχίαν τῶν ἐδαφῶν τῶν κειμένων εν τῇ περιοχῇ τῆς Μεσογείου». Η ανησυχία της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας έγινε ακόμα μεγαλύτερη όταν στη συνάντηση Παριάνι – Κάιτελ προσκομίσθηκε ένα νέο αποδεικτικό στοιχείο, που αφορούσε μια πιθανή ύπαρξη σχεδίου δράσεως μεταξύ Ρώμης και Βερολίνου.

Ο Μουσολίνι και ο Τσιάνο δεν υπολόγισαν την πιθανότητα, μήπως η Αγγλία θεωρήσει πως παραβιάσθηκαν οι προαναφερθείσες συμφωνίες. Χωρίς να έχουν ολοκληρωμένη γνώση των διεθνών πραγμάτων, πίστευαν πως η Αγγλία βρισκόταν σε παρακμή και πως η αντίδρασή της θα ήταν μόνο μια προφορική διαμαρτυρία. Η Μεγάλη Βρετανία από πλευράς της αρχικά αντέδρασε έντονα, κάνοντας λόγο μάλιστα για αποστολή πολεμικών πλοίων στα ελληνικά ύδατα. Ο γερμανικός τύπος σαν απάντηση στη δήλωση αυτή, απείλησε πως η Γερμανία δεν θα παρέμενε άπραγη μπροστά σε μια τέτοια πρόκληση. Αυτή η απειλή της Γερμανίας ώθησε τα «ειρηνόφιλα» στοιχεία της Βρετανικής Κυβέρνησης να αποσύρουν τη δήλωσή τους, λέγοντας πως δεν υπήρχε σοβαρός λόγος να αποσταλεί στόλος στη Μεσόγειο. Αμέσως το «Daily Mail» δημοσίευσε τη δήλωση αυτή στο φύλλο της 11ης Απριλίου, με πιθανή αιτία να καθησυχάσει τον Ρίμπεντροπ, ο οποίος ήταν φίλος του ιδιοκτήτη της εφημερίδας, Λόρδου Rothermere. Παράλληλα, πολλές ήταν οι εφημερίδες που διακήρυσσαν πως η Αλβανία υπήρξε από πάντα ζώνη ιταλικής επιρροής.

Το ιταλικό πραξικόπημα δεν είχε διαφύγει από την προσοχή του Τσώρτσιλ⁵⁵, ο οποίος δήλωσε πως όπως η Τσεχοσλοβακία θα αποτελούσε τη βάση για την επίθεση κατά της Πολωνίας, έτσι και η Αλβανία θα ήταν το προγεφύρωμα για την ιταλική δράση εναντίον της Ελλάδας και για την εξασφάλιση της ουδετερότητας της Γιουγκοσλαβίας. Ο Μουσολίνι σε επιστολή του την 9^η Απριλίου προς το Βρετανό Πρωθυπουργό υποστήριζε ότι η κατάληψη της Κέρκυρας από το βρετανικό στόλο, για την οποία μιλούσαν πολλές εφημερίδες, θα αποτελούσε το καλύτερο μέτρο διατήρησης της ειρήνης, εφόσον έδιναν τη συγκατάθεσή τους σε αυτό οι Έλληνες. Διαφορετικά, ύστερα από τη δημοσιότητα που δόθηκε από τον Τύπο στο σχέδιο αυτό, η Ιταλία θα καταλάμβανε αμέσως την Κέρκυρα, οπότε θα ήταν αδύνατη η ανάκτησή της.

Συνέχισε συμπληρώνοντας ότι στην ουσία αυτό που διακυβευόταν ήταν ολόκληρη η Βαλκανική Χερσόνησος. Αν αυτά τα κράτη συνέχιζαν να βρίσκονται υπό τη γερμανική και ιταλική πίεση, ενώ κατά την κρίση τους η Αμερική ήταν ανίκανη να επέμβει, θα αναγκάζονταν να συνάψουν συμφωνία με το Βερολίνο ή τη Ρώμη. Τότε οι ΗΠΑ θα ήταν εκτεθειμένες στην Ανατολική Ευρώπη, λόγω των υποχρεώσεών τους απέναντι στην Πολωνία, ενώ ταυτόχρονα να

⁵⁵ Βλ. λήμμα σύνταξης «Τσώρτσιλ (Churchill), σερ Ουίνστον (Λέοναρτ Σπένσερ)» στο *ΠΒΑ*, τ 9β (1991), σ. 231 – 233

βρίσκονταν χωρίς καμία ελπίδα σύναψης της μεγάλης εκείνης συμμαχίας, η οποία θα μπορούσε να σημάνει τη σωτηρία.

Η ιταλική πλευρά είχε διαβεβαιώσει την Αθήνα πως η Κέρκυρα δεν κινδύνευε. Το βράδυ της 8ης προς 9η Απριλίου ο Μεταξάς επικοινωνήσε με τον Βρετανό Πρεσβευτή Ουώτερλγου που βρισκόταν στην Αθήνα, δίνοντάς του μια πληροφορία που προκάλεσε αίσθηση στο Λονδίνο. Ο Έλληνας Στρατιωτικός Ακόλουθος στη Ρώμη πληροφορήθηκε από έγκυρη πηγή, πως οι Ιταλοί ετοίμαζαν επίθεση εναντίον της Κέρκυρας μεταξύ της 10ης και της 12ης. Η Αθήνα είχε λάβει ανάλογη πληροφορία από τη Γενεύη, η οποία προκάλεσε ταραχή στον Μεταξά, ενώ ο Έλληνας Πρωθυπουργός από την πλευρά του δήλωσε πως θα προέβαλλε δυνατή άμυνα. Στις 9 Απριλίου ο Χάλιφαξ τηλεγράφησε στον Ουώτερλγου, λέγοντάς του πως η Ιταλία είχε δώσει κατηγορηματικές διαβεβαιώσεις σχετικά με την Κέρκυρα⁵⁶.

Ο Πρεσβευτής Σιμόπουλος από το Λονδίνο τηλεγράφησε στο Υπουργείο Εξωτερικών στην Ελλάδα πως εκλήθη κατόπιν εντολής του Λόρδου Χάλιφαξ στο Υπουργείο Εξωτερικών. Μετά την επίσκεψη του Έλληνα Πρεσβευτή στο Υπουργείο, ακολούθησε ο Επιτετραμμένος της Ιταλίας. Ο Υπουργός του υπενθύμισε τη χθεσινή του δήλωση, σύμφωνα με την οποία δεν παρατηρείτο καμία έξαψη στη Γιουγκοσλαβία και καμία σημαντική ανησυχία στην Ελλάδα, κυρίως μετά τις ειδήσεις περί πρόθεσης κατάληψης της Κέρκυρας από την Ιταλία. Ο Ιταλός Επιτετραμμένος απάντησε ότι άκουγε πρώτη φορά ένα τέτοιο ενδεχόμενο και πως αυτό δεν ευσταθούσε. Ο Λόρδος Χάλιφαξ είπε τότε στον Κρόλλα ότι αυτή την απάντηση περίμενε να ακούσει, αλλά θα ήταν σωστό να μην του άφηνε καμία αμφιβολία, καθώς οποιαδήποτε τέτοιου είδους ενέργεια βρισκόταν υπό μελέτη, θ γινόταν κατ' ανάγκη αντικείμενο σοβαρής ανησυχίας για την Αγγλική Κυβέρνηση. Ήταν ζωτικής σημασίας να μην υπάρξει παρεξήγηση μεταξύ της Βρετανικής και της Ιταλικής Κυβέρνησης στο σημείο αυτό και για το λόγο αυτό παρακάλεσε τον Επιτετραμμένο να καταβάλει ιδιαίτερη προσοχή, ώστε να ανακοινώσει επακριβώς στη Ρώμη τους λόγους του.

Τα παραπάνω ανακοινώθηκαν στον Άγγλο Πρεσβευτή στη Ρώμη για να τα μεταδώσει και αυτός με τη σειρά του στην Ιταλική Κυβέρνηση. Παράλληλα, ο Λόρδος Χάλιφαξ ζήτησε από τον Επιτετραμμένο της Ιταλίας να πληροφορηθεί αν η Κυβέρνησή του θα επικύρωνε τις διαβεβαιώσεις που αφορούσαν την Κέρκυρα, τις οποίες του είχε παράσχει ο Επιτετραμμένος με δική του ευθύνη. Του ζήτησε επίσης να εισηγηθεί στην Ιταλική Κυβέρνηση πως θα παρείχε παρόμοιες διαβεβαιώσεις στην Ελληνική Κυβέρνηση χωρίς καμία χρονοτριβή⁵⁷.

⁵⁶ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β' μέρος, σ. 38 – 41

⁵⁷ *Διπλωματικά Έγγραφα: Η ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος, ό. π., σ. 18 – 19*

Την ίδια ημέρα ο Αμερικανός Πρέσβης στο Παρίσι, ύστερα από συνομιλία του με τον Μποννέ, τηλεγράφησε στο State Department πως οι Άγγλοι και οι Γάλλοι περίμεναν επίθεση εναντίον της Κέρκυρας. Πληροφόρησε επίσης ότι είχαν δοθεί οι απαραίτητες διαταγές στους αντίστοιχους στόλους, προκειμένου να αντιμετωπισθεί παρόμοιο ενδεχόμενο και πως οι διαβεβαιώσεις που δόθηκαν στο Λόρδο Περθ από τον Κόμη Τσιάνο δεν είχαν πείσει κανέναν. Την προηγούμενη ημέρα, ο Βρετανός Πρεσβευτής στο Παρίσι ανέφερε πως γνώριζε από έγκυρες πηγές τις επικείμενες ενέργειες της Ιταλίας εναντίον ορισμένων στόχων (Κέρκυρα, Αίγυπτος, Γιβραλτάρ, Τυνησία). Θεωρήθηκε πως η ιταλική επίθεση εναντίον της Αλβανίας αιφνιδίασε το Foreign Office, από τα δημοσιευθέντα αρχεία του όμως προκύπτει το αντίθετο. Σύμφωνα με τον Τσώρτσιλ, στην περίπτωση της κατάστασης της Βοημίας και της απόβασης στην Αλβανία οι Υπουργοί του Στέμματος δεν είχαν λάβει φανερά καμία ένδειξη, ή τουλάχιστον καμία πειστική πληροφορία σχετικά με όσα συνέβαιναν.

Προσθέτει στη συνέχεια ότι σε αυτό δεν έφερε ευθύνη η «Intelligence Service», η οποία αποτελούσε την καλύτερη μυστική υπηρεσία πληροφοριών του είδους της, αλλά οι ίδιοι οι Υπουργοί. Υποστήριξε πως οι Υπουργοί διέτρεχαν σοβαρό κίνδυνο αν επέτρεπαν να εξετάζονται λεπτομερώς και να μεταβάλλονται οι μεταδιδόμενες πληροφορίες ως προς τη σοβαρότητά τους από την Υπηρεσία Πληροφοριών και παρασύρονταν από την επιθυμία να δίνουν σημασία σε εκείνες μόνο τις ειδήσεις, οι οποίες συμφωνούσαν με τους αξιέπαινους και έντιμους πόθους της διατήρησης της ειρήνης στον κόσμο.

Την άποψη αυτή ενίσχυσαν και οι γαλλικές πηγές. Σύμφωνα με τον Μποννέ η Γαλλική Κυβέρνηση είχε προειδοποιηθεί για αυτές τις ιταλικές βλέψεις. Ήδη από την 17η Μαρτίου, ο Αμερικανός Πρέσβης στο Παρίσι τηλεγράφησε ότι στο Quai d' Orsay προβλεπόταν ιταλική επίθεση εναντίον της Αλβανίας. Το Λονδίνο και το Παρίσι βρισκόταν σε στενή επαφή, και σύμφωνα με το ημερολόγιο του Τσιάνο η Βρετανική Πρεσβεία στα Τίρανα παρακολουθούσε προσεκτικά στις ιταλικές ενέργειες: «.....Ἐκ τοῦ τηλεγραφείου μᾶς ἐπίσημαῖνον μακρὰ κρυπτογραφήματα ἐκ Τιράνων πρὸς τὸ Φόρειν Όφφισ. Δὲν δυνάμεθα νὰ τὰ σταματήσωμεν. Διατάσσω ὁμως νὰ καθυστερήσουν καὶ νὰ παρειαφρῦσουν πολλὰ σφάλματα εἰς τὴν μεταβίβασιν τῶν κρυπτογραφικῶν ομάδων.....». Στο σημείο αυτό προστίθενται και οι αμερικανικές πηγές, σύμφωνα με τον τότε Αμερικανό Υπουργό Εξωτερικών, Κόρντελ Χαλ: «Ἐπὶ πολλὰς ἑβδομάδας ἐλαμβάνομεν τηλεγραφήματα ἐκ Ρώμης, Τιράνων, Βελιγραδίου, Παρισίων καὶ Λονδίνου περὶ τῶν ἀπαισίον προθέσεων τοῦ Μουσσολίνι ἐναντίον τῆς Ἀλβανίας.....».

Στις 11 Απριλίου, ύστερα από συνομιλία του Αμερικανού Πρέσβη στο Λονδίνο με τον Χάλιφαξ, ο τελευταίος φαινόταν να είναι ιδιαιτέρως αισιόδοξος, καθώς δήλωσε πως δεν ανέμενε να γίνει πόλεμος. Ο Αμερικανός Πρέσβης θεωρούσε πως αυτή η αισιοδοξία πήγαζε από τις

διαβεβαιώσεις του Ντούτσε. Η στάση του Μουσολίνι, όπως εξηγήθηκε στους Άγγλους για το Αλβανικό Ζήτημα, δεν αύξησε τις ανησυχίες τους. Αντιθέτως τους έκανε να θεωρούν ότι η κατάσταση δεν ήταν τόσο απελπιστική όσο οι άλλοι πίστευαν ότι είναι.

Ο Λόρδος Περθ είχε πληροφορήσει τον Φρανσουά – Πονσέ ότι ο Τσιάνο του είχε υποσχεθεί ότι η Ιταλία σε καμία περίπτωση δεν θα επιτιθόταν εναντίον της Ελλάδας. Επίσης, είχε υποσχεθεί στον Περθ ότι τα ιταλικά στρατεύματα θα αποσύρονταν από την Ισπανία αμέσως μετά την παρέλαση της Νίκης που θα λάμβανε χώρα στις 2 Μαΐου στη Μαδρίτη. Οι πληροφορίες αυτές επιβεβαίωσαν την άποψη του Μπούλιτ, ο οποίος πίστευε πως ο Λόρδος Περθ εξακολουθούσε να είναι «*ό μέγας εκείνος όνος, οἷος ὑπῆρξεν καθ' ὄλον τὸν βίον του καὶ τὸν ὅποιον ὁ Μουσσολίνι ἐξῆπάτα, ἵνα ἀποσπάσῃ τι παρὰ τῶν Βρεταννῶν*». Η άποψη αυτή έβρισκε απόλυτα σύμφωνο τον Βρετανό Πρέσβη στο Παρίσι.

Την 7η και την 8η Απριλίου ο Κρόλλα επισκέφθηκε τον Χάλιφαξ. Στην πρώτη του επίσκεψη προσπάθησε να πείσει τον Βρετανό Υπουργό Εξωτερικών ότι η ισορροπία στη Μεσόγειο δεν θα διαταρασσόταν από την κατάληψη της Αλβανίας, διότι όταν υπογράφηκε η Συνθήκη του Πάσχα, η Αλβανία βρισκόταν ήδη υπό ιταλική επιρροή. Ο βασιλιάς Ζωγ επιθυμούσε να μην βρίσκεται η χώρα του κάτω από την επιρροή της Ιταλίας, για αυτό και ο Μουσολίνι επανέφερε την Αλβανία όπου βρισκόταν προηγουμένως. Στην επόμενη επίσκεψή του, ο Κρόλλα προέβη στις ίδιες εξηγήσεις με μόνη διαφορά πως τότε ακολουθούσε συγκεκριμένες οδηγίες που έλαβε από τη Ρώμη.

Ο Χάλιφαξ εξακολουθούσε να επιμένει στις διαμαρτυρίες του κατά της ιταλικής ενέργειας, ζητώντας διαβεβαιώσεις τόσο από τη γενική κατάσταση στη Μεσόγειο, όσο και από τις ελληνοϊταλικές σχέσεις. Σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε στη Μεσόγειο, ανέφερε την παρουσία Ιταλών εθελοντών στην Ισπανία, η οποία ήταν πλέον περιττή μετά τη νίκη του Φράνκο. Ως προς τις ελληνοϊταλικές σχέσεις, ο Έλληνας Πρεσβευτής είχε εκφράσει καιρό πριν τις ανησυχίες της Κυβέρνησής του. Όταν το απόγευμα της 8ης Απριλίου έφθασε τηλεγράφημα στη Ρώμη, ο Μουσολίνι με τηλεφώνημά του απαγόρευσε στην Πρεσβεία στο Λονδίνο να δώσει απάντηση στο Λόρδο Χάλιφαξ. Διαβεβαίωσε ότι τα ιταλικά στρατεύματα θα αποχωρούσαν το συντομότερο δυνατό από την Ισπανία, υποσχέθηκε να επαναλάβει τις ήδη δοθείσες διαβεβαιώσεις στην Ελλάδα και επιβεβαίωσε πως ακόμα θεωρούσε τον εαυτό του δεσμευμένο στις Συμφωνίες του Πάσχα.

Το ίδιο βράδυ ο Κρόλλα, ύστερα από αίτησή του έγινε δεκτός στο σπίτι του Χάλιφαξ και η συζήτηση που ακολούθησε «*προσέλαβε τόνον αύξούσης έγκαρδιότητας*». Ο Ιταλός Επιτετραμμένος απάντησε στις επιπλήξεις του Βρετανού Υπουργού σχετικά με τη συνεχή παραχοποιό δράση της Ιταλίας και τη ροπή της να προκαλεί προβλήματα τη στιγμή που γινόταν προσπάθεια για επίλυσή τους. Επιπλέον, ανέφερε ότι αυτός ο «δυναμισμός» της Ιταλίας αποτελεί

για αυτήν ανάγκη, την οποία της επιβάλλει η γεωγραφική της θέση, η υπερζωτικότητα του πληθυσμού της και οι φυσικές απαιτήσεις κάθε νέου λαού. Το πιο ωφέλιμο θα ήταν οι Μεγάλες Δυνάμεις να μην αντιτίθενται σε αυτόν το δυναμισμό, εφόσον δεν απειλούνται τα ζωτικά τους συμφέροντα και η γενική ειρήνη. Στη συνέχεια υποστήριξε ότι η κατάληψη της Αλβανίας δεν είχε ως σκοπό να εφοδιάσει την Ιταλία με νέο πεδίο δραστηριότητας, όπου θα έθιγε τα συμφέροντα οποιασδήποτε χώρας, αντιθέτως επιθυμούσε να αξιοποιήσει τους αλβανικούς φυσικούς πόρους προς όφελος ολόκληρης της Ευρώπης, αλλά και της ίδιας της Αλβανίας. Επομένως, δεν θα ήταν δίκαιο αν η Αγγλία ανησυχούσε για τη μεσογειακή ισορροπία βλέποντας τη νέα ιταλική επιχείρηση.

Θα ήταν απολύτως λογικό αν αυτές οι ανούσιες δικαιολογίες δεν έπειθαν τον Χάλιφαξ. Σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία δεν είναι δυνατόν να γνωρίζουμε κάτι τέτοιο, το βέβαιο όμως είναι ότι ο Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών δέχθηκε τις διαβεβαιώσεις του Ιταλού Επιτετραμμένου. Οι Κυβερνήσεις του Λονδίνου και των Παρισίων από την πλευρά τους, δεν εφησυχάστηκαν καθόλου. Στις 13 Απριλίου 1939 ο Τσάμπερλαιν σε ομιλία του στη Βουλή των Κοινοτήτων εκφώνησε βαρυσήμαντο λόγο, ο οποίος παρατίθεται αναλυτικά στο παράρτημα⁵⁸.

Την ίδια μέρα ο Λόρδος Χάλιφαξ προς επίρρωση του λόγου του Πρωθυπουργού, προχώρησε σε δηλώσεις από το βήμα της Βουλής των Λόρδων. Δήλωσε πως η Κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας έδινε πολύ μεγάλη σημασία στην αποφυγή διατάραξης του μεσογειακού status quo, είτε μέσω απειλών, είτε μέσω βίας. Τις τελευταίες ημέρες δόθηκε αφορμή να δημιουργηθούν ανησυχίες, ειδικά όσον αφορά τη θέση της Ελλάδας. Η Κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας παρείχε στη χώρα ειδική διαβεβαίωση, σύμφωνα με την οποία σε περίπτωση ενέργειας που θα απειλούσε την ανεξαρτησία της και προς την οποία θα έπρεπε να αντισταθεί με όλες τις εθνικές της δυνάμεις, η Βρετανική Κυβέρνηση θα θεωρήσει τον εαυτό της υποχρεωμένο να παράσχει στην Ελληνική Κυβέρνηση ό,τι βοήθεια μπορούσε⁵⁹.

Με τη σειρά του ο Νταλαντιέ ανακοίνωσε την απόφαση της Γαλλικής Κυβέρνησης να παράσχει την εγγύησή της απέναντι στην Ελλάδα και τη Ρουμανία. Υποστήριξε πως η Γαλλική Κυβέρνηση έδινε πολύ μεγάλη σημασία στην πρόληψη οποιασδήποτε μεταβολής, η οποία θα επιβαλλόταν με τη βία ή με απειλή βίας στο status quo της Μεσογείου και της Βαλκανικής Χερσονήσου. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις ανησυχίες που δημιουργούσαν τα γεγονότα των τελευταίων εβδομάδων, η Γαλλική Κυβέρνηση παρείχε με τη σειρά της την ιδιαίτερη διαβεβαίωση στην Ελλάδα και τη Ρουμανία, ότι σε περίπτωση δράσης, η οποία θα απειλούσε την ανεξαρτησία

⁵⁸ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β' μέρος, σ. 41 – 45

⁵⁹ *Διπλωματικά Έγγραφα: Η ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος, ό. π., σ. 22*

της Ρουμανίας ή η Ελληνική Κυβέρνηση πίστευε πως ήταν ζωτικό της συμφέρον να αντισταθεί μέσω των εθνικών της δυνάμεων, η Γαλλική Κυβέρνηση θεωρούσε τον εαυτό της υποχρεωμένο να της παράσχει αμέσως όση βοήθεια μπορούσε. Η Αγγλική Κυβέρνηση υιοθέτησε την ίδια στάση.

Ο αγγλικός και ο γαλλικός Τύπος είχαν αντιδράσει έντονα κατά του ιταλικού πραξικοπήματος. Η Γαλλική Κυβέρνηση γνωρίζοντας καιρό πριν τις βλέψεις της Ιταλίας προς την Αλβανία, είχε αναθέσει στον Πρεσβευτή της στο Βελιγράδι να πληροφορηθεί αν η Γιουγκοσλαβική Κυβέρνηση σκόπευε να αντιταχθεί στην ενέργεια αυτή, προκειμένου το Παρίσι να παράσχει τη βοήθειά του. Το Βελιγράδι όμως δεν έδωσε ξεκάθαρη απάντηση. Αφού είχε πραγματοποιηθεί η ιταλική απόβαση στην Αλβανία, την 9η Απριλίου συνεκλήθη στο Παρίσι η Μόνιμη Επιτροπή Εθνικής Αμύνης, στην οποία ο Μποννέ ζήτησε να συναφθεί στρατιωτική συμφωνία με την ΕΣΣΔ, διότι η ευρωπαϊκή ένταση είχε φθάσει σε βαθμό μεγάλης σοβαρότητας. Την ίδια ημέρα, ο Νταλαντιέ δήλωσε πως δεν πίστευε τις ιταλικές διαβεβαιώσεις και πως θα υποστήριζε την Ελλάδα σε περίπτωση πολέμου με την Ιταλία, καθώς θεωρούσε την κατάληψη της Αλβανίας σαν προάγγελο ιταλογερμανικής επίθεσης από τη Βόρειο Θάλασσα μέχρι την Αίγυπτο. Το βράδυ της 9ης Απριλίου ο Αμερικανός Πρέσβης στο Παρίσι σε σύντομη συνομιλία του με τον Μποννέ, τον παρακάλεσε να ενημερώσει την Κυβέρνησή του ότι τα μεσάνυχτα πλησιάζουν και πως ο πόλεμος μπορούσε να εκραγεί ανά πάσα στιγμή.

Την επόμενη ημέρα, η Γαλλική Κυβέρνηση τηλεγράφησε οδηγίες στον Πρέσβη της στην Ουάσιγκτον, επισημαίνοντάς του να επισκεφθεί το συντομότερο δυνατόν τους Cordell Hull και Sumner Welles και να τους υπερτονίσει τη σοβαρότητα του αλβανικού ζητήματος. Ταυτόχρονα ζήτησε από τον Πρεσβευτή της στο Βελιγράδι να επισκεφθεί ξανά την Γιουγκοσλαβική Κυβέρνηση και να τονίσει πως η ιταλική εκστρατεία φαίνεται να έχει στο μέλλον σοβαρές συνέπειες, ειδικότερα στις Βαλκανικές Χώρες και κατά συνέπεια δεν θα μπορούσε να αφήσει αδιάφορη τη Γιουγκοσλαβία. Η απάντηση της Γιουγκοσλαβικής Κυβέρνησης ήταν πως ακόμα και μια ημέρα πριν την απόβαση είχε λάβει κατηγορηματικές διαβεβαιώσεις ότι στην Αλβανία δεν θα λάμβανε χώρα καμία απόβαση ιταλικών στρατευμάτων.

Ο Γάλλος Πρεσβευτής Κορμπέν συμπλήρωσε ότι ο Πρίγκιπας Παύλος θεωρούσε την ιταλική εισβολή στην Αλβανία ως την πρώτη πράξη πολύ σοβαρότερων γεγονότων. Είχε χάσει κάθε εμπιστοσύνη στην Ιταλία και φοβόταν μήπως η χώρα του αποτελέσει το πρώτο θύμα του Άξονα. Στις 11 Απριλίου ο Μπούλιτ συνομίλησε με τον Νταλαντιέ, ο οποίος θεωρούσε πιθανό πως ο Χίτλερ και ο Μουσολίνι θα εξαπέλυαν επίθεση μέσα στις επόμενες εβδομάδες. Δεν είχε αντιληφθεί για ποιο λόγο διακατείχε αισιοδοξία τον Τσάμπερλαιν, για τον οποίο πίστευε ότι είτε είχε κακούς συμβούλους είτε επιδείκνυε εγκληματική αδυναμία. Η Ελλάδα δέχθηκε αυτή την

εγγύηση χωρίς ανταλλάγματα με ικανοποίηση, ενώ ο Μεταξάς έσπευσε να ευχαριστήσει τις Κυβερνήσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας εκ μέρους του Ελληνικού Λαού⁶⁰.

Προς την Πρεσβεία στο Λονδίνο εξέφρασε θερμές ευχαριστίες για τις δηλώσεις του Τσάμπερλαιν και του Λόρδου Χάλιφαξ. Παρακάλεσε να τονισθεί στον Υπουργό Εξωτερικών ότι η Βασιλική Κυβέρνηση και ο ελληνικός λαός εκτίμησαν ιδιαίτερος την αυθόρμητη και ευγενική χειρονομία της Αγγλίας, η οποία αποτέλεσε νέο πολύτιμο δείγμα της φιλίας εκ παραδόσεως και του ενδιαφέροντός της για την Ελλάδα. Ο Μεταξάς εξέφρασε τις ίδιες ευχαριστίες προς την Πρεσβεία στο Παρίσι και συγκεκριμένα στον Υπουργό Εξωτερικών, στον Μποννέ και στο Νταλαντιέ⁶¹.

Η εγγύηση των Δυνάμεων είχε γενικό χαρακτήρα και δεν πρόδιδε εχθρικές διαθέσεις της Ελλάδας προς τον Άξονα, ούτε νομικά, ούτε λογικά. Επιπλέον, κάτι τέτοιο δεν αφορούσε την Ιταλία και τη Βουλγαρία. Στην ουσία, οι εγγυήσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας έκρυβαν κάποια απειλή, κάνοντας έτσι τον Μουσολίνι πιο προσεκτικό και δίνοντάς του να καταλάβει πως για να προωθήσει νοτιότερα τα στρατεύματα στην Αλβανία, θα έπρεπε να γίνει γενικός πόλεμος. Έγινε μακρά συζήτηση για το αν η εγγύηση δόθηκε αυθόρμητα ή μετά από αίτηση της Ελληνικής Κυβέρνησης, αφού για το θέμα αυτό δεν υπήρχε σαφής διευκρίνιση. Σύμφωνα με την πλειοψηφία των Ελλήνων συγγραφέων επικρατούσε η άποψη πως η εγγύηση δόθηκε χωρίς σχετική αίτηση της Ελληνικής Κυβέρνησης.

Αντιθέτως, οι Ιταλοί συγγραφείς υποστήριζαν τη δεύτερη άποψη, με το επιχείρημα των επανειλημμένων συνομιλιών από τις 9 μέχρι τις 12 Απριλίου του Έλληνα Πρεσβευτή Σιμόπουλου στο Λονδίνο με το Foreign Office. Αξίζει να σημειωθεί και μια τρίτη εκδοχή προερχόμενη από τον Γκράτσι, η οποία πιθανόν να αντιπροσωπεύει περισσότερο την αλήθεια. Σύμφωνα με την άποψη αυτή εάν δεν είχε υποβληθεί καθαυτό αίτηση, έγινε τουλάχιστον από την ελληνική πλευρά κάποια βολιδοσκόπηση, την οποία οι Δυτικές Δυνάμεις έσπευσαν να αρπάξουν. Εξάλλου η παροχή της εγγύησης αποτελούσε για τις δύο Δυτικές Δυνάμεις τρόπο ανάκτησης του απολεσθέντος γοήτρου τους μετά το Anschluss, τη διάλυση της Τσεχοσλοβακίας, την κατάληψη του Μέμελ και τέλος την Αλβανική Επιχείρηση. Συνεπώς δεν ήταν αναγκαία καμία πίεση, ίσως ούτε και ρητή αίτηση εκ μέρους της Ελλάδας, ώστε οι δύο Δυνάμεις να σπεύσουν να παράσχουν την εγγύησή τους⁶².

Η Γερμανία μέσω του Επιτετραμμένου της στο Λονδίνο δήλωσε στον Έλληνα Πρεσβευτή πως τη χαροποιούσε το γεγονός ότι είχε την υποστήριξη των δύο αυτών κρατών και πως κατανοούσε απόλυτα τη θέση και τη στάση της Ελλάδας. Ένα ανέκδοτο όμως διπλωματικό

⁶⁰ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β' μέρος, σ. 47 – 49

⁶¹ *Διπλωματικά Έγγραφα: Η Ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος, ό. π.*, σ. 23 – 24

⁶² Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β' μέρος, σ. 49 – 50

έγγραφο, υπογεγραμμένο από τον Υφυπουργό του Υπουργείου Εξωτερικών του Ράιχ Weizsacker στις 15 Απριλίου 1939 προς την Πρεσβεία των Αθηνών, αποδείκνυε πως αυτή η δήλωση του Γερμανού Επιτετραμμένου δεν αντανάκλούσε την επίσημη γερμανική θέση. Το έγγραφο αυτό ενημέρωνε τον Erbach ότι η Ελληνική και η Ρουμανική Κυβέρνηση έπρεπε να δώσουν εξηγήσεις για το αν και κατά ποιον τρόπο δέχθηκαν τις αγγλογαλλικές εγγυήσεις και ποια θα ήταν η θέση τους από τότε και στο εξής. Η απάντησή τους θα καθόριζε τη μελλοντική στάση της Γερμανίας απέναντί τους.

Η γερμανική αντίδραση στο διάβημα των ΗΠΑ της 14^{ης} Απριλίου 1939 προς του ηγέτες της Γερμανίας και της Ιταλίας επιβεβαίωνε την αρνητικότητα της γερμανικής πλευράς απέναντι στις δοθείσες εγγυήσεις. Στο διάβημα αυτό ο Roosevelt ζητούσε να παρασχεθούν διαβεβαιώσεις για μη ανάληψη επιθετικών πρωτοβουλιών των δύο χωρών απέναντι σε ευρωπαϊκές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας. Ο Χίτλερ απαιτούσε από τις ευρωπαϊκές χώρες να απαντήσουν αν αισθάνονταν απειλή από τη Γερμανία ή αν ήταν αυτές που ενθάρρυναν τον Πρόεδρο των ΗΠΑ να προχωρήσει στο διάβημά του.

Η άποψη αυτή του Υπουργείου Εξωτερικών της Γερμανίας εκφραζόταν και σε ένα άλλο ανέκδοτο έγγραφο, με αρ. πρωτ. 44, το οποίο απέστειλε ο Γερμανός Πρεσβευτής Erbach στις 16 Μαΐου 1939 στο Βερολίνο. Σε αυτό ο Γερμανός Πρεσβευτής επισήμαινε στο μόνιμο Υπουργό Εξωτερικών Μαυρουδή σχετικά με την Αγγλοτουρκική Συμφωνία της 12^{ης} Μαΐου, την οποία η Ελλάδα αγνοούσε, πως αυτή η συμφωνία έδειχνε μια εχθρική διάθεση προς τις Δυνάμεις του Άξονα. Η Ελληνική Κυβέρνηση μέσω του Μαυρουδή διαβεβαίωνε την Ιταλία και τη Γερμανία πως θα τηρούσε αυστηρή ουδετερότητα και πως θα απέφευγε συστηματικά οποιαδήποτε ενέργεια θα μπορούσε να θεωρηθεί ως πρόκληση κατά της Ιταλίας.

Στο μεταξύ, στις 22 Μαΐου 1939 το Βερολίνο και η Ρώμη υπέγραψαν ένα πολιτικοστρατιωτικό σύμφωνο, το οποίο όριζε πως οι δύο χώρες με τις δυνάμεις τους θα εξασφάλιζαν τον απαιτούμενο ζωτικό χώρο για τους λαούς τους. Το πιο ενδιαφέρον όμως σημείο του ήταν αυτό που θα καθόριζε και την τύχη της Ελλάδας σε περίπτωση ελληνοϊταλικής σύγκρουσης, καθώς προέβλεπε αμοιβαία συνδρομή σε ενδεχόμενη πολιτική εμπλοκή του ενός μέρους⁶³.

---

⁶³ Ν. Δ. Μπινιατίδης, *Το Γερμανικό Σχέδιο Επίθεσης κατά της Ελλάδας (MARITA) και το Ελληνικό Σχέδιο Άμυνας (ΙΒα)*, Καλαμάτα 2020, σ. 5 – 6

3.3. Οι ιταλικές εγγυήσεις και η προσπάθεια ανανέωσης του ελληνοϊταλικού Συμφώνου Φιλίας του 1928

Όταν ο Βενιζέλος ανέλαβε την εξουσία της χώρας, διαπίστωσε πως η Ελλάδα ήταν διεθνώς απομονωμένη. Πιο συγκεκριμένα, οι σχέσεις της χώρας με τη Γιουγκοσλαβία, την μεγαλύτερη τότε στρατιωτική δύναμη των Βαλκανίων, ήταν μετέωρες μετά την ακύρωση των παγκαλικών συμφωνιών. Η Βουλγαρία, ως συνήθως, ήταν εχθρική απέναντι στην Ελλάδα, γεγονός που δυσκόλευε τη ρύθμιση των ζητημάτων ανάμεσα της δύο χώρες. Οι συζητήσεις με την Τουρκία για τη διευθέτηση των οικονομικών ζητημάτων που προέκυψαν από την ανταλλαγή των πληθυσμών, δεν κατάφεραν να δώσουν λύση στο πρόβλημα. Ούτε οι σχέσεις της Ελλάδας με την Αλβανία ήταν αρμονικές, διότι κατά τη διάρκεια της θητείας του Πάγκαλου εξαιρέθηκαν από την ανταλλαγή των πληθυσμών 16.000 Μουσουλμάνοι αλβανικής καταγωγής της Τσαμουριάς.

Ακόμα και οι σχέσεις της Ελλάδας με τις Μεγάλες Δυνάμεις δεν ήταν οι επιθυμητές. Τα Βαλκάνια δεν ήταν το κέντρο του ενδιαφέροντος της Μεγάλης Βρετανίας, εκτός και αν η παρέμβασή της απέτρεπε διεθνή περιπλοκή. Η Γαλλία, ως σύμμαχος της Γιουγκοσλαβίας, πίεζε την Ελλάδα να δεχθεί της γιουγκοσλαβικές αξιώσεις. Η Ιταλία της, η οποία απέβλεπε στην απομόνωση της Γιουγκοσλαβίας και στην επέκταση της επιρροής της στα Βαλκάνια, προετοίμαζε το έδαφος για τη δημιουργία ευνοϊκών ελληνοϊταλικών σχέσεων. Η Ιταλική Κυβέρνηση είχε προσκαλέσει στη Ρώμη τον Υπουργό Εξωτερικών του Πάγκαλου, Λουκά Κανακάρη – Ρούφο. Οι δύο αυτές επισκέψεις δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα.

Τον Ιούνιο του 1927 επισκέφθηκαν τη Ρώμη οι Καφαντάρης και Μιχαλακόπουλος, ύστερα από πρόσκληση του Μουσολίνι, ο οποίος επιθυμούσε να πετύχει μια στενότερη ελληνοϊταλική προσέγγιση. Της 4 Απριλίου 1928 ο Μιχαλακόπουλος, όπου παρέμεινε στο αξίωμα του Υπουργού Εξωτερικών και στην Τρίτη κυβέρνηση συνεργασίας, συνάντησε ανεπισήμως τον Μουσολίνι στο Μιλάνο. Πριν τη συνάντηση αυτή της, ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Τεβφίκ Ρουσδή είχε συναντηθεί με τον Μουσολίνι στην ίδια πόλη, όπου υπογράφηκε ανάμεσα της δύο χώρες ιταλοτουρκικό σύμφωνο φιλίας, κάνοντας την Τουρκία περισσότερο απαιτητική απέναντι στην Ελλάδα. Αντιθέτως, η συνάντηση Μιχαλακόπουλου – Μουσολίνι δεν είχε κάποιο αποτέλεσμα. Σκοπός της Ιταλίας ήταν η δημιουργία της ελληνο – ιταλο – τουρκικού συνασπισμού, ενέργεια την οποία δεν ενέκρινε ο Μιχαλακόπουλος, καθώς δεν ήθελε να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι η Ελλάδα ακολουθεί άλλη εξωτερική πολιτική, υπό την «προστασία» της φασιστικής Ιταλίας.

Ο Βενιζέλος της, από την πρώτη στιγμή που σχημάτισε κυβέρνηση, είχε ως πρωταρχικό στόχο της εξωτερικής του πολιτικής την προσέγγιση με την Ιταλία και την Τουρκία⁶⁴.

Της 19 Σεπτεμβρίου 1928 μονογραφήθηκε το σχέδιο της συμφωνίας στην Αθήνα, ενώ της 23 Σεπτεμβρίου υπογράφηκε στη Ρώμη η Ελληνοϊταλική Συνθήκη «φιλίας, συνδιαλλαγής και δικαστικού διακανονισμού». Το Σύμφωνο αυτό ήταν διμερές, καθώς υπογραφόταν ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Ιταλία⁶⁵. Επιπλέον, είχε διάρκεια πέντε ετών με δυνατότητα παράτασής της⁶⁶. Τα άρθρα που περιλάμβανε ήταν τα ακόλουθα:

Άρθρο 1

Τα δύο Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την αμοιβαία υποχρέωση να παρέχουν μεταξύ της την υποστήριξή της και την εγκάρδια συνεργασία της για τη διατήρηση της τάξης των πραγμάτων που έχει καθιερωθεί μέσω των Συνθηκών Ειρήνης και έχουν υπογράψει και τα δύο Μέρη, καθώς και το σεβασμό και την εκτέλεση των καθοριζόμενων υποχρεώσεων με βάση της Συνθήκες.

Άρθρο 2

Σε περίπτωση που ένα από τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη γίνει αντικείμενο επίθεσης, την οποία δεν προκάλεσε, από μία ή περισσότερες Δυνάμεις, το άλλο Μέρος αναλαμβάνει την υποχρέωση να τηρήσει ουδετερότητα καθ' όλη τη διάρκεια της σύρραξης.

Άρθρο 3

Σε περίπτωση που η ασφάλεια και τα συμφέροντα της από το Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη απειληθούν από εισβολή της Δύναμης, το της Μέρους αναλαμβάνει την υποχρέωση του να παρέχει την πολιτική και διπλωματική του υποστήριξη της άρση των αιτιών των απειλών αυτών.

Άρθρο 4

Σε περίπτωση διεθνών περιπλοκών, εάν τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη είναι σύμφωνα ότι τα κοινά της συμφέροντα απειλούνται ή κινδυνεύουν να απειληθούν, αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συνεννοηθούν για τα μέτρα που πρέπει να λάβουν.

Άρθρο 5

Η Ελλάδα και η Ιταλία αναλαμβάνουν την υποχρέωση να υποβάλλουν στη διαδικασία της συνδιαλλαγής, η οποία προβλέπεται από τα ακόλουθα άρθρα 8 έως 19, όλα τα ζητήματα που θα μπορούσαν να προκαλέσουν διαφορές μεταξύ της και των οποίων η λύση δεν θα επιτυγχανόταν μέσω της συνήθους διπλωματικής οδού. Σε περίπτωση αποτυχίας της διαδικασίας συνδιαλλαγής,

---

⁶⁴ Γρ. Δαφνής, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923 – 1940*, Αθήνα 1997, σ. 464 – 466

⁶⁵ Α. Τούντα – Φεργάδη, *ό. π.*, σ. 306 – 307

⁶⁶ Αν. Βελλιάδης, *ό. π.*, σ. 135

θα επιζητηθεί δικαστικός διακανονισμός, σύμφωνα με το άρθρο 20 και τα επόμενα της παρούσας συνθήκης.

Τα άρθρα 6 έως 25 κανονίζουν όσα αφορούν τη διαδικασία της συνδιαλλαγής και του δικαστικού διακανονισμού.

Άρθρο 26

Η παρούσα Συνθήκη, της οποίας η ερμηνεία ή η εφαρμογή δεν έχουν τη δυνατότητα να θίξουν τα δικαιώματα του Συμφώνου της Κ.Τ.Ε. και της υποχρεώσεις των Υψηλών Συμβαλλομένων Μερών, θα ανακοινωθεί στο άρθρο 18 του Συμφώνου.

Άρθρο 27

Οι αμφισβητήσεις, οι οποίες ενδέχεται να προκύψουν είτε κατά την ερμηνεία είτε κατά την εκτέλεση της παρούσας Συνθήκης θα υποβάλλονται απευθείας μέσω απλής αίτησης στο Δ.Δ.Δ.Δ. της Χάγης.

Άρθρο 28

Η παρούσα Συνθήκη θα κυρωθεί το ταχύτερο και θα τεθεί σε ισχύ αμέσως μετά την ανταλλαγή των επικυρώσεων, η οποία θα λάβει χώρα στη Ρώμη. Θα έχει διάρκεια πέντε ετών από την ημερομηνία της ανταλλαγής των επικυρώσεων. Αν δεν καταγγελθεί έξι μήνες πριν παρέλθει η προθεσμία αυτή, θα παραμείνει σε ισχύ για ακόμα μία πενταετία⁶⁷.

Το άρθρο 3 της Συνθήκης είχε μεγάλη βαρύτητα, διότι προέβλεπε πως τα δύο κράτη σε περίπτωση επίθεσης από κάποιο άλλο θα πραγματοποιούσαν κοινό διπλωματικό μέτωπο, ασχέτως και αν ο επιτιθέμενος ήταν βαλκανικό ή εξωβαλκανικό κράτος. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, σε περίπτωση πολέμου της Γιουγκοσλαβίας με την Ιταλία, η Ελλάδα υποχρεούταν να απαγορεύσει τη διέλευση πολεμικού υλικού διαμέσου του εδάφους της με προορισμό τη Γιουγκοσλαβία.

Όταν ο Βενιζέλος μετέβη στο Παρίσι δήλωσε στη Γαλλική Κυβέρνηση ότι η Ελλάδα δεν ήταν δυνατόν να συνάψει συμμαχία με τη Γιουγκοσλαβία, κατόπιν της υπογραφής του ελληνοϊταλικού συμφώνου, διότι μια τέτοια κίνηση θα ερμηνευόταν ως στρεφόμενη κατά της Ιταλίας. Σε συνομιλία του Βενιζέλου με τον Υπουργό Εξωτερικών της Γιουγκοσλαβίας Μαρίγκοβιτς, του κατέστησε σαφές πως δεν θα προχωρούσαν σε συμμαχία και πως θα απαγόρευε στη χώρα του να μεταφέρει πολεμικό υλικό μέσω της Θεσσαλονίκης, σε περίπτωση που η Γιουγκοσλαβία χαρακτηριζόταν ως επιτιθέμενη. Άλλωστε, αυτό προβλεπόταν και από τον καταστατικό χάρτη της Κ.Τ.Ε., της της και πως εάν η Γιουγκοσλαβία ήταν αυτή που δεχόταν

---

⁶⁷ Διπλωματικά Έγγραφα: Η Ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος, ό. π., σ. 7 – 8

επίθεση, η Ελλάδα ήταν υποχρεωμένη να επιτρέψει τη διευκόλυνση μεταφοράς πολεμικού υλικού⁶⁸.

Το Ελληνοϊταλικό Σύμφωνο θεωρείται ως μία από της σημαντικότερες διπλωματικές νίκες του Ελευθερίου Βενιζέλου, εφόσον κατάφερε να κερδίσει τη φιλία μιας Μεγάλης Μεσογειακής Δύναμης. Πέτυχε ακόμα τη διπλωματική της υποστήριξη στη διευθέτηση των ελληνοτουρκικών και ελληνογιουγκοσλαβικών διαφορών, καθώς και την επανένταξη της Ελλάδας στη διεθνή κοινότητα⁶⁹.

Ύστερα από την αναφορά των γεγονότων που οδήγησαν της δύο χώρες να συνάψουν σύμφωνο φιλίας του 1928, επανερχόμαστε στην προσπάθεια ανανέωσης του μερικά χρόνια μετά την υπογραφή του. Η Ιταλία ήταν δυσαρεστημένη από το γεγονός πως η Ελλάδα έλαβε την εγγύηση των Δυτικών Δυνάμεων, χωρίς να την έχει ζητήσει και αυτή του τη δυσφορία εξέφρασε ο Μουσολίνι της 12 Μαΐου, κατά τη διάρκεια επίσημου γεύματος της τιμής του πρίγκιπα αντιβασιλέα της Γιουγκοσλαβίας, Παύλο και την Ελληνίδα σύζυγό του πριγκίπισσα Όλγα⁷⁰. Στο επίσημο αυτό γεύμα, εκτός από τον Ιταλό Πρωθυπουργό, τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου και της Ιταλούς επισήμους, συμμετείχαν και όλοι οι αρχηγοί των ξένων διπλωματικών αποστολών στη Ρώμη. Ο Έλληνας Πρεσβευτής είχε την ευκαιρία να συνομιλήσει με το Μουσολίνι, ο οποίος με σοβαρό ύφος τον ρώτησε γιατί η Ελλάδα δέχθηκε και άλλη «δήλωση» από το Νταλαντιέ, υπαινισσόμενος της αγγλογαλλικές διαβεβαιώσεις που δόθηκαν πριν της εβδομάδες στην Ελλάδα και τη Ρουμανία ταυτόχρονα.

Ο Πρεσβευτής υπενθύμισε στον Ιταλό Πρωθυπουργό ότι οι αγγλογαλλικές φιλικές και με μονομερή χαρακτήρα δηλώσεις έγιναν της την Ελλάδα απρόκλητα και αυθόρμητα και δεν ήταν δυνατόν να μη γίνουν δεκτές. Πρόσθεσε πως η Ιταλική Κυβέρνηση είχε υπ' όψιν της τη δυσχερή θέση στην οποία είχαν περιέλθει οι μικρές χώρες απέναντι της Μεγάλης Δυνάμεις και ότι, όσον αφορά ειδικότερα την Ελλάδα, υπήρχε και θα υπάρχει πάντα η επιθυμία της διατήρησης των φιλικών σχέσεων με όλα τα Κράτη και κυρίως με της Μεγάλης Δυνάμεις και της γειτονικές χώρες της Ελλάδας. Ο Μουσολίνι παρόλο που άκουσε με μεγάλη προσοχή της φιλικές αυτές διαβεβαιώσεις για τη χώρα του, δεν φάνηκε απόλυτα ικανοποιημένος. Στο τέλος της συνομιλίας του με τον Έλληνα Πρεσβευτή, του είπε μια περίπλοκη και κάπως δυσνόητη φράση, πως η ορθή πολιτική μιας χώρας είναι να γνωρίζει να κάνει διαβαθμίσεις στη φιλία της μεταξύ των κοντινών και μακρινών φίλων της⁷¹.

⁶⁸ Γρ. Δαφνής, *ό. π.*, σ. 467

⁶⁹ Α. Τούντα – Φεργάδη, *ό. π.*, σ. 307 – 308

⁷⁰ Αν. Βελλιάδης, *ό. π.*, σ. 121

⁷¹ *Διπλωματικά Έγγραφα: Η Ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος*, *ό. π.*, σ. 25 – 27

Ο Μουσολίνι διερωτήθηκε εκνευρισμένος γιατί η Ελλάδα δέχθηκε της αγγλογαλλικές εγγυήσεις, αφού ο της είχε ήδη εγγυηθεί πως δεν κινδύνευε η ακεραιότητά της⁷². Την ίδια ημέρα ο Τσιάνο κατέγραψε στο Ημερολόγιό του τα εξής: «Σήμερα το πρωί βρήκα τον Ντούτσε πολύ νευρικό και ανήσυχο για τη διεθνή κατάσταση. Θεωρούσα πως η ομιλία του Νταλαντιέ, που ήταν άσκοπα επίμονη, έχει συμβάλει στην ψυχική του κατάσταση. Μου είπε ότι αυτή η ομιλία καθιστά άσκοπες της συνομιλίες μου με τον Πονσέ και ότι ως εκ τούτου πρέπει να της ξεχάσω. Για τη Γιουγκοσλαβία έχει της της επιφυλάξεις: ως απόδειξη της ειλικρίνειας της στάσης της σαν μια σαφής χειρονομία, της η αποχώρησή της από την Κοινωνία των Εθνών. Νομίζω ότι αυτό είναι πρόωρο, και της ότι πρέπει να λάβουμε υπόψιν της δυσκολίες που εξακολουθούν να υπάρχουν σε αυτή τη χώρα.

Ο Ντούτσε είναι της ενοχλημένος από τη Βουλγαρία: με διέταξε να στείλω ένα τηλεγράφημα στον Ταλάμο για να εκφράσει της πραγματικές προθέσεις της της κυβέρνησης. Η σωστή θέση της Βουλγαρίας είναι στον Άξονα, αλλά πιστεύω ότι πρέπει ακόμα να κάνουμε της προσπάθειες για να πείσουμε αυτόν τον τρομακτικό βασιλιά για κάτι παραπάνω από την προφανή αλήθεια.

Υπήρξε μια μικρή αναταραχή της πνευματικούς τομείς της Αλβανίας, η οποία εξηγεί γιατί είκοσι περίπου άτομα θα σταλούν αμέσως στα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Δεν πρέπει να υπάρχει το παραμικρό σημάδι αδυναμίας: η δικαιοσύνη και η δύναμη πρέπει να είναι τα χαρακτηριστικά του νέου καθεστώτος. Τα δημόσια έργα ξεκινούν καλά. Όλοι οι δρόμοι σχεδιάζονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να οδηγούν στα ελληνικά σύνορα. Αυτό το σχέδιο διατάχθηκε από τον Ντούτσε, ο οποίος σκέφτεται όλο και περισσότερο να μεταβεί στην Ελλάδα με την πρώτη ευκαιρία»⁷³.

Οι αγγλογαλλικές εγγυήσεις είχαν περιορισμένη έκταση και σημασία, καθώς δεν αφορούσαν την εδαφική ακεραιότητα, τη μορφή βοήθειας και τον χρονικό καθορισμό της, αλλά μόνο ζητήματα ανεξαρτησίας. Με τον τρόπο αυτό οι εγγυήτριες δυνάμεις θα αποφάσιζαν μονομερώς το χρόνο, τον τρόπο και την έκταση της προσφερόμενης βοήθειας, ενώ δεν δεσμεύονταν νομικά ή ηθικά. Παράλληλα, οι δεσμεύσεις είχαν γίνει με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην διαταραχθούν περισσότερο οι σχέσεις μεταξύ Αγγλίας και Ιταλίας, οι οποίες βρίσκονταν σε «τεντωμένο σχοινί» λόγω της αβησσυνιακής κρίσης και της πρόσφατης κατάληψης της Αλβανίας από την Ιταλία.

Ο της Ιταλός Πρέσβης στην Αθήνα, Εμμανουέλε Γκράτσι, συναντήθηκε πρώτη φορά με την Έλληνα Πρωθυπουργό της 21 Απριλίου, αφού πρώτα επέδωσε τα διαπιστευτήριά του στον

⁷² Αν. Βελλιάδης, *ό. π.*, σ. 121

⁷³ *TCD 1939 – 1943, ό. π.*, σ. 81

βασιλιά Γεώργιο. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Γκράτσι ήταν δυσαρεστημένος με την τοποθέτησή του στη θέση αυτή, καθώς διέθετε προϋπηρεσία μόνο σε δυτικές χώρες και δεν γνώριζε ούτε την περιοχή των Βαλκανίων ούτε τα προβλήματα και τη νοοτροπία των κατοίκων της⁷⁴. Στη συζήτηση που ακολούθησε, ο Μεταξάς έθεσε τα εκκρεμή ζητήματα που αφορούσαν της δύο χώρες και ανέφερε στο συνομιλητή του πως είχε δεχθεί με απόλυτη εμπιστοσύνη και ικανοποίηση της διαβεβαιώσεις που παρείχε ο Ιταλός Πρωθυπουργός, ενώ έσπευσε να δηλώσει και της ευχαριστίες του.

Ο Γκράτσι υπαινίχθηκε πως ήταν περιττή η αποδοχή των αγγλογαλλικών εγγυήσεων ύστερα από της αυθόρμητες δηλώσεις της Ιταλικής Κυβέρνησης. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός απάντησε πως δεν μπορούσε να αποποιηθεί την εγγύηση που πρόσφεραν στη χώρα του δύο φίλες Μεγάλες Δυνάμεις και τόνισε πως τη δέχθηκε στο ίδιο φιλικό πνεύμα που δέχθηκε και της διαβεβαιώσεις του Μουσολίνι. Στη συνέχεια επισήμανε πως ελπίζει η νέα κατάσταση στην Αλβανία να γινόταν αφορμή για μια πιο εγκάρδια συνεργασία μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας. Έθιξε της και το ζήτημα της συμμετοχής της Ελλάδας της κυρώσεις και της συμφωνίες της Νιόν. Τέλος, έκανε μια διακριτική νύξη για το πρόβλημα των Δωδεκανήσων, ενώ τον διαβεβαίωσε πως κατά τη διάρκεια της θητείας του, θα απέφευγε να έρθει στο προσκήνιο το ζήτημα αυτό. Υπαινίχθηκε της με εξαιρετο τακτ να επιδειχθεί από την ιταλική πλευρά κάποιος σεβασμός της τα θρησκευτικά και εθνικά αισθήματα των κατοίκων των νησιών αυτών. Ο Ιταλός Πρέσβης αποκόμισε μέσα από τη συζήτηση αυτή μια πολύ ευνοϊκή εντύπωση σχετικά με την ειλικρίνεια των προθέσεων και τη διαύγεια των αντιλήψεων του συνομιλητή του⁷⁵.

Η Ελληνική Κυβέρνηση προβληματιζόταν σχετικά με τη συγκέντρωση ιταλικών στρατευμάτων στην Αλβανία. Η αναταραχή αυτή φαινόταν και σε σχετικό τηλεγράφημα της Ελληνικής Πρεσβείας στα Τίρανα, όπου γινόταν αναφορά για συγκέντρωση ιταλικού στρατού και ανησυχία των διπλωματικών κύκλων της αλβανικής πρωτεύουσας⁷⁶. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στα Τίρανα ανέφερε πως οι συνεχιζόμενες συγκεντρώσεις στρατιωτικών δυνάμεων στην Αλβανία ξεκίνησαν να προκαλούν ανησυχία της εκεί διπλωματικούς κύκλους, οι δε διαδόσεις σχετικά με μελλοντική επίθεση της Ιταλίας εναντίον της Ελλάδας εντεινόταν με βάση τα λεγόμενα διάφορων Ιταλών αξιωματικών. Ο Αλβανός Υπουργός ανακοίνωσε εμπιστευτικά στον Έλληνα διερμηνέα ότι σε περίπτωση περιπλοκών η Ιταλία προτίθεται να καταλάβει αμέσως την Ήπειρο μέχρι την Πρέβεζα⁷⁷.

⁷⁴ Αν. Βελλιάδης, *ό. π.*, σ. 122 – 123

⁷⁵ *TCD 1939 – 1943, ό. π.*, σ. 76 – 77

⁷⁶ Αν. Βελλιάδης, *ό. π.*, σ. 125

⁷⁷ *Διπλωματικά Έγγραφα: Η ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος, ό. π.*, σ. 25

Της 5 Μαΐου ο Έλληνας Πρωθυπουργός συναντήθηκε με τον Γκράτσι, όπου τον διαβεβαίωσε πως δεν είχε καμία ανησυχία για της στρατιωτικές συγκεντρώσεις στην Αλβανία και πως εμπιστευόταν απόλυτα της διαβεβαιώσεις του Ντούτσε. Ήταν ανάγκη της, να καθησυχάσει της Έλληνες κατοίκους που διέμεναν κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα. Ο Γκράτσι επισήμανε πως ήταν αναγκαίο να διατηρηθούν ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις σε μία δύσβατη χώρα της η Αλβανία και πως αυτές οι συγκεντρώσεις δεν απειλούσαν την ακεραιότητα της Ελλάδας. Παράλληλα, ανέφερε στη Ρώμη ότι οι ελληνικοί πολιτικοί κύκλοι έβλεπαν με καχυποψία της ιταλικές προθέσεις, διότι η στρατιωτική δύναμη στην Αλβανία ήταν αριθμητικά ανώτερη από αυτήν που χρειαζόταν. Το Foreign Office από την πλευρά του θεωρούσε απαραίτητες της συγκεντρώσεις ιταλικού στρατού στο αλβανικό έδαφος. Της, η Ιταλία γνώριζε πως αν επιχειρούσε εισβολή στην Ελλάδα, θα βρισκόταν αμέσως αντιμέτωπη με την Αγγλία, κάτι που ο Μουσολίνι δεν επιθυμούσε.

Σε συνάντηση του Τσιάνο με τον Έλληνα Πρέσβη στη Ρώμη της 6 Ιουλίου, ο πρώτος με παρατήρησή του είπε πως ήταν λυπηρό που η Ελλάδα αποδεχόμενη της μονομερείς εγγυήσεις, τασσόταν στο πλευρό των Δυνάμεων που είχαν απομονώσει την Ιταλία, έτσι ώστε να μετατραπεί σε ένα είδος προτεκτοράτου της. Δήλωσε της πως η Ελλάδα δεν απειλούταν από της συγκεντρώσεις ιταλικού στρατού στην Αλβανία. Ο Γκράτσι με επιστολή του της 8 Ιουλίου επανέλαβε στο διευθυντή του διπλωματικού γραφείου του Τσιάνο, ότι η Ελλάδα θα διατηρήσει με κάθε κόστος την ουδετερότητά της απέναντι σε όλους. Το ίδιο είχε διαβεβαιώσει και ο υφυπουργός Εξωτερικών Μαυρουδής⁷⁸ τον Γερμανό Πρέσβη στην Αθήνα, Έρμπαχ⁷⁹.

Της 21 Αυγούστου πραγματοποιήθηκε συνάντηση του Μεταξά με τον Γκράτσι, ο οποίος είχε μόλις επιστρέψει από το σύντομο ταξίδι του στη Ρώμη⁸⁰. Στη συνάντηση αυτή συζητήθηκε ένα ζήτημα που υπήρχε ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Ιταλία. Στην Ιταλία επικρατούσε μια αδικαιολόγητη εχθρική διάθεση για την Ελλάδα, κατηγορώντας την ότι συμμετείχε της κυρώσεις κατά τον Αβησσυνιακό πόλεμο. Της κυρώσεις αυτές της δεν συμμετείχε μόνο η Ελλάδα, αλλά ολόκληρη σχεδόν η Ευρώπη, μεταξύ άλλων και η Γιουγκοσλαβία, με την οποία η Ιταλία διατηρούσε φιλικές σχέσεις, και η Βουλγαρία, της οποίας ακόμα και της αξιώσεις σε βάρος της Ελλάδας υποστήριζαν οι Ιταλοί. Αφού η Ιταλία διατηρούσε τόσο καλές σχέσεις με αυτές της δύο χώρες, δεν υπήρχε λόγος επίθεσης εναντίον της Ελλάδας για της κυρώσεις. Ο Γκράτσι είπε στο Μεταξά πως το ζήτημα των κυρώσεων πέρασε και θεωρείται λήξαν, επανερχόταν της κάθε τόσο της ιταλικές εφημερίδες.

⁷⁸ Αν. Βελλιάδης, *ό. π.*, 334

⁷⁹ Αν. Βελλιάδης, *ό. π.*, σ. 333

⁸⁰ Αν. Βελλιάδης, *ό. π.*, σ. 125 – 126

Στη συνέχεια ο Έλληνας Πρωθυπουργός έφερε τη συζήτηση στα Δωδεκάνησα, λέγοντάς του ότι δεν επιθυμούσε να επεμβαίνει στα εσωτερικά των Δωδεκανήσων, αλλά πάντα θεωρούσε ότι η καλή μεταχείριση των Δωδεκανησίων θα βελτιώνε τις σχέσεις Ελλάδας και Ιταλίας. Σχετικά με το ζήτημα αυτό είχαν απασχολήσει επανειλημμένα τον προκάτοχο του Γκράτσι στην Αθήνα και ο Μποσκαρέλλι είχε αρκετές φορές επέμβει με την Κυβέρνησή του, έτσι ώστε να διαφανεί της στιγμής η ελπίδα βελτίωσης της κατάστασης στα Δωδεκάνησα. Αντιθέτως της αυτή χειροτέρευε, φτάνοντας οι Δωδεκανήσιοι σε σημείο να εισρέουν καθημερινά στην Ελλάδα, μη μπορώντας να αντέξουν άλλο της ιταλικής πιέσεως.

Ο Μεταξάς συνέχισε λέγοντας πως δεν επιθυμούσε να προβεί σε διάβημα σχετικά με αυτό το ζήτημα, αλλά ότι οφείλουν αυτοί να καταλάβουν ότι στην Αθήνα και τον Πειραιά βρίσκονταν περίπου 10.000 Δωδεκανήσιοι, οι οποίοι δεν σταματούσαν να διεκτραγωδούν τα δεινά που υφίσταντο στα νησιά της. Παρόλο που της είχε επιτραπεί να προβαίνουν σε δημόσιες εκδηλώσεις, αυτό δεν της εμπόδιζε να μιλούν και να αφήνουν στον ελληνικό πληθυσμό ένα διάχυτο πνεύμα βαθύτατου παραπόνου κατά της Ιταλίας. Εν τω μεταξύ οι ιταλικές εφημερίδες, τότε η μία και τότε η άλλη, δεν σταματούσαν να αρθρογραφούν ότι η Κέρκυρα ανήκε της Ιταλούς, επειδή βρισκόταν υπό την κατοχή της Βενετίας για 400 χρόνια. Κάτι τέτοιο της θα έδινε στην Τουρκία το ίδιο δικαίωμα να απαιτήσει ολόκληρη την Ελλάδα. Τα δημοσιεύματα αυτά ήταν λογικό να προκαλούν δυσφορία στην ελληνική κοινή γνώμη.

Όσον αφορά τα παράπονα της Ιταλικής Κυβέρνησης για το ζήτημα της συνθήκης της Νυόν, η Ελληνική Κυβέρνηση δεν θα είχε καμία αντίρρηση να λάβει μέρος και η Ιταλία της προβλεπόμενες περιπολίες της συνθήκης της. Η μόνη αντίρρηση που υπήρχε ήταν στην παραχώρηση δικαιωμάτων χρήσης των ελληνικών λιμένων. Φυσικά αν ο ιταλικός στόλος ερχόταν στα ελληνικά λιμάνια ως επισκέπτης, θα γινόταν δεκτός, αλλά μόνο με αυτή την προϋπόθεση. Δεν θα ήταν καθόλου ευχάριστο της να έρθει με δικαιώματα χρήσης της, κυρίως για την Κέρκυρα και μάλιστα κατόπιν των παραπάνω δημοσιευμάτων, όχι τόσο γιατί υπήρχε φόβος μήπως η Ιταλική Κυβέρνηση ζητούσε να επωφεληθεί από αυτή την περίπτωση για να αποκτήσει την Κέρκυρα, όσο λόγω του αναβρασμού της κοινής γνώμης, ο οποίος θα μπορούσε να προκαλέσει και επεισόδια.

Δεν θα ήταν εφικτό, για παράδειγμα, να παρεμποδισθούν επεισόδια μεταξύ των Ιταλών ναυτών και του πληθυσμού της Κέρκυρας, ο οποίος θα υποψιαζόταν ότι η χρήση του λιμένα για τα έργα της συνθήκης του Νυόν θα ήταν η απαρχή μιας κατάληψης. Για αυτό το λόγο η Ελληνική Κυβέρνηση ζήτησε να αποφευχθεί αυτό το ζήτημα, όχι από δυσμένεια απέναντι στην Ιταλική Κυβέρνηση, αλλά αντιθέτως λόγω της επιθυμίας της να αποφευχθεί οποιοδήποτε επεισόδιο θα μπορούσε να διαταράξει τις σχέσεις των δύο χωρών. Η Ελληνική Κυβέρνηση άλλωστε είχε την ίδια επιθυμία μη χρήσης των λιμένων της και για της της Δυνάμεις, και όντως πέτυχε να σταματήσει

αυτή η χρήση βαθμηδόν. Συνεπώς, ο Έλληνας Πρωθυπουργός αδυνατούσε να καταλάβει για ποιο λόγο η Ιταλική Κυβέρνηση καταλόγιζε στην Ελληνική ότι αυτό ήταν βαρύ παράπτωμα κατά της ελληνοϊταλικής φιλίας.

Σχετικά με το ζήτημα των εγγυήσεων καταλογίσθηκε στην Ελληνική Κυβέρνηση ότι δέχθηκε την εγγύηση της Αγγλίας και της Γαλλίας, παρόλο που η μονομερής και αυθόρμητη αυτή εγγύηση ήταν τελείως γενική για οποιαδήποτε επίθεση εναντίον της Ελλάδας. Αποτέλεσε εξαίρεση της το γεγονός ότι η Ρώμη δέχθηκε φιλικά τον Ρουμάνο Υπουργό Εξωτερικών, η χώρα του οποίου βρισκόταν υπό της της όρους, της και η Ελλάδα. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός έθεσε στο Γκράτσι το ερώτημα πως οι διαβεβαιώσεις του Μουσολίνι δεν είχαν δοθεί την Παρασκευή το πρωί που ξεκίνησε η απόβαση στην Αλβανία, ούτε την Κυριακή του Πάσχα που η προέλαση συνεχίσθηκε, παρά δόθηκαν τη Δευτέρα το μεσημέρι. Σχεδόν ταυτόχρονα με της διαβεβαιώσεις του Μουσολίνι, η Ελλάδα έλαβε και της εγγυήσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας. Η δυσπιστία του Μεταξά ως της την Ιταλία μπορεί να είχε παρέλθει, δεν συνέβαινε της το ίδιο και με την κοινή γνώμη. Επιπλέον, δεν υπήρχε σοβαρός λόγος να αρνηθεί η Ελλάδα την αυθόρμητη προσφορά βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης.

Στο σημείο αυτό ο Ιταλός Πρεσβευτής είπε στο Μεταξά ότι επρόκειτο μόνο για την Ιταλία και ότι κανένας της δεν θα επιτίθετο στην Ελλάδα. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός απάντησε πως θα μπορούσε να επιτεθεί και η Βουλγαρία, οπότε αυτή την υποχρέωση θα είχαν η Αγγλία και η Γαλλία. Πρόσθεσε της πως ο Γκράτσι επιθυμούσε να πεισθεί ο ελληνικός λαός ότι δεν διέτρεχε κίνδυνο από την Ιταλία, τη στιγμή που οι Ιταλοί στρατιώτες τραγουδούσαν ένα ιδιαίτερο τραγούδι κατά τη μεταφορά της στη Δωδεκάνησο: «Sbarcheremo al Pireo e conquisteremo tutto l' Egeo, κ.λπ.». Επιπλέον, οι Ιταλοί αξιωματικοί και οι στρατιώτες στην Αλβανία μιλούσαν καθημερινά για εισβολή στην Ελλάδα, ενώ και ο Στρατηγός Μπαντόλιο μιλούσε δημόσια στην Αλβανία περί επέκτασης των συνόρων της χώρας. Ακόμα και για την υποδοχή του κόμη Τσιάνο στην Κορυτσά είχαν ετοιμασθεί πινακίδες με μαύρα γράμματα ΚΟΣΣΟΒΟ και ΤΣΑΜΟΥΡΙΑ, ενώ ήταν γνωστό πως το Κόσσοβο ανήκε στη Γιουγκοσλαβία, με την οποία η Ιταλία είχε ιδιαίτερες σχέσεις, η Τσαμουριά της ανήκε στην Ελλάδα.

Ο Γκράτσι στη συνέχεια ρώτησε τον Μεταξά ποια ήταν η θέση της Ελλάδας, η οποία ήταν σύμμαχος με την Τουρκία και η χώρα αυτή έκανε τώρα συμμαχία με την Αγγλία. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός απάντησε πως η χώρα του δεν συνδεόταν με την Αγγλία με καμία συνθήκη συμμαχίας, με την Τουρκία της συνδεόταν με τη Βαλκανική Συνθήκη, η οποία ήταν πασίγνωστη και καμία από αυτές δεν στρεφόταν κατά της Ιταλίας. Ο Μεταξάς απάντησε και στο ερώτημα του Πρεσβευτή για το ποια στάση θα κρατούσε η Ελλάδα σε περίπτωση επίθεσης της Τουρκίας εναντίον της Ιταλίας. Τον διαβεβαίωσε πως η Τουρκία δεν σκεφτόταν να επιτεθεί στη χώρα του, η

δε συμμαχία της με την Αγγλία ήταν καθαρά αμυντική, της απόκρουση της Ιταλίας, αν αυτή της επιτιθόταν. Αν της υποθετικά η Τουρκία έκανε επιθετικό πόλεμο κατά της Ιταλίας καμία συνθήκη δεν υποχρέωνε την Ελλάδα να την ακολουθήσει.

Ο Γκράτσι συνέχισε ρωτώντας το Μεταξά τι θα συνέβαινε αν η Αγγλία πίεζε την Κυβέρνησή του να της δώσει τα λιμάνια της. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός τον διαβεβαίωσε πως η Αγγλία ποτέ δεν θα ασκούσε πιέσεις στο ζήτημα αυτό, καθώς αν ποτέ η Ελλάδα παραχωρούσε αυθορμήτως της λιμένες της της Άγγλους, αυτό θα σήμαινε αυτομάτως έξοδο από την πολιτική της ουδετερότητας και συνεπώς πόλεμο με την Ιταλία. Ο Μεταξάς εξουσιοδότησε το Γκράτσι να τηλεγραφήσει στην Κυβέρνησή του ότι η Ελλάδα δεν είχε καμία διάθεση να ενεργήσει κατά της Ιταλίας και να έρθει σε πόλεμο μαζί της, εκτός αν η Ιταλία έθιγε ζωτικά συμφέροντα της Ελλάδας και προ πάντων την ακεραιότητα του εδάφους της. Σε μια τέτοια περίπτωση η Ελλάδα θα αμυνόταν για την τιμή και την ακεραιότητά της μέχρι εσχάτων. Ο Γκράτσι διαμαρτυρήθηκε και είπε πως η Ιταλία δεν σκεφτόταν κάτι τέτοιο και θα προέβαινε ποτέ σε αυτό. Ο Μεταξάς ρώτησε τότε γιατί υπήρχε τέτοια εχθροπάθεια εναντίον της χώρας του, καθώς ήταν ενήμερος από τον Έλληνα Πρεσβευτή στη Ρώμη για της αιτιάσεις του Τσιάνο εναντίον της Ελλάδας, αιτιάσεις οι οποίες δεν είχαν καμία βάση.

Όσον αφορά το Μουσολίνι ο Μεταξάς θυμήθηκε την οργή που το κατέβαλε όταν πληροφορήθηκε πως ο Έλληνας Στρατιωτικός Ακόλουθος στην Πρεσβεία του Βελιγραδίου είχε δήθεν εκφραστεί της ξένο συνάδελφό του υποτιμητικά για τον ιταλικό στρατό. Παρόλο που εξακριβώθηκε η ανακρίβεια της της κατηγορίας κατά του Έλληνα αξιωματικού και πιστοποιήθηκε και εκ μέρους του Στρατιωτικού Ακολούθου της Ιταλίας στο Βελιγράδι, για να μην έχει κανένα δισταγμό ο Μουσολίνι, ο Μεταξάς έθεσε σε διαθεσιμότητα τον αξιωματικό αυτό και δεν του επέτρεψε να προσληφθεί στο Επιτελείο, ενώ ήταν αθώος. Λόγω της αρνητικής στάσης της Ιταλίας απέναντι στην Ελλάδα η Ελληνική Κυβέρνηση είχε κάθε λόγο να σκέφτεται ότι οι διαθέσεις της δεν ήταν καθόλου φιλικές, ενώ ο Μεταξάς υπερτόνισε στον Ιταλό Πρεσβευτή την πρόθεση της χώρας του να υπερασπιστεί τα συμφέροντά της⁸¹.

Ο Μουσολίνι τον Μάιο του 1939 σκεπτόταν να πραγματοποιήσει με την πρώτη ευκαιρία μια επιχείρηση εναντίον της Ελλάδας. Εάν καταλάμβανε τη χώρα θα πετύχαινε να εκδιώξει της Βρετανούς από τη Μεσόγειο, μετατρέποντάς τη σε «ιταλική λίμνη», της ακριβώς η Αδριατική είχε μετατραπεί σε παρόμοιο καθεστώς μετά την κατάληψη της Αλβανίας. Η γερμανική εισβολή στην Πολωνία σηματοδότησε την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου την 1^η Σεπτεμβρίου 1939. Η Ελλάδα δήλωσε πως θα τηρούσε ουδέτερη στάση και πως δεν είχε λάβει αγγλικό αίτημα για

---

⁸¹ Διπλωματικά Έγγραφα: Η ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος, ό. π., σ. 28 – 32

συνεργασία. Την επόμενη μέρα ακολούθησε και η δήλωση της Ιταλίας, όπου υποστήριξε πως σκοπεύει να κρατήσει απόσταση από οποιαδήποτε πολεμική ενέργεια. Η δήλωση αυτή δημοσιεύθηκε ευρέως στον ελληνικό Τύπο, δημιουργώντας αίσθημα ανακούφισης στον ελληνικό λαό.

Παρόλο που η Ιταλία είχε προβεί σε αυτές της δηλώσεις, της 15 Αυγούστου ο Μουσολίνι είχε πληροφορήσει τον Μπαντόλιο πως ο παγκόσμιος πόλεμος βρισκόταν προ των πυλών και πως σε περίπτωση που η Ιταλία εξαναγκαζόταν από της Δυτικές Δυνάμεις να συμμετάσχει σε αυτόν, θα προτιμούσε να επιτεθεί στην Ελλάδα μέσω Θεσσαλονίκης, καθώς και να καταλάβει την Κροατία. Της 6 Σεπτεμβρίου ο Μεταξάς σε συνομιλία του με τον Γκράτσι, του ζήτησε να γνωστοποιήσει την εκτίμηση του ίδιου και του ελληνικού λαού στον Ντούτσε και της προσπάθειές του για να διασωθεί η ειρήνη στην Ευρώπη. Επιπλέον, εξέφρασε την ελπίδα για βελτίωση των ελληνοϊταλικών σχέσεων στον οικονομικό, πολιτικό και μορφωτικό τομέα. Ο Γκράτσι έθεσε στον Έλληνα πρωθυπουργό το ερώτημα αν σκοπεύει να χαλαρώσει τα στρατιωτικά μέτρα που είχε λάβει η ελληνική πλευρά στα ελληνοαλβανικά σύνορα, από τη στιγμή που η Ιταλία δεν συμμετέχει στον αρξάμενο πόλεμο. Ο Μεταξάς απάντησε πως θα προθυμοποιούταν να πραγματοποιήσει μία τέτοια ενέργεια, υπό την προϋπόθεση να απομακρυνθεί και ο ιταλικός στρατός από την ελληνοαλβανική μεθόριο και να διαμοιρασθεί σε όλη την Αλβανία.

Της 12 Σεπτεμβρίου ο Μουσολίνι δέχθηκε τον Γκράτσι, και με την παρουσία του Τσιάνο δήλωσε πως επιθυμεί να προσεγγίσει την Ελλάδα. Στη συνέχεια υπαγόρευσε στον Τσιάνο ένα κείμενο στο οποίο ανέφερε πως: α) Η Ιταλία δεν θα αναλάμβανε πρωτοβουλία επιχειρήσεων κατά της Ελλάδας, ακόμα και στην περίπτωση που δεν αποφύγει την ανάμειξή της στην παρούσα σύρραξη. β) Θα δοθεί διαταγή να αποσυρθούν τα ιταλικά στρατεύματα σε βάθος 20 χιλιομέτρων από την αλβανική μεθόριο. γ) Δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο επαναδραστηριοποίησης της πολιτικής προσέγγισης Ιταλίας και Ελλάδας, όπου θα μπορούσε να ενισχυθεί με διπλωματικές συμφωνίες.

Επιπλέον, τόνισε πως η οικονομία της Ελλάδας δεν ανταποκρινόταν της απαιτήσεις της Ιταλίας και πως θα προτιμούσε να καταλάβει τη Γιουγκοσλαβία. Εμπιστευόταν τον Μεταξά και θεωρούσε πως θα μπορούσε να υπάρξει στενότερη οικονομική συνεργασία, ενώ ήταν πρόθυμος να παραχωρήσει στην Ελλάδα πολεμικό υλικό, κυρίως πυροβολικό και πολεμικά αεροσκάφη. Σε περίπτωση που η Ελλάδα δεν διέθετε χρυσό για να πληρώσει τον εξοπλισμό, μπορούσε να καταβάλει την αξία του με ελαιόλαδο, το οποίο αγγίζει την αξία του χρυσού. Ο Τσιάνο δήλωσε πως αν η Ελλάδα ήταν διατεθειμένη να υπογράψει νέο Σύμφωνο φιλίας, θα μετέβαινε ο της στην Αθήνα για την υπογραφή του. Στη συνέχεια ο Ντούτσε θέλησε να πληροφορηθεί της απόψεις της

ελληνικής πλευράς σχετικά με την έκβαση του κηρυχθέντος πολέμου και ο Γκράτσι απάντησε ότι οι Έλληνες ελπίζουν σε μια νίκη της Αγγλίας.

Της 17 Σεπτεμβρίου ο Γκράτσι επέστρεψε στην Αθήνα και ανακοίνωσε στον Μεταξά της αποφάσεις του Ντούτσε, της οποίες δέχθηκε με ικανοποίηση, ενώ ζήτησε να διαβιβασθεί στον Ιταλό ηγέτη η ευγνωμοσύνη του. Παράλληλα, τόνισε πως θα μειώσει της ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις στην Ήπειρο, στη Δυτική Μακεδονία και στην Κέρκυρα. Ο Έλληνας πρωθυπουργός της επιφυλάχθηκε να απαντήσει στην ιταλική πρόταση για την ανανέωση του Συμφώνου φιλίας, συνδιαλλαγής και δικαστικού διακανονισμού και ζήτησε χρόνο για να μελετήσει διεξοδικά το θέμα⁸². Πιο συγκεκριμένα:

I. – Την 1^η Σεπτεμβρίου η Ιταλία είχε δηλώσει ότι δεν προτίθεται να αναλάβει καμία πρωτοβουλία στρατιωτικών επιχειρήσεων.

II. – Η απόφαση αυτή του Υπουργικού Συμβουλίου είχε γενική ισχύ και ειδική εφαρμογή όσον αφορά την Ελλάδα.

III. – Ακόμα και στην περίπτωση που η Ιταλία εξαιτίας της θέσης της ως Μεγάλης Δύναμης, δεν μπορούσε να αποφύγει την ανάμειξή της στον πόλεμο, αυτή δεν θα αναλάμβανε καμία πρωτοβουλία επιχειρήσεων απέναντι στην Ελλάδα.

IV. – Για να αποδειχθούν κατά συγκεκριμένο τρόπο τα αισθήματα από τα οποία εμπνεόταν για την Ελλάδα η Ιταλική Κυβέρνηση και ιδιαιτέρως ο Ντούτσε, θα διατασσόταν η οπισθοχώρηση των ιταλικών στρατευμάτων 20 χιλιόμετρα από τα ελληνοαλβανικά σύνορα.

V. – Ο Ντούτσε δεν απέκλειε, παρά της παρούσες περιστάσεις, τη δυνατότητα να επαναλάβει και να σταθεροποιήσει την πολιτική εκείνη της συνεννόησης μεταξύ της Ιταλίας και της Ελλάδας, η οποία θα μπορούσε να ενισχυθεί και με συμφωνίες διπλωματικού χαρακτήρα.

Η Ελληνική Κυβέρνηση απάντησε στο Γκράτσι ότι επιφυλασσόταν να απαντήσει στην τελευταία παράγραφο, η οποία υπαινισσόταν το ζήτημα της ανανέωσης του ελληνοϊταλικού συμφώνου ύστερα από μελέτη του ζητήματος, η οποία σύμφωνα με της παρούσες ανώμαλες περιστάσεις, έπρεπε να είναι σοβαρή και εξονυχιστική. Όσον αφορά τα στρατιωτικά μέτρα, η ελληνική πλευρά αποδείχθηκε με ευχαρίστηση τη σχετική ανακοίνωση και τη διαβεβαίωση της Ιταλίας, ότι σε καμία περίπτωση δεν θα επιτιθόταν εναντίον της Ελλάδας. Παράλληλα θα προχωρούσε σε ελάττωση των στρατιωτικών της δυνάμεων σε Ήπειρο, Δ. Μακεδονία και Κέρκυρα. Σύμφωνα με επιθυμία της Ιταλικής Κυβέρνησης θα προέβαινε μαζί με την Ελληνική στη

⁸² Αν. Βελλιάδης, ό. π., σ. 129 – 135

δημοσίευση κοινού ανακοινωθέντος για την αμοφότερη απομάκρυνση των στρατιωτικών της δυνάμεων⁸³.

Ήδη από τον μήνα Μάιο, ο Γκράτσι είχε εισηγηθεί την επιθυμία της ιταλικής Κυβέρνησης για την ανανέωση του Συμφώνου του 1928, επισημαίνοντας μάλιστα τη σπουδαιότητα μια τέτοιας ενέργειας. Η απάντηση του ιταλικού Υπουργείου Εξωτερικών ήταν πως η ελληνική πλευρά έπρεπε να ήταν εκείνη που θα αναλάμβανε αυτή την πρωτοβουλία. Ο Τσιάνο της δεν ήταν σύμφωνος στο ενδεχόμενο της της ανανέωσης.

Η ελληνική πλευρά βρισκόταν σε δίλημμα σχετικά με το ζήτημα της ανανέωσης, καθώς εμπλέκονταν και βρετανικά συμφέροντα. Για το λόγο αυτό ο Μεταξάς ζήτησε τη γνώμη της βρετανικής Κυβέρνησης. Η Αγγλία από την πλευρά της δεν επιθυμούσε την ανανέωση του Συμφώνου, παρόλο που μια τέτοια κίνηση θα κρατούσε την Ιταλία εκτός πολέμου. Σε περίπτωση ανανέωσης οι Βρετανοί θα έχαναν τη δυνατότητα χρησιμοποίησης των ελληνικών λιμένων, αν προέκυπτε ένοπλη σύρραξη με την Ιταλία. Εάν της η Ελλάδα δεν συμφωνούσε τελικά στην ανανέωση, η Ιταλία θα υποπευόταν ότι αυτό έγινε ύστερα από προτροπή της Μεγάλης Βρετανίας. Έτσι η βρετανική Κυβέρνηση πρότεινε στην Αθήνα να αποφύγει την ανανέωσή του και να την αντικαταστήσει με μια γενική συμφωνία χωρίς ανάληψη υποχρεώσεων, οι οποίες θα εμπόδιζαν μια ελληνοβρετανική συνεργασία, κυρίως στην περίπτωση ιταλοβρετανικής διαμάχης.

Η ελληνική πλευρά της δεν ήθελε να αναλάβει υποχρεώσεις που θα κλόνιζαν την ουδέτερη εξωτερική πολιτικής της, αφού η διεθνής κατάσταση δεν ήταν ακόμα ξεκάθαρη. Επιπλέον, δεν ήθελε να χαλάσει της δεσμούς της με την Τουρκία, για λόγους αμυντικής πολιτικής έναντι της Βουλγαρίας. Και με την αποδοχή των αγγλογαλλικών εγγυήσεων έπρεπε να είναι προσεκτική, για να μην κατηγορηθεί πως υποστηρίζει τη μία ή την άλλη πλευρά, μιας και η Ιταλία δεν ήταν ακόμη εμπόλεμος. Την επιθυμία της μετατροπής του Συμφώνου σε μία Συμφωνία, όπου θα διατηρούταν η ουδετερότητα και θα διαφυλάσσονταν οι εκατέρωθεν υποχρεώσεις της τρίτους την είχε εκφράσει και η Ιταλία.

Οι παραπάνω προτάσεις συμβιβάζονταν με την επίσημη ελληνική πολιτική της ουδετερότητας. Η Ελλάδα της δεν θα μπορούσε να υποστηρίξει τη Μεγάλη Βρετανία στην περίπτωση ένοπλης εμπλοκής της με την Ιταλία. Ίσως της να ήταν και ο λόγος που ο Μεταξάς δεν σύνηψε νέα συμφωνία με της Ιταλούς. Τελικά το Σύμφωνο του 1928 δεν ανανεώθηκε, αντικαταστάθηκε της από κείμενα επιστολών που αντάλλασσαν οι δύο κυβερνήσεις. Δημοσιεύθηκαν της 3 Νοεμβρίου, προχρονολογήθηκαν της με ημερομηνία 30 Σεπτεμβρίου. Της επιστολές αυτές διατυπωνόταν η ευχή ότι η Ελλάδα και η Ιταλία θα εμπνέονταν από της αρχές

---

⁸³ Διπλωματικά Έγγραφα: Η ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος, ό. π., σ. 35 – 36

φιλίας και συνεργασίας, της είχαν διατυπωθεί στο εκπνεύσαν Σύμφωνο του 1928. Επιπλέον εκφραζόταν η ελπίδα ότι η εξέλιξη της διεθνούς κατάστασης θα επέτρεπε μελλοντικά της δύο κυβερνήσεις να δώσουν πιο σαφή μορφή της διμερείς της σχέσεις. Με τον τρόπο αυτό οι διαφορετικές προσεγγίσεις των δύο κρατών καλύφθηκαν προσωρινά και εξισορροπήθηκαν κάπως οι μεταξύ της σχέσεις⁸⁴.

Της οι διπλωματικές ζυμώσεις ανάμεσα σε Ελλάδα και Ιταλία βρίσκονταν υπό την αδιάκοπη παρακολούθηση της Γερμανίας. Ο Πρεσβευτής της Γερμανίας στο Ρώμη von Mackensen στο τηλεγράφημά του με αρ. 527/19-9-39 ανέφερε της διαβεβαιώσεις του Τσιάνο για φιλικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας, οι οποίες αποδεικνύονταν με την απόσυρση των ιταλικών στρατιωτικών μονάδων από τα ελληνοαλβανικά σύνορα. Επιπλέον περίμενε να αναλάβει η Ελλάδα την πρωτοβουλία για ένα προσχέδιο συμφωνίας φιλίας, το οποίο θα διευρυνόταν από την Ιταλία, αφού η Ελλάδα δεν αποτελούσε εμπόδιο της επιδιώξεις της Ιταλίας στα Βαλκάνια.

Σύμφωνα με το ανέκδοτο τηλεγράφημα υπ' αρ. 270/20-9-39, ο Woermann τηλεγράφησε στη Γερμανική Πρεσβεία Αθηνών σχετικά με την ευγενική χειρονομία της απομάκρυνσης των ιταλικών δυνάμεων από την ελληνοαλβανική μεθόριο και την αντίστοιχη απάντηση των Ελλήνων. Παράλληλα ο Woermann με το τηλεγράφημα υπ' αρ. 620/20-9-39 ζητούσε από την Ελλάδα να αποστείλει λεπτομέρειες του μελετώμενου ελληνοϊταλικού συμφώνου⁸⁵.

3.4. Η έκρηξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1^η Σεπτεμβρίου 1939) και τα νέα δεδομένα με βάση τα διπλωματικά έγγραφα

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος θα μπορούσε να θεωρηθεί η συνέχεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, καθώς προκλήθηκε από της της δυνάμεις και τα ίδια αίτια. Δύο από της βασικές αιτίες που οδήγησαν στην έκρηξή του ήταν, αφενός οι δυσβάσταχτοι όροι που επιβλήθηκαν στην ηττημένη Γερμανία από τη συνθήκη των Βερσαλλιών και αφετέρου η κυριαρχική και επεκτατική τάση των χωρών του φασιστικού Άξονα (Γερμανία, Ιαπωνία, Ιταλία). Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ξεκίνησε το 1939 και έληξε το 1945, παρόλο που οι συγκρούσεις είχαν ξεκινήσει νωρίτερα. Στον πόλεμο αυτό ενεπλάκησαν τα περισσότερα κράτη του τότε κόσμου και οι Μεγάλες Δυνάμεις (Ε.Σ.Σ.Δ., Η.Π.Α., Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Γερμανία), με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν δύο αντίπαλες στρατιωτικές συμμαχίες: της Συμμάχους (Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Η.Π.Α.) και της δυνάμεις του Άξονα (Γερμανία, Ιαπωνία, Ιταλία).

⁸⁴ Αν. Βελλιάδης, *ό. π.*, σ. 135 – 139

⁸⁵ Ν. Δ. Μπινιατίδης, *ό. π.* σ. 7 – 11

Η απαίτηση της Γερμανίας να αποκατασταθεί η κυριαρχία της στην ελεύθερη πόλη του Νταντσίχ και να αποκτήσει μεγαλύτερες δυνατότητες επικοινωνίας με την Ανατολική Πρωσία αποτέλεσαν την αφορμή για την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Χίτλερ βέβαια είχε αποφασίσει να επιτεθεί και να καταλάβει την Πολωνία από την αρχή του 1939. Η διαταγή επίθεσης εναντίον της Πολωνίας δόθηκε της 26 Αυγούστου. Πριν από την ενέργεια αυτή της, εξασφάλισε τη συγκατάθεση της Σοβιετικής Ένωσης με την υπογραφή του Συμφώνου Μη Επιθέσεως στη Μόσχα, γνωστό και ως «Σύμφωνο Ρίμπεντροπ – Μολότοφ» (23 – 24 Αυγούστου)⁸⁶. Επρόκειτο για ένα μυστικό πρωτόκολλο, όπου προέβλεπε τον διαμελισμό της Πολωνίας. Επιπλέον, θεωρούσε πως, βάσει συνθηκών, οι Γαλλοβρετανοί δεν θα βοηθούσαν της Πολωνούς.

Η Πολωνία δέχθηκε τη γερμανική επίθεση το πρωί της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1939 και σε λιγότερο από ένα μήνα οι στρατιές της Βέρμαχτ είχαν καταλάβει το μεγαλύτερο μέρος της χώρας, εφαρμόζοντας το γερμανοσοβιετικό σύμφωνο. Οι Σοβιετικοί, οι οποίοι εισέβαλαν από τα ανατολικά της 18 Σεπτεμβρίου, κατέλαβαν το υπόλοιπο τμήμα της Πολωνίας⁸⁷. Ο γερμανικός στρατός εφάρμοσε πρωτοποριακή τακτική συνδυάζοντας τη δράση της αεροπορίας, των τεθωρακισμένων και των μηχανοκίνητων δυνάμεων, η οποία έμεινε γνωστή ως «Κεραυνοβόλος Πόλεμος» (Blitzkrieg). Η Βαρσοβία βομβαρδίστηκε ανηλεώς από την Luftwaffe και το γερμανικό πυροβολικό. Της 27 Σεπτεμβρίου παραδόθηκε, ενώ της 8 Οκτωβρίου το Ράιχ προσάρτησε μεγάλες περιοχές της χώρας. Ύστερα από της ημέρες συγκροτήθηκε το Γενικό Κυβερνείο.

Η Βρετανία αξίωσε την άμεση αναστολή των πολεμικών επιχειρήσεων, κάτι που δεν δέχθηκε η Γερμανία, με αποτέλεσμα η Αγγλία και η Γαλλία να κηρύξουν τον πόλεμο εναντίον της της 3 Σεπτεμβρίου⁸⁸. Οι δύο χώρες της δεν κινητοποίησαν της της δυνάμεις της για ολοκληρωτική εμπλοκή. Η περίοδος που ακολούθησε έμεινε γνωστή ως «Γελοίος Πόλεμος» (Drôle de Guerre)⁸⁹, διότι, παρόλο που είχε κηρυχθεί πόλεμος, ένα μέρος των εμπόλεμων δεν συμμετείχε ακόμα σε γενικό πόλεμο εναντίον της Γερμανίας. Από την κήρυξη του πολέμου από τη Μεγάλη Βρετανία στη Γερμανία (3 Σεπτεμβρίου) έως την έναρξη της Γερμανικής επίθεσης στο Δυτικό Μέτωπο (10 Μαΐου 1940), λάμβαναν χώρα περιορισμένες χερσαίες ή εναέριες εχθροπραξίες. Περισσότερη κινητικότητα υπήρχε της ναυτικές επιχειρήσεις. Ο Γερμανικός Στρατός αναδιοργανώθηκε στο Δυτικό Μέτωπο και συγκέντρωσε το μεγαλύτερο μέρος του δυναμικού σε αυτό.

⁸⁶ «Το Σύμφωνο Ρίμπεντροπ – Μολότοφ», στην ιστοσελίδα *Σαν Σήμερα*, διαθέσιμο στο, <https://www.sansimera.gr/articles/969>, ημερομηνία προσπέλασης: 10.12.2020

⁸⁷ «Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος», στην ιστοσελίδα *Wikipedia*, 18.5.2021, διαθέσιμο στο https://el.wikipedia.org/wiki/Β_Παγκόσμιος_Πόλεμος, ημερομηνία προσπέλασης: 25.6.2021

⁸⁸ *Γενικό Επιτελείο Στρατού, Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού πολέμου 1940 – 1941 (Επιχειρήσεις στρατού ξηράς)*, Αθήνα 1985, σ. 16

⁸⁹ «Παράξενος Πόλεμος», στην ιστοσελίδα *Wikipedia*, 5.12.2020, διαθέσιμο στο https://el.wikipedia.org/wiki/Παράξενος_Πόλεμος, ημερομηνία προσπέλασης: 27.4.2021

Η Ε.Σ.Σ.Δ. κήρυξε τον πόλεμο στη Φινλανδία της 30 Νοεμβρίου, διότι η δεύτερη αρνήθηκε την εγκατάσταση σοβιετικών στρατευμάτων στο έδαφός της, σε αντίθεση με τη Λιθουανία, τη Λετονία και την Εσθονία. Η χώρα αντιστάθηκε σθεναρά, προκαλώντας μεγάλες απώλειες της Σοβιετικούς. Της 13 Μαρτίου 1940 ο πόλεμος μεταξύ των δύο αυτών χωρών τερματίστηκε επισήμως με τη Συνθήκη της Μόσχας, όπου η Ε.Σ.Σ.Δ. έλαβε σημαντικά εδαφικά ανταλλάγματα⁹⁰. Η Ιταλία, παρόλο που δεν ήταν ακόμη εμπόλεμη χώρα, προώθησε της πολεμικές προπαρασκευές της στην Αλβανία, δημιουργώντας ανασφάλεια στην Ελλάδα. Την περίοδο αυτή η Ελλάδα διέθετε μονόπλευρες εγγυήσεις των Δυτικών Δυνάμεων, χωρίς να καθορίζουν της το είδος, την έκταση και το χρόνο της βοήθειας της τη χώρα, ενώ εξέπνεε και το Ελληνοϊταλικό Σύμφωνο του 1928. Επιπλέον, δεσμευόταν πολιτικά με την Τουρκία με τα σύμφωνα των 1933 και 1938, χωρίς να υπάρχουν της ρητές σχετικές στρατιωτικές υποχρεώσεις. Εξακολουθούσε να ισχύει και το Βαλκανικό Σύμφωνο Συνεννοήσεως του 1934, έστω και τυπικά, με διαφορετικό βέβαια γενικό προσανατολισμό του κάθε κράτους της την ευρωπαϊκή πολιτική⁹¹.

Ο Μεταξάς είχε καταλάβει από της αρχές του 1939 ότι η Ευρώπη θα αντιμετώπιζε μια δύσκολη κατάσταση και προσπαθούσε να διατηρήσει την ουδετερότητα της Ελλάδας στα γεγονότα που διαδραματιζόνταν. Σε διάγγελμά του της 4 Αυγούστου 1940 είχε δηλώσει πως κατά την τρομερή αυτή σύγκρουση, η οποία συγκλόνιζε τα θεμέλια της Ευρώπης, η Ελλάδα ήταν από πάντα έτοιμη για κάθε θυσία για την εξασφάλιση της ακεραιότητας του εδάφους της, της ανεξαρτησίας και της τιμής της, αν τα υπέρτατα αυτά αγαθά κινδύνευαν και έμεινε από την αρχή ουδέτερη. Η Ελλάδα προτίμησε την ουδετερότητα όχι από εγωισμό ή αδιαφορία, αλλά γιατί αναμετρώντας της δυνάμεις της, τα μέσα της και τη γεωγραφική της θέση, είχε πλήρη συνείδηση ότι η καλύτερη υπηρεσία που θα μπορούσε να προσφέρει στην καταξεσχισμένη Ευρώπη, ήταν να συντείνει ώστε να διατηρηθεί η ειρήνη, τουλάχιστον στο τμήμα αυτό της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Για αυτό και η ουδετερότητα της Ελλάδας υπήρξε σε όλους ειλικρινής και ήταν πεπεισμένη ότι τα άλλα κράτη αναγνωρίζοντας την καλή της πίστη θα σέβονταν απόλυτα την ουδέτερη θέση της⁹².

Η Ιταλία δεν σκεπτόταν να εισέλθει ακόμα στον πόλεμο, μιας και στρατιωτικά ήταν απροετοίμαστη. Ο οπλισμός της ήταν ελλιπής, η οικονομία της αδύναμη, ενώ από πλευρά θαλάσσης δεν διέθετε καμία ασφάλεια. Της ακόμα ενδοιασμός του Μουσολίνι ήταν η ανησυχία που του προκαλούσε η σύμμαχος Γερμανία και η προσέγγισή της με τη Σοβιετική Ένωση. Ο Γκράτσι επισήμανε στη Ρώμη την ευχάριστη εντύπωση που του προκάλεσε η δήλωση περί μη

⁹⁰«Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος», στην ιστοσελίδα Wikipedia, 18.5.2021, διαθέσιμο στο https://el.wikipedia.org/wiki/Β_Παγκόσμιος_Πόλεμος, ημερομηνία προσπέλασης: 25.6.2021

⁹¹ Γενικό Επιτελείο Στρατού, ό. π., σ. 16 – 17

⁹² Κων. Α. Πλεύρης, *Ιωάννης Μεταξάς – βιογραφία*, Αθήνα 2018, τ. 1, σ. 273 – 274

εμπλοκής της Ιταλίας στον πόλεμο. Ο Μαυρουδής του εξέφρασε με τη σειρά του την ικανοποίηση της Ελληνικής Κυβέρνησης για την απόφαση αυτή της Ιταλίας. Για τον ίδιο λόγο, ο Μεταξάς κάλεσε τον Γκράτσι. Για τον ίδιο λόγο ο Μεταξάς κάλεσε τον Γκράτσι για να τον παρακαλέσει να γνωστοποιήσει στο Ντούτσε, πόσο ο ελληνικός λαός και ο της προσωπικά εκτιμούσε την προσπάθειά του για διάσωση της ευρωπαϊκής ειρήνης και να του εκφράσει την ευχή πως ό,τι συνέβη εκείνες της ημέρες να αποτελέσει οιασδήποτε βελτίωσης των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας, οι οποίες θα μπορούσαν να συνεργασθούν τόσο αποτελεσματικά στον πολιτικό, οικονομικό και πνευματικό τομέα⁹³.

Ο Γκράτσι επισκέφθηκε τον Έλληνα Πρωθυπουργό αμέσως μετά την κήρυξη του πολέμου, λέγοντάς του πως η Κυβέρνησή του σκόπευε να απέχει από της πολεμικές επιχειρήσεις, συσχετίζοντας την αποχή αυτή με τη χαλάρωση των συγκεντρώσεων του ελληνικού στρατού απέναντι από την Αλβανία. Ο Μεταξάς απάντησε πως τα στρατιωτικά μέτρα που είχε λάβει η Ελλάδα υπαγορεύονταν από τη συγκέντρωση ιταλικών στρατευμάτων στην Αλβανία και συγκεκριμένα της τα ελληνικά σύνορα, όπου βρισκόταν συγκεντρωμένο το μεγαλύτερο μέρος της δύναμης του ιταλικού στρατού στην Αλβανία. Ο Ιταλός Πρεσβευτής ρώτησε σε φιλικό τόνο αν, κατόπιν της στάσης της Ιταλίας, σκεφτόταν η ελληνική πλευρά να χαλαρώσει τα μέτρα.

Ο Έλληνας Πρωθυπουργός απάντησε πως θα ήταν διατεθειμένος να προβεί σε αυτή την ενέργεια, εφόσον απομακρυνόταν και ο ιταλικός στρατός από τα ελληνικά σύνορα και διαμοιραζόταν σε όλη την Αλβανία. Η ελληνική πλευρά κράτησε σε φιλικό τόνο όλη τη συνομιλία, προβάλλοντας την προσπάθεια του Μουσολίνι για πρόληψη της σύρραξης και της γενικότερης στάσης της Ιταλικής Κυβέρνησης μετά την κήρυξη του πολέμου, ενώ ο Ιταλός Πρεσβευτής τόνιζε με θερμή την επιθυμία του για σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών. Της 9 Σεπτεμβρίου ο Γκράτσι επισκέφθηκε ξανά τον Έλληνα Πρωθυπουργό για να του ανακοινώσει ότι τον κάλεσε ο Υπουργός Εξωτερικών και θα αναχωρούσε για τη Ρώμη, για να αναφέρει της εντυπώσεις του από την επίσκεψή του στην Ελλάδα. Λόγω της σημασίας που φαινόταν να δίνει στην πρόσκλησή του στη Ρώμη, ο Μεταξάς θεωρούσε πιθανό ότι όταν επέστρεφε στην Αθήνα θα συνέχιζε με πιο συγκεκριμένο τρόπο της παραπάνω εισηγήσεις του. Μετά την αναχώρηση του Γκράτσι ο Μεταξάς έλαβε από έγκυρη πηγή την πληροφορία ότι ήλπιζε να επιστρέψει γρήγορα, φέρνοντας της είπε, εισηγήσεις πολύ συμφέρουσες για της δύο χώρες⁹⁴.

Της 9 Σεπτεμβρίου ο Ιταλός Πρεσβευτής έλαβε από τον Υπουργό του τηλεγράφημα που του ζητούσε να ανακοινώσει στο Μεταξά ότι μετά τη συνομιλία που είχαν, έλαβε εντολή να μεταβεί

⁹³ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β' μέρος, σ. 366 – 367

⁹⁴ *Διπλωματικά Έγγραφα: Η ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος, ό. π., σ. 34 – 35*

στη Ρώμη για να συνομιλήσει με το Ντούτσε και τον ίδιο τον Υπουργό⁹⁵. Ο Γκράτσι έγινε δεκτός από τον Μουσολίνι της 11 Σεπτεμβρίου, όπου του υπαγόρευσε ένα μήνυμα για τον Μεταξά⁹⁶. Επιπλέον, είπε στον Γκράτσι ότι δεν θα ζητούσε αντάλλαγμα από την ελληνική πλευρά για την απομάκρυνση των ιταλικών στρατευμάτων, καθώς του ήταν αδιάφορο αν η Ελλάδα αποστράτευε το στρατό της ή όχι. Δήλωσε ακόμα στον Πρεσβευτή του πως η Ελλάδα δεν βρισκόταν στο δρόμο της και δεν επιθυμούσαν τίποτα από αυτήν. Της 20 Σεπτεμβρίου δήλωσε στον Ανώτερο Διοικητή των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία, στρατηγό Γκουτσόνι, ότι διάβασε το υπόμνημά του αλλά δεν υπήρχε λόγος να γίνει πόλεμος κατά την Ελλάδα. Θεωρούσαν τη χώρα απογυμνωμένο οστό και δεν άξιζε τον κόπο να χάσουν ούτε έναν από της γρεναδιέρους της Σαρδηνίας⁹⁷.

Το απόγευμα της της ημέρας δημοσιεύθηκε ανακοινωθέν στην Αθήνα και στη Ρώμη, σύμφωνα με το οποίο η Βασιλική Κυβέρνηση της Ελλάδας και η Βασιλική Κυβέρνηση της Ιταλίας διαπίστωσαν ότι εξακολουθούσαν να είναι ειλικρινώς φιλικές και να εμπνέονται από πνεύμα πλήρους και αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Η απτή απόδειξη αυτών των αισθημάτων δόθηκε μέσω της απόφασης που ελήφθη από την Ιταλική Κυβέρνηση να απομακρύνει της στρατιωτικές της δυνάμεις από την ελληνοαλβανική μεθόριο, της της και ανάλογων μέτρων που έλαβε από μέρους της η Ελληνική Κυβέρνηση. Αντίστοιχο ανακοινωθέν δημοσιεύθηκε και της ιταλικές εφημερίδες⁹⁸.

Της 30 Σεπτεμβρίου 1939 έληγε το Σύμφωνο Φιλίας του 1928 μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας. Η Ελληνική Κυβέρνηση προτίμησε να το αφήσει να εκπνεύσει. Ο Γκράτσι με τη σειρά του δήλωσε πως ήταν απίθανο τη στιγμή εκείνη η Ελλάδα να μπορέσει να συνάψει ένα σύμφωνο συνεργασίας με την Ιταλία. Αυτή η στάση ήταν απόλυτα ορθή τη στιγμή που η Ελλάδα έπρεπε να φυλαχθεί από οποιαδήποτε πράξη, η οποία θα μπορούσε να κάνει πιστευτό έστω και φαινομενικά, ότι αυτή ήθελε να απομακρυνθεί από μια γραμμή αυστηρής ουδετερότητας⁹⁹. Ο Μεταξάς την ίδια ημέρα απάντησε στο Μουσολίνι ότι η Βασιλική Κυβέρνηση έλαβε υπ' όψιν την ανακοίνωση, στην οποία προέβη ο Πρεσβευτής της Ιταλίας, κατόπιν οδηγιών του Ντούτσε στον Πρωθυπουργό. Οι νέες διαβεβαιώσεις που περιέχονταν στην ανακοίνωση, οι οποίες μαρτυρούσαν της φιλικές διαθέσεις της Ιταλίας απέναντι στην Ελλάδα, έγιναν δεκτές με ικανοποίηση.

Οι φιλικές αυτές διαθέσεις που ανταποκρίνονταν πλήρως στα αισθήματα της Ελλάδας της την Ιταλία, δημιούργησαν μεταξύ των δύο χωρών μια ατμόσφαιρα εγκαρδιότητας για την οποία χαιρόταν ιδιαίτερος η Βασιλική Κυβέρνηση. Η αυθόρμητη χειρονομία του Ντούτσε να απομακρύνει τα ιταλικά στρατεύματα από την ελληνοαλβανική μεθόριο συγκίνησε βαθιά τον

⁹⁵ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β' μέρος, σ. 368

⁹⁶ Βλ. Κεφ. 3 Γ', σ. 20

⁹⁷ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β' μέρος, σ. 368 – 369.

⁹⁸ *Διπλωματικά Έγγραφα: Η ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος, ό. π., σ. 36 – 37*

⁹⁹ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β' μέρος, σ. 369 – 370

ελληνικό λαό, ο οποίος παρακολουθούσε με συμπάθεια της προσπάθειες του Ντούτσε για διατήρηση της ειρήνης.

Η Βασιλική Κυβέρνηση έσπευσε να διατάξει ανάλογα στρατιωτικά μέτρα και επιβεβαίωσε εκ νέου την πρόθεσή της να συνεχίσει την πολιτική της ειρήνης, στην οποία παρέμενε βαθιά προσηλωμένη της και στην ειλικρινή επιθυμία της να δει τα εγκαίνια μιας της περιόδου φιλίας και συνεννόησης μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας, όπου θα έφερνε τη σφραγίδα μιας μεγαλύτερης αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Εμπνεόμενη από την πολιτική αυτή και έχοντας την πεποίθηση ότι η Ιταλική Κυβέρνηση θα τη συμμεριζόταν εξ ολοκλήρου, η Ελληνική Κυβέρνηση έτρεφε την ελπίδα ότι η εξέλιξη της διεθνούς κατάστασης θα παρείχε στο προσεχές μέλλον την ευκαιρία της δύο Κυβερνήσεις να προσδώσουν της σχέσεις της πιο συγκεκριμένη μορφή εν όψει μιας γόνιμης και πλήρους εμπιστοσύνης και συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα. Εν τω μεταξύ, η Ελληνική Κυβέρνηση ήταν αποφασισμένη να εμπνέεται από της αρχές των εξαγγελιών του Συμφώνου φιλίας, συνδιαλλαγή και δικαστικού διακανονισμού¹⁰⁰.

Κατά της πρώτους μήνες του πολέμου, η Φασιστική Κυβέρνηση, η οποία γνώριζε καλά την αδυναμία της, έτρεφε έντονο φόβο απέναντι στη Γερμανία και τη Σοβιετική Ένωση. Η ανησυχία αυτή εκφράστηκε από τον ίδιο το Γκράτσι σε συνομιλία του με τον Μαυρουδή της 10 Οκτωβρίου¹⁰¹. Ο Πρεσβευτής της Ιταλίας ανακοίνωσε στο Μαυρουδή ότι η Κυβέρνησή του έμεινε πλήρως ικανοποιημένη από το σημείωμα που της επιδόθηκε, ενώ παρακάλεσε να αποδοθεί από τον Τύπο με ενυπόγραφη διακοίνωση. Ο Γκράτσι είπε στον Υφυπουργό Εξωτερικών ότι θα απαντούσε της με ενυπόγραφη διακοίνωση, αλλά σύμφωνα με της οδηγίες που είχε επιθυμούσε πρώτα να ανακοινώσει την απάντησή του στην Κυβέρνησή του για να λάβει την έγκρισή της. Ο Μαυρουδής ευχαρίστησε το Γκράτσι για την ανακοίνωσή του, δηλώνοντάς του ότι η ελληνική πλευρά ήταν απόλυτα σύμφωνη όσον αφορά τον Τύπο και πως, επειδή δεν επρόκειτο να γίνει καμία μεταβολή στο κείμενο θα μπορούσε να ετοιμάσει την απάντησή του.

Ο Ιταλός Πρεσβευτής τόνισε ότι το πιο ενδιαφέρον μέρος του ελληνικού σημειώματος ήταν αυτό που αναφερόταν στο πνεύμα που θα διέπει στο μέλλον της ελληνοϊταλικές σχέσεις, ενώ ο Μαυρουδής εστίασε το ενδιαφέρον του στο τελευταίο σημείο, όπου αναφερόταν η επιθυμία της ελληνικής πλευράς να ανανεωθεί το Σύμφωνο αμέσως μόλις το επιτρέψουν οι περιστάσεις, καθώς την περίοδο εκείνη η Ελληνική Κυβέρνηση επέμενε στην απόφασή της να μην απομακρυνθεί καθόλου από της υποχρεώσεις της. Ο Γκράτσι επανερχόμενος στο ζήτημα της ανταλλαγής των επερχόμενων διακοινώσεων ρώτησε τον Υφυπουργό αν η Κυβέρνησή του συμφωνούσε στη

¹⁰⁰ Διπλωματικά Έγγραφα: Η Ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος, ό. π., σ. 37 – 38

¹⁰¹ Α. Ι. Κοραντής, ΔΙΕ, τ.2, β' μέρος, σ. 370

δημοσίευση σχετικών ανακοινωθέντων, εκτός και αν ο της προτιμούσε την αυτούσια δημοσίευση των διακοινώσεων. Στη συνέχεια του ανακοίνωσε εμπιστευτικά, ότι η Ιταλική Κυβέρνηση είχε αποφασίσει να διαδηλώσει σε λίγο καιρό επίσημα την πρόθεσή της για οριστική παραμονή στην ουδετερότητα, επιθυμώντας να αποφευχθούν οι καταστροφές του πολέμου.

Ο Ιταλός Πρεσβευτής έδωσε στο Μαυρουδή την εντύπωση ότι η Ιταλική Κυβέρνηση πήρε την παραπάνω απόφαση λόγω της τελευταίας επέμβασης της Ρωσίας και της καθόδου της στην Ανατολική Ευρώπη. Του είπε της πως ήταν πρόσφατος ο σκληρός αγώνας, ο οποίος ανέλαβε η Ιταλία κατά του κομμουνισμού στην Ισπανία και χύθηκε άφθονο ιταλικό αίμα, ώστε να μην μπορεί να βλέπει με αδιάφορο βλέμμα την ανάμειξη της μπολσεβικικής Ρωσίας στα ευρωπαϊκά πράγματα. Κατά τη διάρκεια της συνομιλίας της διαφαινόταν ξεκάθαρα ο φόβος που προκαλούσε της Ιταλούς η ρωσική παρέμβαση, τόσο για το δικό της καθεστώς, όσο και λόγω του κινδύνου του πανσλαβισμού. Ο Ιταλός Πρεσβευτής ρώτησε τον Έλληνα Υφυπουργό αν η Κυβέρνησή του είχε πληροφορίες σχετικά με της ρωσοτουρκικές διαπραγματεύσεις, προσθέτοντας ότι η Τουρκία προσπαθούσε να συνδυάσει της υποχρεώσεις της της της Δυτικές Δυνάμεις με αυτές που είχε της τη Ρωσία. Ο Μαυρουδής ήταν πολύ διστακτικός σχετικά με το ζήτημα των Στενών των Δαρδανελίων, όπου για αυτόν αποτελούσε το φλέγον θέμα των διαπραγματεύσεων. Επανήλθε εκφράζοντας την ευχή η Τουρκία να ακολουθήσει το παράδειγμα της Ελλάδας, της ενίσχυσης δηλαδή του μετώπου της ουδετερότητας, ενώ διαβεβαίωσε το Γκράτσι ότι η Τουρκία θεωρούσε τη συνεννόησή της και από γενικής άποψης επωφελή¹⁰².

Ο Μεταξάς προφανώς είχε επηρεασθεί από το Λονδίνο στο ζήτημα της μη ανανέωσης του Συμφώνου Φιλίας. Το Λονδίνο είχε συστήσει να συναφθεί ένα νέο Ελληνοϊταλικό Σύμφωνο, όπου: 1) Η Ελλάδα να διατηρήσει πλήρη ελευθερία ενέργειας, σε περίπτωση ρήξης μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας και της Ιταλίας. 2) Η Ελλάδα να διατηρήσει πλήρη ελευθερία ενέργειας, σε περίπτωση που οποιοδήποτε μέλος της Βαλκανικής Συνεννόησης ερχόταν σε ρήξη με την Ιταλία. Από την 1^η Οκτωβρίου 1939 η Ελλάδα και η Ιταλία δεν δεσμεύονταν από υποχρεώσεις, θα τηρούσαν απλώς της αρχές που πρέσβευε το εκπνεύσαν σύμφωνο. Αποφασίσθηκε η ανταλλαγή επιστολών μεταξύ της Ελληνικής Κυβέρνησης και της Ιταλικής Πρεσβείας στην Αθήνα, οι οποίες διαβεβαίωναν την ύπαρξη αισθημάτων φιλίας και τη συνέχιση της ειρηνικής πολιτικής μεταξύ των δύο χωρών.

Το Σεπτέμβριο του 1939 ο αρχηγός του Ελληνικού Γενικού Επιτελείου πραγματοποίησε μια σειρά συναντήσεων με της Στρατιωτικούς Ακολούθους της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας στην Αθήνα, όπου εξέθεσε λεπτομερώς της ελληνικές απόψεις σχετικά με την

¹⁰² Διπλωματικά Έγγραφα: Η Ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος, ό. π., σ. 38 – 40

αγγλογαλλική βοήθεια. Της συναντήσεις αυτές, ο Παπάγος¹⁰³ τόνισε ότι ο πιο αποτελεσματικός τρόπος ενίσχυσης της Ελλάδας σε περίπτωση επίθεσης, ήταν να παραχθεί στη χώρα βοήθεια πριν συμβεί μια τέτοια ενέργεια. Αυτό θα γινόταν με τη χορήγηση όπλων και υλικών που είχε παραγγείλει η Ελλάδα από τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία. Για να ενισχύσει το αίτημά του ο Παπάγος, έφερε το παράδειγμα της Γερμανίας, η οποία από της αρχές του 1939 είχε διαθέσει σημαντικές πιστώσεις στη Βουλγαρία για τον εντατικό εξοπλισμό της.

Στη συνέχεια ανέπτυξε την ύψιστη σημασία που θα είχε για την ελληνική επιστράτευση η βοήθεια των Συμμαχικών Δυνάμεων από θαλάσσης και αέρος. Γνωστοποίησε της της ανάγκες της Ελλάδας σε κάθε είδος ανεφοδιασμού και ζήτησε να μελετηθούν όλα τα μέτρα μέσω των οποίων θα χορηγούνταν εγκαίρως τα υλικά και οι αναγκαίες πιστώσεις, καθώς και η ασφαλής μεταφορά των υλικών μέσω θαλάσσης. Τέλος, ζήτησε να μελετηθεί και να καταρτισθεί από κοινού συμμαχικό σχέδιο, το οποίο θα καθόριζε λεπτομερώς της ενέργειες των αγγλογαλλικών και τουρκικών δυνάμεων επέμβασης, σε περίπτωση ιταλικής ή ιταλοβουλγαρικής επίθεσης. Οι απόψεις αυτές του Παπάγου βρήκαν σύμφωνους της Στρατιωτικούς Ακολουθούς της Αγγλίας και της Γαλλίας, και ανέλαβαν να της διαβιβάσουν στα Επιτελεία της¹⁰⁴.

Αξίζει να σημειωθεί πως μέχρι να εμφανισθεί η απειλή της εισβολής από την Αλβανία, τα ελληνικά επιτελικά σχέδια περιλάμβαναν έναν μόνο αντίπαλο, τη Βουλγαρία. Οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις έπρεπε να προετοιμασθούν για μια πιθανή βουλγαρική επίθεση εναντίον των κρατών του Βαλκανικού Συμφώνου ή της Ελλάδας μεμονωμένα. Ο Ελληνικός Στρατός είχε σαν πρωταρχικό μέλημα τη θωράκιση των ελληνοβουλγαρικών συνόρων. Αποφασίστηκε μια μάλλον άκαμπτη άμυνα στη γραμμή των συνόρων, επειδή η περιοχή δεν είχε στρατηγικό βάθος που θα επέτρεπε ευελιξία κινήσεων. Για το λόγο αυτό κατασκευάστηκε μια οχυρωματική γραμμή, που ξεκινούσε από το Τριεθνές (Βουλγαρία – Ελλάδα – Γιουγκοσλαβία) και εκτεινόταν κατά μήκος των ελληνοβουλγαρικών συνόρων. Ονομάστηκε «Γραμμή Μεταξά»¹⁰⁵ της τιμής του εμπνευστή της.

Η Γραμμή Μεταξά ακολουθούσε τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα μέχρι τον ποταμό Νέστο, στη Δυτική Θράκη, και από εκεί συνεχιζόταν παράλληλα με τη δυτική όχθη του ποταμού μέχρι τη θάλασσα. Η οχυρωματική γραμμή από το Τριεθνές μέχρι την κοιλάδα του Στρυμόνα ακολουθούσε της κορυφογραμμές βουνών, ύψους έως και 2.000 μέτρα. Οι οχυρώσεις αποτελούνταν, ως επί το πλείστον, από οχυρωματικά έργα, με μόνες εξαιρέσεις τον δίαυλο του Στρυμόνα και την

¹⁰³ Αν. Βελλιάδης, *ό. π.*, σ. 336

¹⁰⁴ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β' μέρος, σ. 370 – 372

¹⁰⁵ «Γραμμή Μεταξά», στην ιστοσελίδα *Wikipedia*, 18.9.2020, διαθέσιμο στο https://el.wikipedia.org/wiki/Γραμμή_Μεταξά, ημερομηνία προσπέλασης: 6.5.2021

παράλληλη οδό, όπου είχαν ενισχυθεί και από της δύο πλευρές της κοιλάδας με σύγχρονα οχυρωματικά έργα. Επάνω στον ορεινό όγκο στη δυτική πλευρά της κοιλάδας βρίσκονταν τα οχυρά της θέσης Ιστίμπεη και στην ανατολική τα οχυρά του Ρούπελ. Τα οχυρωματικά έργα συνεχίζονταν κατά μήκος των ορών της συνοριακής γραμμής, της Ανατολάς, μέχρι ύψος 2.200 μέτρων.

Τα σύγχρονα οχυρωματικά έργα της Κάτω Βροντούς (Μαλιάγκα, Περιθώρι) και Κάτω Νευροκοπίου (Λίσσε, Πυραμιδοειδές) θα αντιμετώπιζαν την επόμενη πιθανή εχθρική διείσδυση κατά μήκος της οδού από το Νευροκόπι, μέσω Εξοχής, Κάτω Νευροκοπίου, κοιλάδας Νευροκοπίου και στενών Γρανίτη, της την πεδιάδα της Δράμας. Της Ανατολάς, έκαναν απροσπέλαστη την κοιλάδα του Νέστου τα οχυρωματικά έργα του Αγίου Νικολάου και της Μπαρτίσεβας. Από αυτό το σημείο μέχρι και τα έλη του Έβρου υπήρχαν οχυρωματικά έργα της λόφους και της οροσειρές επί της αριστερής όχθης του ποταμού.

Η οχυρωματική γραμμή προβλεπόταν να συνεχισθεί μέχρι το εσωτερικό της Δυτικής Θράκης. Όταν ξέσπασε της ο πόλεμος είχαν ετοιμασθεί μόνο δύο οχυρά, στον Εχίνο και στη Νυμφαία, τα οποία θα έκλειναν της δρόμους από τη Βουλγαρία της την Ξάνθη και την Κομοτηνή. Είχε κατασκευασθεί ακόμα μια οχυρή γραμμή στα βόρεια και ανατολικά της Ξάνθης. Επιπλέον, προκειμένου να μπορεί να αποτελέσει προγεφύρωμα αποβατικών επιχειρήσεων, η ενδοχώρα του λιμένος της Αλεξανδρούπολης είχε ενισχυθεί με οχυρωματικά έργα. Ένα πρόσθετο προγεφύρωμα κατασκευάστηκε στα ελληνοτουρκικά σύνορα, στο Πύθιον, έτσι ώστε να μπορέσουν να προωθηθούν τουρκικά στρατεύματα της Βορράν σε περίπτωση εμπλοκή με τη Βουλγαρία.

Η Γραμμή Μεταξά περιλάμβανε συνολικά 19 μόνιμα, αλλά μεμονωμένα οχυρά, όπου αποτελούσαν ένα δίκτυο αλληλοϋποστηριζόμενων θέσεων. Τα οχυρά αυτά δεν ήταν μεγάλες οχυρωματικές εγκαταστάσεις, της της «Γραμμής Μαζινό»¹⁰⁶. Τα οχυρά της Γραμμής Μεταξά σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να συγκριθούν με τα γαλλικά, καθώς υστερούσαν σε αρκετούς τομείς. Δεν διέθεταν ηλεκτρικά τρένα, ανελκυστήρες ή μαγειρία. Σε πολλά οχυρά μάλιστα έλειπε το φως. Η μεταφορά και η εγκατάσταση υπερβαρέων θωρακισμένων πύργων και θυρίδων για τα μέσου βεληνεκούς πυροβόλα ήταν αδύνατη, εξαιτίας της κακής κατάστασης του οδικού δικτύου και του υψηλού κόστους. Παρόλο που η ελληνική οχυρωματική γραμμή δεν διέθετε πολλά βασικά μέσα, θα άντεχε σε μια σύγκριση με τη γαλλική.

Τα οχυρά της Γραμμής Μεταξά κατασκευάστηκαν σύμφωνα με της σύγχρονες προδιαγραφές της αμυντικής τεχνικής. Ήταν σκαμμένα μέσα της βράχους και ενισχυμένα με σκυρόδεμα, με ακριβή προσαρμογή στο έδαφος και άριστο καμουφλάζ, έτσι ώστε να μην είναι

¹⁰⁶«Γραμμή Μαζινό», στην ιστοσελίδα *Wikipedia*, 8.3.2021, διαθέσιμο στο https://el.wikipedia.org/wiki/Γραμμή_Μαζινό, ημερομηνία προσπέλασης: 10.5.2021

ανιχνεύσιμα από αέρος και να μην καταστραφούν από τον αντίπαλο. Η είσοδος της ήταν με τέτοιο τρόπο σχεδιασμένη, ώστε να είναι ορατή από πολύ μικρή απόσταση. Η ελληνική αμυντική γραμμή ήταν ένα ανυπέρβλητο εμπόδιο για να το αντιμετωπίσει ο Βουλγαρικός Στρατός. Επιπλέον, σε περίπτωση επίθεσης μόνο από τη Βουλγαρία, η Ελλάδα είχε εξασφαλισμένη βοήθεια λόγω του Βαλκανικού Συμφώνου. Κα η Βουλγαρία δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει τη συνολική στρατιωτική της Δύναμη κατά της Γραμμής Μεταξά. Με λίγα λόγια, η Μακεδονία και η Θεσσαλονίκη τουλάχιστον ήταν ασφαλείς σε περίπτωση βουλγαρικής επίθεσης.

Το Μάιο του 1939, αφού προηγήθηκε η εισβολή των Ιταλών στην Αλβανία, το Ελληνικό Γενικό Επιτελείο σχεδίασε ένα νέο αμυντικό δόγμα με την κωδική επωνυμία *IB*¹⁰⁷, όπου το *I* συμβόλιζε την Ιταλία και το *B* τη Βουλγαρία. Σε αυτό το στρατηγικό σχέδιο προβλέπονταν δύο παραλλαγές. Η πρώτη αφορούσε επίθεση μόνο από την Ιταλία και η δεύτερη ταυτόχρονη επίθεση Ιταλίας και Βουλγαρίας. Η υποστήριξη της από της Δυνάμεις του Βαλκανικού Συμφώνου δεν ήταν δυνατή σε καμία από της δύο περιπτώσεις και για το λόγο αυτό το Γενικό Επιτελείο μελέτησε ένα καθαρά αμυντικό σχέδιο και για τα δύο θέατρα επιχειρήσεων. Τον Αύγουστο του 1939 είχε γίνει μερική επιστράτευση, η οποία έφερε δύο αποτελέσματα. Αρχικά βελτιώθηκαν οι αδυναμίες σχεδιασμού του Γενικού Επιτελείου, για να επιτευχθεί ομαλά η γενική επιστράτευση του 1940. Επιπλέον, κατά την επεξεργασία του σχεδίου *IB*, διαπιστώθηκε ότι είχαν γίνει πολύ δυσμενείς εκτιμήσεις της κατάστασης στο αλβανικό μέτωπο. Έτσι έγινε επεξεργασία του σχεδίου *Iβα*.

Της 29 Αυγούστου ο Στρατιωτικός Ακόλουθος της Ιταλικής Πρεσβείας στην Αθήνα, Μοντίνι, επισκέφθηκε τον Παπάγο για να ζητήσει εξηγήσεις σχετικά με την επιστράτευση. Ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου του εξήγησε πως αυτή η κίνηση ήταν καθαρά προληπτικό μέτρο, λαμβάνοντας υπόψιν τη στρατιωτική δραστηριότητα της Ιταλίας στην Αλβανία. Πρόσθεσε ακόμα και της παραβιάσεις της Ιταλικής Πολεμικής Αεροπορίας στον ελληνικό εναέριο χώρο, βάθους 25 χιλιομέτρων. Τον διαβεβαίωσε της πως όσα μέτρα λαμβάνει η ελληνική πλευρά έχουν καθαρά αμυντικό χαρακτήρα, και αν οι Ιταλοί σταματούσαν της ενέργειες, οι οποίες οδηγούσαν στη λήψη αυτών των μέτρων, η ατμόσφαιρα αμοιβαίας εμπιστοσύνης που υπήρχε θα αποκαθίστατο¹⁰⁸.

Ο αρχηγός του ΓΕΣ έστειλε στην Άγκυρα τον τότε Αντισυνταγματάρχη Δόβα, ο οποίος ήταν εξουσιοδοτημένος να παράσχει στο Γάλλο Στρατηγό Βεϋγκάν της της σχετικές πληροφορίες για τον ελληνικό στρατό και να εκθέσει της ελληνικές απόψεις σχετικά με την αναμενόμενη ενίσχυση των Συμμάχων, σύμφωνα με της αγγλογαλλικές εγγυήσεις. Της, ο Δόβας θα του διαβίβαζε πως η Ελλάδα θα παρέμενε ουδέτερη όσο δεν δεχόταν επίθεση. Μεγαλύτερη σημασία

¹⁰⁷ Γενικό Επιτελείο Στρατού, ό. π., σ. 27 – 41

¹⁰⁸ Heinz A. Richter, *Η Ιταλο – Γερμανική επίθεση εναντίον της Ελλάδος*, Αθήνα 1998, σ. 23 – 27

της θα δινόταν στο ζήτημα της χορήγησης των απαραίτητων όπλων και υλικού. Ο Δόβας συναντήθηκε με τον Βεϋγκάν της 10 Σεπτεμβρίου στη Γαλλική Πρεσβεία, υπό την παρουσία του Γάλλου Στρατιωτικού Ακολούθου στην Τουρκία, στρατηγού Βουαρέν. Της 15 Σεπτεμβρίου, ο Δόβας υπέβαλε αναφορά, στην οποία ο Βεϋγκάν κάνει μια γενική ανασκόπηση της κατάστασης.

Ο Βεϋγκάν είχε οριστεί διοικητής των γαλλικών δυνάμεων Συρίας για να της προπαρασκευάσει και να της διευθύνει. Δεν γνώριζε ποια ήταν η εξέλιξη των επιχειρήσεων στην Πολωνία φαινόταν της ότι οι Γερμανοί θα έκαναν προτάσεις ειρήνης. Βέβαια ήταν απολύτως αδύνατον να φαντασθεί κανείς ότι θα γινόταν ειρήνη με της όρους που θα προτεινόταν και ο πόλεμος θα συνεχιζόταν. Ο Γάλλος Στρατηγός πίστευε ότι η Ιταλία θα έμπαινε στον πόλεμο στο πλευρό της Γερμανίας. Στο δυτικό μέτωπο, της η Γαλλία πίστευε ότι η γραμμή Μαζινό ήταν αδύνατο να δεχθεί πλήγμα από της Γερμανούς, αντίστοιχα και αυτή δεν θα μπορούσε να διασπάσει τη γραμμή Ζίγκφριντ, με αποτέλεσμα ο πόλεμος πιθανόν να μην κρινόταν στο δυτικό μέτωπο. Το βαλκανικό θέατρο θεωρούταν ότι θα ήταν αυτό που θα έπαιζε πρωτεύοντα ρόλο και για της δύο πλευρές και ίσως ο πόλεμος να κρινόταν σε αυτό. Αυτό που αντιμετώπιζε το 1918 ο Φρανσέ ντ' Εσπρέ και δεν πρόλαβε λόγω της ανακωχής να καταφέρει, ήταν τότε πολύ πιθανό να πραγματοποιηθεί, για αυτό ο Γάλλος Στρατηγός ζητούσε να λάβει της πληροφορίες. Επιπλέον, διέθετε στη Βηρυττό γαλλικές δυνάμεις έτοιμες για μεταφορά και σύντομα θα αποκτούσε και της.

Στη συνέχεια ο Βεϋγκάν έθεσε αρκετές ερωτήσεις που αφορούσαν το μέτωπο της τη Βουλγαρία, και κυρίως της οχυρώσεις και την αξία της. Ρώτησε για το λιμένα της Αλεξανδρούπολης, ενώ επέμεινε ιδιαίτερος για το λιμένα της Θεσσαλονίκης, καθώς θεωρούσε την τοποθεσία αυτή βάση υψίστης σημασίας για το βαλκανικό θέατρο και ήταν επιτακτική ανάγκη η εξασφάλισή της. Για το λόγο αυτό, ζήτησε να του χορηγηθεί η έγκριση να στείλει την Ελλάδα δύο αξιωματικούς με πολιτική περιβολή, έτσι ώστε να μελετήσουν τη Θεσσαλονίκη υπό το πρίσμα της χρήσης της σαν βάση επιχείρησης. Η άδεια για τη μελέτη αυτή ζητήθηκε την επόμενη μέρα, δεν δόθηκε της διότι, η Ελληνική Κυβέρνηση δεν επιθυμούσε να δημιουργηθούν παρεξηγήσεις σε περίπτωση που κάτι τέτοιο γινόταν γνωστό. Σε ερώτηση του Δόβα της τον Βεϋγκάν για το πόσες δυνάμεις υπολόγιζε να μεταφέρει από τη Συρία στη Θεσσαλονίκη, απάντησε πως διέθετε μια ενισχυμένη μεραρχία που ήταν έτοιμη στη Βηρυττό, και ότι υπολόγιζε να διαθέσει δύο έως τρεις μεραρχίες. Ο Έλληνας Αντισυνταγματάρχης τόνισε πως η Ελλάδα διέθετε περίπου είκοσι μεραρχίες και επέμεινε περισσότερο στο ζήτημα της ενίσχυσης υλικού.

Το συμπέρασμα της Ελληνικής πλευράς από τη συνομιλία αυτή, ήταν η ελπίδα να προωθηθεί μέσω του Βεϋγκάν το ζήτημα της ενίσχυσης της χώρας της υλικές της ανάγκες. Σχετικά με την έκταση της της υπόλοιπης βοήθειας, δεν είχε δοθεί κάποια ξεκάθαρη απάντηση. Ο Βεϋγκάν έδινε μεγάλη σημασία στη δημιουργία βαλκανικού μετώπου, χωρίς της να έχει γίνει καμία

προπαρασκευή της αυτή την κατεύθυνση, ενώ οι Κυβερνήσεις της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας δεν είχαν συμφωνήσει ακόμα στο ζήτημα της Θεσσαλονίκης. Για τη Γαλλία θα ήταν επαρκές ένα εμφανές τεκμήριο υποστήριξης για την ενίσχυση της έφεσης των Βαλκανικών Κρατών, ώστε να αντισταθούν σε πιθανή επίθεση. Κατά συνέπεια, θα έπρεπε να εγκατασταθεί συμμαχική δύναμη στη Θεσσαλονίκη, πριν επέλθει η κρίση, και θα θεωρούνταν απαραίτητη η συγκατάθεση της Ελλάδας.

Το Λονδίνο βέβαια είχε διαφορετική άποψη, υποστηρίζοντας πως μια τέτοια ενέργεια αντί να ενοποιήσει τα Βαλκάνια θα έφερνε αντίθετο αποτέλεσμα, καθώς η άφιξη στρατιωτικών δυνάμεων θα θεωρούνταν παραβίαση της ουδετερότητας. Επιπλέον, για τη Μεγάλη Βρετανία η Θεσσαλονίκη δεν θεωρούνταν κατάλληλη βάση επιχειρήσεων, δεδομένου ότι το συγκοινωνιακό δίκτυο με το εσωτερικό της χώρας ήταν σε κακή κατάσταση, το κλίμα ήταν κακό, ενώ κάλπαζε και η ελονοσία. Της αρχές του Οκτωβρίου της οι Γάλλοι μετέβαλαν την άποψή της. Αυτό έγινε ύστερα από εξέταση του προβλήματος από τα δύο Επιτελεία Στρατού και Ναυτικού, τα οποία αποφάνθηκαν ότι οι προτάσεις που αφορούσαν τη Θεσσαλονίκη δεν ήταν εφαρμόσιμες. Στο σημείο αυτό θα μπορούσε να σταλεί συμμαχική δύναμη μόνο σε περίπτωση που η Ελλάδα κινδύνευε και αφού πρώτα διατύπωνε σχετική αίτηση.

Μετά τη συνάντηση του Βεϋγκάν με τον Αντισυνταγματάρχη Δόβα, ο αρχηγός του Ελληνικού Γενικού Επιτελείου σχημάτισε την εντύπωση ότι διαφαινόταν σαφώς η ιδέα πως θα έπρεπε, της και στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, να δημιουργηθεί οπωσδήποτε βαλκανικό θέατρο πολέμου, όπου οι μελλοντικές επιθετικές επιχειρήσεις θα έκριναν την έκβαση του πολέμου, κάτι που σύμφωνα με τον ίδιο του Στρατηγό δεν θα μπορούσε να κριθεί στο δυτικό μέτωπο. Συνέχισε λέγοντας πως οι πολιτικές και στρατιωτικές συνθήκες τόσο κατά το Σεπτέμβριο του 1939, όπου άρχισε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, όσο και αργότερα, παρουσιάζονταν με διαφορετική μορφή από εκείνη που εμφανίστηκαν στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Όταν είχε δημιουργηθεί το Βαλκανικό Μέτωπο, η Βουλγαρία και η Τουρκία είχαν αναμειχθεί στον πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών Αυτοκρατοριών, η επίθεση των οποίων εναντίον της Σερβίας έγινε η αιτία να δεχθεί η Ελληνική Κυβέρνηση την αποβίβαση στη Θεσσαλονίκη αγγλογαλλικών στρατευμάτων, τα οποία έσπευσαν να βοηθήσουν της Σέρβους. Την περίοδο εκείνη η Ιταλία και η Ρωσία ήταν σύμμαχοι με τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία, ενώ στη συμμαχία αυτή ανήκε και η Μεσόγειος Θάλασσα, όπου παρόλο που υπήρχε δράση μερικών γερμανικών υποβρυχίων, οι μεταφορές αγγλογαλλικών στρατευμάτων, εφοδίων και διαφόρων υλικών πραγματοποιούνταν χωρίς μεγάλη δυσκολία στο Βαλκανικό θέατρο πολέμου. Ακόμα και το Σεπτέμβριο του 1939, η Ελλάδα, η Γιουγκοσλαβία και η Ρουμανία δεν δεσμεύονταν με καμία συμμαχία απέναντι της Δυτικής Δυνάμεις. Αυτά τα κράτη είχαν αποφασίσει να παραμείνουν

ουδέτερα και οι εγγυήσεις των Αγγλογάλλων που είχαν δοθεί στην Ελλάδα και στη Ρουμανία θα εφαρμόζονταν μόνο σε περίπτωση που το ένα από τα δύο κράτη ή και τα δύο δέχονταν επίθεση. Η Τουρκία είχε μόνο αμυντική συμμαχία με τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία και εάν δεν δεχόταν επίθεση, θα τηρούσε στάση ουδετερότητας.

Σημαντικό είναι το γεγονός πως το Σεπτέμβριο του 1939 η Ρωσία ήταν φίλη με τη Γερμανία και η πολιτική που εφάρμοζε τότε ήταν εντελώς δυσμενής της της Δυτικές Δυνάμεις. Η Ιταλία ήταν σύμμαχος της Γερμανίας, ενώ δεν χαρακτηριζόταν ούτε εμπόλεμη αλλά ούτε και ουδέτερη. Εκτός από της ακτές της, παρείχε και στα Δωδεκάνησα βάσεις για τα γερμανικά υποβρύχια, ενέργεια που άφηνε εκτεθειμένες σε σοβαρούς κινδύνους της συμμαχικές μεταφορές στο Αιγαίο. Συνεπώς, οι πολιτικές και στρατιωτικές συνθήκες που επικρατούσαν το διάστημα αυτό, δεν επέτρεπαν το σχηματισμό Βαλκανικού Μετώπου, το οποίο θα μπορούσε να απειλήσει τη Γερμανία ή να εξουδετερώσει τυχόν επιθετικές προθέσεις της.

Στα τέλη Νοεμβρίου του 1939 επισκέφθηκαν την Αθήνα δύο ανώτεροι Τούρκοι Αξιωματικοί, όπου προέβησαν σε ανακοινώσεις της τον αρχηγό του Ελληνικού Γενικού Επιτελείου εκ μέρους του Τουρκικού, της οποίες διατύπωσαν και εγγράφως. Οι Κυβερνήσεις της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας πληροφόρησαν τη σύμμαχό της Τουρκία πως μετά την υπογραφή της Συνθήκης στην Άγκυρα, η τελευταία όφειλε να ενισχύσει της δυνάμεις της Ελλάδας, σε περίπτωση επίθεσης, κατά τέσσερις με πέντε μεραρχίες. Η Τουρκική Κυβέρνηση είχε αποδεχθεί τη μεταφορά των δυνάμεων αυτών μέσω του εδάφους της με προορισμό τη Θεσσαλονίκη, καθώς και τη χρησιμοποίηση των τουρκικών λιμένων και σιδηροδρόμων, σε περίπτωση που η μεταφορά μέσω θαλάσσης ήταν δύσκολη.

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων συσκέψεων στην Άγκυρα, τα Συμμαχικά Επιτελεία παρακάλεσαν τον αρχηγό του Τουρκικού Γενικού Επιτελείου να γνωστοποιήσει της προθέσεις της χώρας του στο Ελληνικό Επιτελείο και να ζητήσει ακριβείς πληροφορίες για την επάρκεια του λιμένος της Θεσσαλονίκης, ώστε να αποβιβασθούν γρήγορα οι συμμαχικές δυνάμεις. Εάν ο λιμένας της δεν επαρκούσε, θα προπαρασκευάζονταν τρεις ακόμη μεταξύ της Αλεξανδρούπολης και της Θεσσαλονίκης. Επιπλέον, τη φύλαξη μέρους των εφοδίων και των υλικών του εκστρατευτικού σώματος που θα αποθηκεύονταν στη Θεσσαλονίκη, θα αναλάμβαναν δύο επιτελείς αξιωματικοί, της οποίους θα έστελναν οι Σύμμαχοι με πολιτική περιβολή και άκρα μυστικότητα στην Ελλάδα. Γνωστοποιήθηκε της στον αρχηγό του Τουρκικού Επιτελείου, πως εάν συμβεί πόλεμος, η Γαλλική Κυβέρνηση ήταν έτοιμη να στείλει στην Ελλάδα ανώτατη στρατιωτική προσωπικότητα. Κατά την περίοδο αυτή, οι εγγυήσεις που δόθηκαν στην Ελλάδα έπαιρναν συγκεκριμένη μορφή, η οποία της δεν ανταποκρινόταν της ελληνικές ανάγκες. Στην ουσία, οι δύο Τούρκοι αξιωματικοί υποστήριζαν την πρόταση της Γαλλίας για δημιουργία βαλκανικού θεάτρου

πολέμου σε πέντε μεραρχίες και με βάση τη Θεσσαλονίκη, και όχι την παροχή βοήθειας στην Ελλάδα, η οποία είχε ζητηθεί επανειλημμένα.

Η Γαλλία είχε δείξει αδιαφορία απέναντι της υποδείξεις του Ελληνικού Γενικού Επιτελείου, με τον Ελληνικό στρατό να μένει αβοήθητος, αφού δεν υπήρχε ενίσχυση της αεροπορίας, ούτε απεστάλησαν τα απαραίτητα εφόδια. Ο μοναδικός τρόπος να επιτευχθεί συνεννόηση μεταξύ των Ελλήνων και των Αγγλογάλλων, ήταν μέσω των Στρατιωτικών Ακολούθων των τελευταίων στην Αθήνα. Ο Παπάγος στην απάντησή του εξέθεσε τις ελληνικές απόψεις, υποστηρίζοντας ότι εάν επιτεθεί Μεγάλη Δύναμη εναντίον της Ελλάδας, η επέμβαση της Αγγλίας και της Γαλλίας, της οριζόταν από της δοθείσες εγγυήσεις, δεν θα ήταν αποτελεσματική με την αποστολή τεσσάρων ή πέντε μεραρχιών στη Θεσσαλονίκη ή αλλού. Για την Ελλάδα η βοήθεια της Αγγλίας και της Γαλλίας ήταν απαραίτητη για να επιταχυνθεί ο ρυθμός της στρατιωτικής της προετοιμασίας. Η χώρα απειλούταν από την αεροπορική υπεροχή της επιτιθέμενης δύναμης, απέναντι στα ασθενή αεροπορικά και αντιαεροπορικά ελληνικά μέσα.

Πρωτίστως, η Ελλάδα έπρεπε να ενισχυθεί με συμμαχικές μονάδες αεροπορίας και αντιαεροπορικού πυροβολικού, για να εξασφαλισθεί όχι μόνο η ανεμπόδιστη διεξαγωγή της ελληνικής επιστράτευσης, αλλά και να εκτελεσθεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο η πιθανή μετέπειτα αποβίβαση συμμαχικών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη ή αλλού ή η μεταφορά της μέσα από την Τουρκία. Εκτός από ενίσχυση των αεροπορικών μέσων, η χώρα χρειαζόταν και προσωπικό για τη στελέχωσή της. Δευτερευόντως, είχε ανάγκη από προστασία για την εξασφάλιση των ελληνικών μεταφορών επιστράτευσης και συγκέντρωσης. Για τη συντόμευση της στρατιωτικής προπαρασκευής της Ελλάδας, έπρεπε να εγκριθεί το ταχύτερο δυνατόν η παράδοση των αεροπλάνων, τα οποία είχε παραγγείλει η Ελληνική Κυβέρνηση της αγγλικές και γαλλικές βιομηχανίες. Επιπροσθέτως, η Αγγλία και η Γαλλία θα έπρεπε να αυξήσουν της πιστώσεις που είχαν χορηγηθεί στην Ελλάδα, ενώ η Αγγλική Κυβέρνηση έπρεπε να επιτρέψει να διατεθεί μέρος της ήδη χορηγηθείσας πίστωσης δύο εκατομμυρίων λιρών, για να προμηθευθεί η Ελλάδα από την αγγλική αγορά επιπλέον αεροπλάνα και αντιαεροπορικό υλικό.

Η μεταφορά των 4 – 5 μεραρχιών θα πραγματοποιούταν μόνο μετά την επιστράτευση και τη συγκέντρωση του ελληνικού στρατού, για να μην προκληθεί σύγχυση και αταξία. Η Ελλάδα θα παρέμενε ουδέτερη εάν δεν της επιτίθετο κάποια Μεγάλη Δύναμη. Συνεπώς, η προετοιμασία της ενδεχόμενης αποβίβασης των συμμαχικών δυνάμεων για την αποθήκευση συμμαχικού υλικού στη Θεσσαλονίκη ή αλλού θα ήταν αδύνατον να παραμείνει μυστική και έτσι θα κλονιζόταν η ουδέτερη στάση της Ελλάδας. Μια τέτοια ενέργεια θα μπορούσε να πυροδοτήσει την επίθεση που προσπαθούσαν όλοι να αποφύγουν.

Της 23 Δεκεμβρίου 1939, ο Στρατιωτικός Ακόλουθος της Γαλλίας στην Αθήνα ανέφερε στον Αντιστράτηγο Παπάγο την άφιξη απεσταλμένου του στρατηγού Γκαμελέν στην ελληνική πρωτεύουσα, ο οποίος επιθυμούσε να ζητήσει συνάντηση του Παπάγου με τον Γάλλο Αντισυνταγματάρχη, Mariot. Ο Mariot παρέδωσε στον αρχηγό του Ελληνικού ΓΕΣ επιστολή του Γάλλου Αρχιστράτηγου, με ημερομηνία 18 Δεκεμβρίου, στην οποία του ζητά να εκθέσει της ελληνικές απόψεις και κυρίως ό,τι θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως βάση για τη βοήθεια την οποία θα προσέφερε η Γαλλία¹⁰⁹.

Ο Αντιστράτηγος Παπάγος και ο απεσταλμένος του Αντισυνταγματάρχη Mariot είχαν μια μακρά συνομιλία μεταξύ της. Ο απεσταλμένος του Mariot, αφού είπε στον Παπάγο το σκοπό της αποστολής του στην Αθήνα και τον διαβεβαίωσε εκ μέρους του Στρατηγού Γκαμελαίν ότι η αναμενόμενη βοήθεια σύμφωνα με της δοθείσες εγγυήσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας θα παρασχεθεί πλήρης όταν έκρινε η Ελληνική Κυβέρνηση ότι επιβαλλόταν, ζήτησε από τον Έλληνα Αντιστράτηγο να του εκθέσει της αντιλήψεις του που αφορούσαν τη γενική κατάσταση που θα μπορούσε να διαμορφωθεί στα Βαλκάνια, καθώς και όσα αφορούσαν τη συμμαχική αυτή βοήθεια και την προετοιμασία της.

Ο Παπάγος ανέπτυξε αναλυτικά στο Γάλλο αξιωματικό της πολιτικοστρατιωτικές συνθήκες στη Βαλκανική Χερσόνησο την περίοδο αυτή, οι οποίες δεν απέκλειαν τη μελλοντική επέκταση του πολέμου σε αυτήν και εξέθεσε λεπτομερώς της απόψεις του που αφορούσαν την εκπλήρωση των συμμαχικών υποχρεώσεων απέναντι στην Ελλάδα, της και τον τρόπο που πίστευαν ότι θα έπρεπε να προετοιμασθεί η καλύτερη και πιο αποτελεσματική εφαρμογή της. Επέμεινε στην ανάγκη της γενικού σχεδίου ενέργειας εκ των προτέρων, στο οποίο θα καθοριζόταν, για κάθε υπόθεση επέκτασης του πολέμου στα Βαλκάνια, η αποστολή στρατού και από της δύο χώρες, όπου θα συνεργάζονταν για την απόκρουση της επίθεσης. Ανέπτυξε της της λόγους για της οποίους σε περίπτωση που η Βουλγαρία λάμβανε μέρος στην επίθεση ή τη διευκόλυνε, η άμεση εξουδετέρωση της Βουλγαρίας θα έπρεπε να αποτελέσει έναν από της πρωταρχικούς σκοπούς των Συμμάχων.

Ο Έλληνας Αντιστράτηγος δεν παρέλειψε να καταστήσει γνωστές στον απεσταλμένο του Γάλλου Αρχιστράτηγου της διάφορες ανάγκες του Ελληνικού Στρατού σε πολεμικό υλικό. Τόνισε στο συνομιλητή του ότι η αποτελεσματικότερη βοήθεια που θα μπορούσαν να προσφέρουν στην Ελλάδα οι Άγγλοι και οι Γάλλοι θα ήταν να της βοηθήσουν το ταχύτερο δυνατό ως της το ρυθμό της στρατιωτικής της προπαρασκευής. Ο Παπάγος είχε ακόμα δύο μυστικές συναντήσεις με τον Αντισυνταγματάρχη Mariot, όπου του παρέδωσε την επιστολή του που απευθυνόταν στο Στρατηγό Γκαμελαίν, της και Μνημόνιο, στο οποίο εκτίθεντο περιληπτικά οι απόψεις της οποίες είχε

¹⁰⁹ Α. Ι. Κοραντής, *ΔΙΕ*, τ.2, β' μέρος, σ. 373 – 379

αναπτύξει προφορικά. Στην επιστολή του στο Γάλλο Αρχιστράτηγο της 26 Δεκεμβρίου 1939 τον παρακάλεσε να ασκήσει όλη του την επιρροή της Κυβερνήσεως της Αγγλίας και της Γαλλίας για την ταχύτερη ικανοποίηση των πολεμικών υλικών αγαθών που χρειαζόταν ο Ελληνικός Στρατός.

Αυτές ήταν οι συνεννοήσεις με της Άγγλους και της Γάλλους για την προπαρασκευή των συμμαχικών υποχρεώσεων σύμφωνα με της δοθείσες εγγυήσεις. Σύμφωνα της με της ελληνικές απόψεις, της οποίες ο Παπάγος εξέθεσε λεπτομερώς και επακριβώς της Κυβερνήσεως της Αγγλίας και της Γαλλίας μέσω του Τουρκικού Γενικού Επιτελείου και μέσω της Ανώτατης Συμμαχικής Διοίκησης, δεν δόθηκε ποτέ σαφής και συγκεκριμένη απάντηση και δεν έγινε καμία προπαρασκευαστική εργασία. Οι Στρατιωτικοί Ακόλουθοι των δύο Δυτικών Δυνάμεων στην Αθήνα περιορίζονταν μόνο στο να ζητούν πληροφορίες που αφορούσαν την απόδοση του σιδηροδρομικού δικτύου και των ελληνικών λιμένων, της οδικές συγκοινωνίες, το τηλεγραφικό, τηλεφωνικό και ραδιοτηλεγραφικό δίκτυο της χώρας, τα υπάρχοντα μέσα διατροφής και περίθαλψης στην Ελλάδα, της και διάφορες της πληροφορίες, της οποίες όχι μόνο ο οποιοσδήποτε Στρατιωτικός Ακόλουθος έχοντας καλά οργανωμένη δική του υπηρεσία μπορούσε να συλλέξει μόνος του, αλλά και της οποίες υποτίθεται ότι θα έπρεπε να κατείχαν, λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι οι Αγγλικές και Γαλλικές αποστολές είχαν μείνει στην Ελλάδα επί σειρά ετών.

Ο Έλληνας Αντιστράτηγος δεν είχε καμία άλλη σχετική επαφή ή συνεννόηση με το Τουρκικό Γενικό Επιτελείο και την Ανώτατη Συμμαχική Διοίκηση. Μόνο στα τέλη Φεβρουαρίου του 1940 ο Στρατηγός Βεϋγκάν ζήτησε να εγκριθεί η αποστολή δύο αξιωματικών στην Ελλάδα από τη Γαλλική Αεροπορία της Συρίας για την αναγνώριση των αεροδρομίων εκείνων, τα οποία εν ώρα πολέμου θα διέθετε η Ελληνική Διοίκηση για τη συμμαχική ενίσχυση στην Αεροπορία. Ύστερα από έγκριση της Κυβέρνησης έφθασαν στην Ελλάδα περίπου της αρχές Μαρτίου του 1940 δύο Γάλλοι αεροπόροι με πολιτική περιβολή, με της οποίους συναντήθηκε ο Παπάγος και σε συνεννόηση με το Υπουργείο Αεροπορίας της υποδείχθηκαν τα κατάλληλα αεροδρόμια για την ανάπτυξη συμμαχικών αεροπορικών ενισχύσεων. Ο Στρατηγός Βεϋγκάν έστειλε της 14 Μαρτίου 1940 επιστολή στον Αντιστράτηγο Παπάγο για να τον ευχαριστήσει για της παραχθείσες ευκολίες της δύο προαναφερθέντες αξιωματικούς. Ο Παπάγος του απάντησε της 28 Μαρτίου παρακαλώντας τον και πάλι να καταβάλει κάθε προσπάθεια για να χορηγηθούν στην Ελλάδα τα υλικά τα οποία επανειλημμένα είχαν ζητηθεί.

Μέσα από την επιστολή αυτή φαίνονταν της οι προσπάθειες που έγιναν για να πεισθούν οι δύο Δυνάμεις ότι η καλύτερη και αποτελεσματικότερη βοήθεια την οποία, κατόπιν των δοθεισών εγγυήσεων θα μπορούσαν να προσφέρουν στην Ελλάδα, θα έπρεπε να συνίσταται στο να βοηθήσουν στην επίσπευση της στρατιωτικής προετοιμασίας, έτσι ώστε η Ελλάδα, για την οποία

της οι της αγορές του εξωτερικού ήταν την εποχή εκείνη αποκλεισμένες, να είναι έτοιμη στρατιωτικά το συντομότερο δυνατό για κάθε ενδεχόμενο.

Ούτε της και από αυτή την άποψη υπήρξε κάποιο αποτέλεσμα. Αντίθετα με τη Γερμανία, η οποία κυρίως από το 1938 εξόπλιζε εντατικά τη Βουλγαρία, οι Κυβερνήσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας όχι μόνο δεν χορήγησαν στην Ελλάδα τα υλικά που είχε ζητήσει επανειλημμένα, αλλά κράτησαν για δική της χρήση και όσα η χώρα είχε παραγγείλει της αγορές της, της αεροπλάνα, αντιαεροπορικά και αντιαρματικά μέσα, άρματα, προσωπίδες, κ.τ.λ. Τα υλικά αυτά ήταν απαραίτητα στον Ελληνικό Στρατό και αισθάνθηκε έντονα την έλλειψή της της μετέπειτα επιχειρήσεις του. Αυτό που ο Αντιστράτηγος Παπάγος ήθελε να τονίσει για μία ακόμα φορά ήταν ότι της της συνεννοήσεις με της Συμμάχους η Ελλάδα της διεξήγαγε πάντα στη βάση ότι θα παρέμενε ουδέτερη, εφόσον δεν δεχόταν επίθεση.

Τα δημοσιεύματα της γερμανική προπαγάνδας από της αρχές Ιουλίου του 1940 και μετά, που ήταν βασισμένα σε εμπιστευτικά έγγραφα του Γαλλικού Επιτελείου και είχαν περιέλθει στην κατοχή των Γερμανών, δημιούργησαν μεγάλο σάλο αποκαλύπτοντας ελληνική σύμπραξη σε ορισμένα δήθεν συμμαχικά σχέδια δράσης στη Βαλκανική. Φυσικά δεν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα, καθώς από την πλευρά της Ελλάδας δεν υπήρχε καμία παρέκκλιση από την πολιτική της περί μη συμμετοχής της στον πόλεμο, παρά μόνο για την προάσπιση της ακεραιότητας και της ανεξαρτησίας της.

Η διεξαγωγή συνεννοήσεων με της Δυνάμεις εκείνες, οι οποίες είχαν εγγυηθεί τη βοήθειά της στην Ελλάδα σε περίπτωση απρόκλητης επίθεσης εναντίον της και των οποίων τη χρησιμότητα και την ανάγκη εισηγήθηκε ο Αντιστράτηγος Παπάγος στην Κυβέρνηση, δεν είχαν άλλη έννοια ή μέριμνα παρά μόνο την αποφυγή τη δεδομένη στιγμή επικίνδυνων αυτοσχεδιασμών, όπου θα μπορούσαν να ερμηνευθούν μόνο ως κακόπιστες συνεννοήσεις που θα σήμαιναν εγκατάλειψη της πολιτικής της ουδετερότητας, την οποία η Ελλάδα ήταν αποφασισμένη να κρατήσει¹¹⁰.

---

¹¹⁰ Α. Παπάγος, *ό. π.*, σ. 56 – 58

Επίλογος

Τα δυσεπίλυτα προβλήματα που οδήγησαν στον Α΄ και κατ' επέκταση στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η επεκτατικότητα και οι κυριαρχικές τάσεις των χωρών του φασιστικού Άξονα, αλλά και η γεωστρατηγική θέση των χωρών της Μεσογείου, προκάλεσαν το ξέσπασμα της πολέμου με βαρύτερες ανθρώπινες απώλειες. Εξαιτίας του αναβρασμού που επικρατούσε στην Ευρώπη και προκειμένου να διασφαλιστούν τα συμφέροντα ορισμένων χωρών, οι οποίες ήταν από της απόψεις αδύναμες και ανίκανες να υπερασπιστούν κατά μόνας την ακεραιότητά της, υπογράφηκε το Βαλκανικό Σύμφωνο, όπου δυστυχώς αποδείχθηκε μια άκαρπη προσπάθεια. Μία ακόμα συμφωνία που θα προσέφερε οικονομική συνεργασία και παροχή βοήθειας σε περίπτωση εξωτερικής απειλής ήταν και το Ελληνοϊταλικό σύμφωνο, για το οποίο έγιναν της ατελέσφορες προσπάθειες για την ανανέωσή του.

Επιπλέον, σε μια προσπάθεια διευθέτησης οικονομικών και πολιτικών διαφορών, αλλά και βελτίωσης των σχέσεων ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία, υπογράφηκε μια σειρά από συνθήκες που θα τακτοποιούσαν τα μεταξύ της ζητήματα. Οι βλέψεις της της Ιταλίας για πλήρη έλεγχο της Αδριατικής Θάλασσας, αλλά και ο ανταγωνισμός που ίσως ένιωθε ο Μουσολίνι απέναντι στα φιλόδοξα σχέδια του Χίτλερ, τον οδήγησαν στην κατάληψη της Αλβανίας, ενέργεια η οποία κλόνησε την ελληνική κοινή γνώμη, της και την Κυβέρνηση. Η κίνηση αυτή της Ιταλίας ώθησε την Αγγλία και τη Γαλλία να δώσουν της εγγυήσεις της στην Ελλάδα και τη Ρουμανία, κάτι που δυσαρέστησε ιδιαίτερος την Ιταλική Κυβέρνηση. Όταν της ξέσπασε ο πόλεμος και οι δύο αυτές Δυνάμεις έπρεπε να βοηθήσουν την Ελλάδα στον προπαρασκευαστικό της αγώνα, οι εγγυήσεις που δόθηκαν δεν φάνηκαν αντάξιες των προσδοκιών. Παρόλο που πραγματοποιήθηκαν ενέργειες για την αποφυγή του πολέμου και τη διατήρηση της τάξης, δεν ήταν αρκετές για να σταματήσουν τη φιλοδοξία των μεγαλύτερων Δυνάμεων.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Αδημοσίευτες Πηγές

- Βερολίνο 14 – 4 – 1939, αρ. πρωτ. 337
- Βερολίνο 15 – 4 – 1939, αρ. πρωτ. 184
- Αθήνα 16 – 5 – 1939, αρ. πρωτ. 44
- Αθήνα 16 – 6 – 1939, αρ. πρωτ. 54
- Βουδαπέστη 20 – 6 – 1939, αρ. πρωτ. 191
- Βερολίνο 20 – 6 – 1939
- Αθήνα 20 – 6 – 1939, αρ. πρωτ. 58
- Αθήνα 21 – 8 – 1939, αρ. πρωτ. 80
- Αθήνα 23 – 8 – 1939, αρ. πρωτ. 85
- Ρώμη 19 – 9 – 1939, αρ. πρωτ. 527
- Βερολίνο 20 – 9 – 1939, αρ. πρωτ. 270
- Βερολίνο 20 – 9 – 1939, αρ. πρωτ. 620

2. Δημοσιευμένες Πηγές

- *Γενικό Επιτελείο Στρατού: Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού πολέμου 1940 – 1941 (Επιχειρήσεις στρατού ξηράς)*, Αθήνα 1985
- *Διπλωματικά Έγγραφα: Η ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδος*, Αθήνα 1940, 2^ο μέρος
- *League of Nations Treaty Series*, τ. 153 (1934)

3. Ημερολόγια και Εκθέσεις Συγχρόνων

- Γκράτσι Εμ., *Το ημερολόγιο του Γκράτσι: Η αρχή του τέλους*, Αθήνα 2018
- Μεταξάς Ι., *Το Προσωπικό του Ημερολόγιο 1933 – 1941: Η Τετάρτη Αυγούστου – Ο Πόλεμος 1940 – 1941*, Αθήνα 1960, τ. 2
- Παπάγος Α., *Ο πόλεμος της Ελλάδος 1940 – 1941*, χ. τ. 1945
- *The Ciano Diaries 1939 – 1943*, χ. τ. 2001

4. Εφημερίδες

- Ανυπόγραφο άρθρο, «Το ιταλογερμανικόν Σύμφωνον: Οι όροι της Συμμαχίας του Άξονος» στην: *Η Καθημερινή*, αρ. φ. 8209, 23.5.1939

5. Εγκυκλοπαίδειες – Λεξικά

- *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 15, (2000)
- *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, τ. 9α και 9β, Αθήνα 1991

6. Διαδικτυακές Πηγές

- «Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος», στην ιστοσελίδα Wikipedia, 18.5.2021, διαθέσιμο στο https://el.wikipedia.org/wiki/Β_Παγκόσμιος_Πόλεμος, ημερομηνία προσπέλασης: 25.6.2021
- «Γραμμή Μαζινό», στην ιστοσελίδα Wikipedia, 8.3.2021, διαθέσιμο στο https://el.wikipedia.org/wiki/Γραμμή_Μαζινό, ημερομηνία προσπέλασης: 10.5.2021
- «Γραμμή Μεταξά», στην ιστοσελίδα Wikipedia, 18.9.2020, διαθέσιμο στο https://el.wikipedia.org/wiki/Γραμμή_Μεταξά, ημερομηνία προσπέλασης: 6.5.2021
- «Ιταλική εισβολή στην Αλβανία», στην ιστοσελίδα Wikipedia, 8.2.2020, διαθέσιμο στο https://el.wikipedia.org/wiki/Ιταλική_εισβολή_στην_Αλβανία, ημερομηνία προσπέλασης: 4.5.2020
- «Παράξενος Πόλεμος», στην ιστοσελίδα Wikipedia, 5.12.2020, διαθέσιμο στο https://el.wikipedia.org/wiki/Παράξενος_Πόλεμος, ημερομηνία προσπέλασης: 27.4.2021
- «Το Σύμφωνο Ρίμπεντροπ – Μολότοφ», στην ιστοσελίδα Σαν Σήμερα, διαθέσιμο στο, <https://www.sansimera.gr/articles/969>, ημερομηνία προσπέλασης: 10.12.2020
- «Nyon Conference» στην ιστοσελίδα Wikipedia, 11.8.2020, διαθέσιμο στο https://en.wikipedia.org/wiki/Nyon_Conference, ημερομηνία προσπέλασης: 20.3.2021

Β. Βιβλιογραφία

- Βακαλόπουλος Α. Ε., *Νέα Ελληνική Ιστορία 1204 – 1985*, Θεσσαλονίκη 2005
- Βελλιάδης Αν., *Προ της θύελλης: Μεταξάς – Μουσολίνι. Ελληνοϊταλικές σχέσεις 1939 – 1940*, Αθήνα 2017
- Βογιατζίδης Ι. Κ., *Ιστορικά μελέται: Σύγχρονος Ελληνική Ιστορία. Το Ελληνοτουρκικόν Σύμφωνον Φιλίας 1930 – 1933*, Θεσσαλονίκη 1937
- Γκίκας Ι. Ε., *Ο Μουσολίνι και η Ελλάδα*, Αθήνα 1982
- Γουδής Γ., *Η Ελλάς κατά τον Β΄ Παγκόσμιον Πόλεμον 1939 – 1945*, Αλεξάνδρεια 1947
- Γρηγοριάδης Ν., *Ο Παγκόσμιος Πόλεμος 1935 – 1945: Ελληνο – Ιταλο – Γερμανικός Πόλεμος 1940 – 1941*, Αθήνα 1945, τ. 1

- Γυαλίστρας Σ., *Η Ελλάς κατά τον τελευταίον πόλεμον*, Αθήνα 1946
- Δαφνής Γρ., *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923 – 1940*, Αθήνα 1997
- Κανελλόπουλος Π., *Τα χρόνια του Μεγάλου Πολέμου 1939 – 1944*, Αθήνα 1964
- Κοραντής Α. Ι., *Διπλωματική Ιστορία της Ευρώπης (1919 – 1945)*, Αθήνα 1996, 2 τ., α' και β' μέρος
- Κύρου Α. Α., *Οι Βαλκανικοί γείτονές μας*, Αθήνα 1962
- Μπινιατίδης Ν. Δ., *Το Γερμανικό Σχέδιο Επίθεσης κατά της Ελλάδας (MARITA) και το Ελληνικό Σχέδιο Άμυνας (ΙΒα)*, Καλαμάτα 2020
- Πλεύρης Κων. Α., *Ιωάννης Μεταξάς – βιογραφία*, Αθήνα 2018, τ. 1 – 2
- Σβολόπουλος Κ., *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900 – 1945*, Αθήνα 1992
- Σβολόπουλος Κ., *Το Βαλκανικόν Σύμφωνον και η ελληνική εξωτερική πολιτική 1928 – 1934*, Αθήνα 1974
- Τούντα – Φεργάδη Α., *Θέματα Ελληνική, Διπλωματικής Ιστορίας 1912 – 1941*, Αθήνα 2005
- Τούντα – Φεργάδη Α., *Μειονότητες στα Βαλκάνια – Βαλκανικές Διασκέψεις 1930 – 1934*, Θεσσαλονίκη 1994
- Χρήστου Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999
- Χρήστου Θ., *Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Από το Ρήγα Βελεστινλή (1757 – 1798) έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (1940 – 1941)*, Αθήνα 2001
- Richter H. A., *Η ιταλο – γερμανική επίθεση εναντίον της Ελλάδος*, χ. τ. 1998
- *Η προς πόλεμον προπαρασκευή του ελληνικού στρατού 1923 – 1940*, Αθήνα 1969

Παράρτημα

Βερολίνον τῆ 14 Ἀπριλίου 1939

Ἄριθ. Πρωτ. 337

Ἐξ ἡμερῶν τῆν προίαν κατέστρεψαμετάς εἰς τόν Πρε-
 σβευτήν ΑΥΤΟΛΙΟΟ τῆς Λεκτομερείας μιῆς κληρονομίας προσοχομένης
 ἀπό τῆς Ἀθήνας καί Βουκουρεστίου, καθὼς ἐκίσης καί μιῆς ὁμοίας
 εἰς Ἀγιάρας, ἵνα κατ' αὐτόν τόν τρόπον προετοιμάσῃ μίαν συζήτησιν
 μεταξὺ τοῦ κ. Ἰγούργου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γερμανίας καί τοῦ
 Κόμητος τοιάνου, κατὰ τὴν ἐσχέρην ὃ ΑΥΤΟΛΙΟΟ ἐκασοινῶντες ἐκ νέου
 κινήσου διὰ νὰ μοί καταστ' ἤδη γνωστόν, ὅτι πρό ὀλίγου εἶχε συζη-
 τῆσιν μετὰ τοῦ κ. Ἰγούργου τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἡ ἐκτίμησις τοῦ
 ΑΥΤΟΛΙΟΟ, ἀποσταλεῖ ἐλαχιστόν ἀντίβαρον ἐναντι τῆς Ἀγγλικῆς διαβε-
 βαιώσεως διὰ τὴν Ἀλλοδαπότιος ἦτο τῆς γνώμης, ὅτι ἡ Ἀλλὰς ἐξερ-
 τῆτο ἐκ τῆς εὐμενείας τῆς Ἰταλίας καί ὅτι αὐτὴ οὐκ ἐπιθυμεῖ νὰ
 ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν γραμμὴν τῆν ὁμοίαν εἶχε καθῆσαι κατὰ τὴν πρό ὀλί-
 γων ἡμερῶν πραγματοποιηθεῖσαν ἀνταλλαγὴν γνώμης μεταξὺ Κόμητος-
 Ἀθηνῶν. Ὡσαύτως ἀφορὰ τὴν Ρουμανίαν, ὃ Κουσελίσι ἦτο τῆς γνώμης,
 ὅτι εὖ ἦτο προτιμώτερον, κατὰ τὴν μελλοντικὴν ἐκίσεσίν του εἰς
 τὸ Βερολίνον, νὰ τοῦ ἐκιστήσου τὴν προσοχὴν εἰς ἔντανον ὄρος.

Ἰγούργου

222 663

WEISSACKER

Ἀντίγραφον

Παρίσον τῆ 15 Ἀπριλίου 1939

Βασιλική Πρεσβεία Ἀθηνῶν

41

18. Πρωτ. 184

Τηλεγράφημα εἰς Γερμῶν
(Κρυπτογραφικὸς Κώδικος)

Διὰ τῶν πρεσβευτῶν πρὸς προσωπικὴν ἐνημέρωσιν.

Ἦναι ἀπαραίτητον μὴ δοθῆ ἑξήγησις ἀπὸ τῆν Γουμανικῆν καὶ Ἀλλεγικῆν Κυβέρνυσι, ἀλλ καὶ κατὰ πῶσον τρόπον αὐταὶ ἐδέχθησαν γυῖματι ἀπὸ τῆν Βρετανικῆν καὶ Ἰαλλικῆν Κυβέρνυσι καὶ ποῖαν ἔσθιν ~~ἐπὶ~~ οὐ τηρήσουν εἰς τὰ Βρετανικὰ καὶ Ἰαλλικὰ διαβήματα ὡς ἐπίσης ποῖαν εἴδωσιν κροτίθενται νὰ τηρήσουν εἰς τὸ μέλλον ἰσθῶνως πρὸς τῆν Ἀλλεγικῆν οὐ ἔπρεκε ἐν συνεχείᾳ μὴ τηρήσωμεν ἄλλογον εἴδωσιν ἔναντι αὐτῶν τῶν οὐ χωρῶν. Ἰκ' αὐτὸ τὸ κινεῖμα ἔχε συζητηθῆ ἑξῆς αὐτὸ τὸ θέμα τῆν 13ην Ἀπριλίου μετὰ τοῦ ΑΥΤΟ ΚΑΙ, ὅστις ἀφ' οὗ ἐν συνεχείᾳ ἐ συνοινώθησι τηλεγραφικῶς μετὰ τοῦ Βιάνου καὶ οὗτος μετὰ τοῦ Βουρσολλίνι, ἀποκοινώθη τελειῶς ὡς κἀν γηαὶς τοῦ ΑΥΤΟΥ, ὅτι ἡ Ἰταλία ^{δὲν} σκοπεῖ εὐμεροῦν νὰ ἀναλάβῃ ῥῆσιν μελλοντικῶς.

Ἐναντι τῆς Ἀλλεγίας ἡ Ἰταλία οὐδὲν ἐπιθυμεῖ νὰ παρεκλίνη τῆς προσφάτως ἐπιταυχεῖσθης συμφωνίας, κατὰ τῆν ἀνταλλαγὴν ἰσθῶν μετὰ τῆς Γερμῶν - Ἀθηνῶν. Ἐναντι τῆς Γουμανίας, ἀπὸ Ἰταλικῆς πλευρῆς θεωρεῖται ἐκστειρον, νὰ συζητηθῆ τὸ θέμα κατὰ τῆν ἐπικειμένην ἐπίστασιν τοῦ Γερμανοῦ εἰς Βερολίνον καὶ Ρώμην. Δὲν ἔχει δοθῆ εἰσῆτι ἰσθῶσις, ὡς πρὸς τῆν εἴδωσιν τῆν ὁκοῖαν οὐ τηρήσωμε ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ θέματος τούτου.

22 2624

WELZACKER

Τηλεγράφημα

Ἀθήναι τῆ 16 Μαΐου 1939 ὥρα 21.30

Ἀθήναι " 17 " " " 0.45

Ἀριθ. Πρωτ. 44 τῆς 16.5

Ἀπάντησις ἐπὶ τοῦ ἐπ' ἀριθ. 76 τηλεγραφήματος τοῦ Π Γραμματείας
Πολιτικῶν Ὑπουργείων Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν.

Σήμερον μὲ ἐπισκέψθη ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Καυρουδῆς
διὰ συζητήσῃν περὶ τῆς ἑλληνικῆς στάσεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν
ἄγγλοτουρκικὴν φιλίαν. Ὁ Καυρουδῆς ἐπεδίωξε νὰ ὑπογραμμίσῃ
τὸν ἑνωτικὸν χαρακτῆρα τῆς διανοητικῆς, ἥτις μάλιστα ἐποδηλοῦ
ἐγγύσει διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς εἰρήνης εἰς τὴν περιοχὴν τῆς
Ἀνατολικῆς Μεσογείου.

Ἀξήγητος εἰς τοῦτον, ὅτι ἡ ἔφοδος αὐτῆ, ἥτις ἐλαβε εὐρείαν
δημοσιότητα ἐκ τῶν δημοσιογράφων εἰς τὸν σημερινόν/τόπον, ἔρχεται
εἰς πλήρη ἀντίθεσιν μὲ τὴν ἡμετέραν ἔφοδον. Ἡ ἔφοδος ἡ διευκρίνησις
εἰς αὐτὴ ἐρμηνεύεται ὡς σοβαρὸν στοιχεῖον αἰχμῆς κατὰ τὸν δυνά-
μειον τοῦ ἔθνους. Ἄφηται νὰ ἐννοηθῆ, ὅτι ἐφείλονται νὰ ἐκλαμβάνωμεν
κῆσαν ἐνέργειαν ὡς στρεφόμενην κατ' ἡμῶν. Ὁ Καυρουδῆς θέτει ὡς
ἔρον, ὅτι ἡ ἄλλὰς ὁὖν ἐξήτησεν ἀρχικῶς πληροφορίας ἐπὶ τὴν Τουρ-
κίαν ἢ τὴν ἄγγλίαν, οὔτε ὑπεχρεώθη νὰ συμφωνήσῃ χάριν τῶν μελ-
τωμένων νὰ ἀφροδοῖεν μέτρον εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ἀνεβόρεν ἐπίσης
ὅτι ὁὖν ὑφίσταται προσέγγισις μετὰ Βελιγραδίου Ἀθηνῶν. Ἐπὶ το-
λευταῖον μοί ἐγνωστοποιήθη ἐπίσης καὶ ὅτι τῆς Γιουγκοσλαβικῆς
Πρεσβείας. Ὁ Καυρουδῆς περαινὼν εἶπεν ὅτι ἡ ἄλλὰς κατὰ τὸν
ὀριστῶμενον στενὸν ἐθνόμενον μὲ τὴν Τουρκίαν, μετὰ τὴν νέαν

3

24

ταύτας, ἀλλὰ ὡς καὶ πρότερον ὑπεστηρίχθη καὶ ἐπεβεβαιώθη διὰ τῆς ἰταλικῆς διαβεβαιώσεως καὶ ἀγγλικῆς ἐγγυήσεως τοῦ Ἀπριλίου. Ἔτους ἔχει τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀνησυχᾷ πολὺ διὰ τὴν νέαν στροφὴν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν τουρκικὴν πολιτικὴν ἀφοῦ ἡ κενότης τῆς καθαρῶς τυπικῆς ἀδύνατοτος καθίσταται ἰσχυρῶς ἐμφανιστέρα, ὥστε αὕτη νὰ ἐπιθυμῇ νὰ καθυστερῇ κατὰ τὸ δυνατόν τὴν ἐκλογὴν πρὸς προσχώρησιν εἰς συνασπισμόν.

"Ερμπαχ.

222625

Τηλεγράφημα

Αθήναι τῆ 16ῃ Ἰουνίου 1939 ὥρα 21.30
 Λήψεις " 17ῃ " " " 0.20
 Αριθμός 54 ἀπὸ 16/6

Ἡ Χρυσὴ ἡ ἀπογευματινὴ ὑποδοχὴ διὰ τὸν ΓΑΡΒΙΝΟΥ μοί ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν διὰ μίαν διεξοδικὴν συνομιλίαν μετὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ διὰ τὴν μεταβολὴν τῆς τουρκικῆς ἑξωτερικῆς πολιτικῆς καὶ διὰ τὴν δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν τῶν ὑπολοίπων συμμάχων τῆς Βαλκανικῆς Συνθήκης.

Ὁ Πρωθυπουργὸς προσεπάθησε νὰ ἐξηγήσῃ ὅτι τὸ τουρκικὸν διὰβημά ἦτο ἔμφανως ἄκαιρον, μὲ τὴν κατέληξιν ἑμὲς τῆς Ἀλβανίας ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, τὴν συγκέντρωσιν στρατευμάτων εἰς τὰ Δωδεκάνησα καὶ τὴν προσπάθειαν πρὸς κάλυψιν τῶν νῶτων ἀπὸ τὴν Ρωσίαν, ἐτόνισε ὅτι ἡ Ἀγγλοτουρκικὴ Συμφωνία δὲν εἶχει τῖς ὑπολοίπους δυνάμεις τοῦ Βαλκανικοῦ συμφώνου, αὕτη δὲ ἡ δημιουργηθεῖσα κατάστασις ἔχει σχέσιν μόνον μὲ τὸν ἀνατολικὸν μεσογειακὸν χῶρον καὶ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Κυβερνήσεων τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ Ρουμανίας ἔχουν συμφωνήσει πλήρως, ὥστε τὸ πρόβλημα τῆς Βαλκανικῆς συνεννόησεως νὰ περιορισθῇ ἐπὶ τῶν ἑσπερικῶν Βαλκανικῶν ὑποθέσεων.

Ἐκ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος ἀμίλησε ὁ ΓΑΡΒΙΝΟΥ εἰς ἄγκυραν.

Ὁ Πρωθυπουργὸς μὲ διεβεβαίωσε πλειοτάτως καὶ μὲ ἐξουσιοδότησε κατόπιν τῶν διεξοδικῶν ἐρωτήσεών μου διὰ μίαν περαιτέρω ἐξήγησιν, ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἀλλάξῃ τὴν πολιτικὴν τῆς ἀσθητικῆς οὐδετερότητος ἔναντι τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς.

Τελικὴ συνομιλία μετὸν ΓΑΡΒΙΝΟΥ ἀπέφερε τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ἐν σχέσει μὲ τὰς σχέσεις τῶν ὑπολοίπων Βαλκανικῶν δυνάμεων πρὸς τὴν Τουρκίαν.

922620

Ὁ ΓΑΓΓΕΝΟΥ ἐκχυρίσθη παρά τῆν ἐπίσκεψιν του εἰς Ἀγκυραν, ὅτι ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις δὲν ἔχει ἀφήσει ἐπ' αὐτοῦ ἀμφιβολίαν, ὅτι μιά ἐπέκτασις τῆς Ἀγγλοτουρκικῆς συμφωνίας ἐπὶ τῆ βόρει ὁριζῶν τέρων Βαλκανικῶν συμφερόντων, δὲν δύναται νὰ εἶρη τῆν συμπράξασιν τῶν ἑκπολιτικῶν Συμμάχων τῆς Βαλκανικῆς Συμμαχίας. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐνημέρωσε τὸν Πρεσβευτὴν V. ΡΑΡΕΝ.

Ὁ ΓΑΓΓΕΝΟΥ ἔρισε διὰ σήμερον μίαν ἐξαιρετικὴν συνομιλίαν μετὰ τοῦ Ἰταλοῦ Πρεσβευτοῦ, διὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας θὰ ἀνιφερθῆ λεπτομερῶς.

Ἄξια παρατήρησις εἶναι ἐπίσης ἡ διαφορά ἣτις παρουσιάσθη κατὰ τὸ χθρσινδὸν γεῦμα εἰς τὰς προκίσεις τοῦ ΓΑΓΓΕΝΟΥ καὶ μετὰ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς εὐχαριστικῆς ὁμιλίας τοῦ ΓΑΓΓΕΝΟΥ ἡ ὁποία ἦτο ἀρκετὰ ἤχομος, ἀντεκεδόθη ἡ χαιρετιστήριος ὁμιλία τοῦ Πρωθυπουργοῦ με εὐφρυνεῖς ἐκφράσεις διὰ τὴν ἀποφασιστικότητα τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, τῆς ὁποίας ἡ μέχρι πρό τινος ἡρεμος στάσις δὲν θὰ κλονισθῆ συνεκεία τῶν πολεμικῶν γεγονότων.

Κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ΓΑΓΓΕΝΟΥ δὲν συνόμιλεται οὔτε διεξοδικαὶ συζητήσεις, οὔτε νέα συμφωνία.

Προσουλίνι-συμπέρασμα ἀπὸ τῶν ἐν Τουρίνῳ λόγων, "δὲν εἶναι ἀδύνατος εἰς κάθε πρόβλημα μία ἀδελφικὴ λύσις", ἡ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ τῆς σήμερον περιλαμβάνει πάλιν πνευματώδες ἔκθερον.

Τελικῶς ὁ Πρωθυπουργὸς κατὰ τὴν χθρσινδὸν συνομιλίαν παρουσίσθη ἀνήσυχος ὡς πρὸς τὴν ἔπρασιν τῆς πολωνικῆς διαμάχης.

Τηλεγράφημα

(Κρυπτογραφικός Κώδικας V)

Βουδαπέστη τῆ 20 Ἰουνίου 1939 Ὑπρ 0.20

Λήθεις " 20 " " " 3.30

Ἀριθ. Ἑγγρ. 191 τῆς 19/6

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν μοῖ ἀπέπεμψε, ὅτι ὁ ἐν Ἀγυῶν Οὐγγρὸς πρέσβης ἐτηλεγράφησε, ἐπὶ τῆ βάσει πληροφοριῶν προερχομένων ἐκ τουρκικῶν πηγῶν τὰ ἀκόλουθα:

1. Ὁ Ρουμῆνος καὶ ὁ Βούρκος Ὑπουργοὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ἔχουν λάβει ὀριστικὴν ἀπόφασιν νὰ ἀπορροῦσουν τὴν βουλγαρικὴν πρόκλησιν διὰ τῆν Δοβρουτσῶν, ἐν σχέσει ἐπίσης μὲ τὸ προαναγγελεθὲν οὐγγρικὸν διὰβημα καὶ τὴν στάσιν τῆς Ἑλλάδος, φορεῖται ὅτι εἰς θεωρητοῦν ἂν προηγουμένα διὰ βουλγαρικὴν πρόκλησιν ἐπὶ τῆς Θράκης. Ἀλλὰ εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ Βουλγαρία ἐπὶ τῆ βάσει αὐτῆς τῆς καταστάσεως τεῖνει πρὸς συνεργασίαν, διὰ τῆν ἐπίλυσιν ἐκ μέρους τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Ἑλλάδος τῶν οικονομολογικῶν ζητημάτων καὶ τοῦ προβλήματος τῶν μειονοτήτων, εἰς ἣν δυνατόν νὰ λάβουν χώραν εὐρεταὶ καραχωρήσεις. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Ἑλλάς εἰς ἣν πρόθυμος, νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν /ἐλευθέρην ζώνην εἰς λιμένας.

2. Ὁ ΣΑΡΩΝΟΥ συνεφάνησεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς μὲ τὴν τουρκικὴν ἑποφίαν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ ἀγγλοτουρκικὴ συμφωνία οὐδὲν ἔρχεται εἰς ἐντίθεσιν πρὸς τὴν βαλκανικὴν συμφωνίαν. Ἄφ' οὗ διὰ ταύτης ἐξαρτῶν εἰς εὐχρηστικὰ πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἑγγυσησίαν ἀποφασίζονται ἡ ἀγγλικὴ καὶ ἡ γαλλικὴ ἀποφασίζονται πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν γαλλίαν παρασχεθεῖσιν ἐγγυήσεως ἀσφαλείας τῶν βαλκανίων. Ὁ ΣΑΡΩΝΟΥ ἐλάττωσεν ἐπίσης διὰ τὴν ἐπιδοτικότητα ἐπὶ τῆς ἀπόψεως, μεταξὺ τοῦ Βούρκου καὶ Ρουμῆνου Ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν ἐπὶ τῶν ἐπιπέδων θέματα νὰ συζητηθοῦν, τὰ ὁποῖα ἴσως ἀφορᾷ τὴν

627333

8

τὴν συνεργασίαν μεταξὺ τῶν Ἑγγλων-Τούρκων-Γουρῶνων καὶ πιθανῶς τῶν Ρώσων σχετίζονται μὲ τὸ θέμα τῆς παροχῆς βοήθειας ἡμέσου τῶν Αἰθιοπῶνων.

3. Οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Γουρῶνοι ἐλπίζουν νὰ πείσουν τοὺς Γίουγκοβίτς, ὅτι αἱ ἐπιφυλάξεις των ἐν σχέσει μὲ τὴν Ἑγγλοτουρκικὴν συνθήκην, εἶναι τελείως ἄβαστοι.

ARBEIMARSORF

622633

9

Βερολίνον τῆ 20ῃ Ἰουνίου 1933

Ὁ Ἕλλην. Πρεσβευτὴς ὕστερον μετ' ἐπισκέψεως πῆμιον δι' ἑτέραν αἰτίαν ἀπερίστροφον τὴν συζητήσιν ἐπὶ τῶν τρεχόντων πολιτικῶν προβλημάτων. Ἐνημέρωσα αὐτὸν περὶ τῶν διευκρινήσεων, τὰς ὁποίας εἶχεν ἰσχυρῶς ὁ Ἕλλην. Πρεσβευτὴς κατὰ τὰς 15 Ἰουνίου εἰς τὸν ἡμέτερον πρεσβευτὴν περὶ τοῦ θέματος, τοῦ σχετικημένου εἰς τὸ τουρκο-αγγλικὸν σύστημα μετὰ τὰ Βαλκανικὰ κράτη, ἰδίαι τῶν ὅτι μετὰ τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι ὄχι εὐ μεταβληθῆ ἡ πολιτικὴ τῆς αὐστηρῆς ἐξουσίας τῆς Ἑλλάδος (Ἰκ' Ἰουνίου 33 τηλεγράφημα εἰς Ἀθηνῶν) πρὸς τοὺς τοὺς ἐκπαιδευτὰς εἰς τοὺς τοὺς, ὅπως προσφάτως καὶ εἰς τὸν Γουλιέλμον Πρεσβευτὴν τῆν Γερμανίαν ἐνημερώσιν, ὅτι αἱ δυνάμεις προσηλυτισμοῦ εὐ ἐπιδιώσκουσι διὰ νέων μέσων καὶ ἰσχυρῶν τὴν προσέγγισιν πρὸς τὰ Βαλκανικὰ κράτη. Ὅσον αὐτὰ ἀληθῶς ἐκτιμῶμεν εὐ παραμεινόντων ἐκτός τοῦ συστήματος, εὐ ἦτο ἀκαταίτητον, εὐ εἰς τὴν ἀναμενόμενὴν τουρκο-γαλλικὴν διευκρίνησιν παραβέβηται τῆ. γνωστὴν ὅτι στοιχεῖον ὁ ἀγγλοτουρκικὴν διευκρίνησιν, ἡτις περιλαμβάνει εἰς τὸ σύστημα ἀσφαλείας τὰ Βαλκανικὰ κράτη. Ὁ κ. Γίβος τῶν κατὰ τὴν ἔσπερον τούτου τὴν ἀπόλυτον ~~ἐπιτυχίαν~~ εὐτυχίαν

Ἡ περιγραφή εὐ περιλαμβάνει μόνον διευκρίνησιν, ὅτι ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς ἐπίσεως εὐ ἐξασφαλιστέον ἡ ἀσφάλεια διὰ τῆς ἀποχρέωσιν τῶν δυνάμεων τῶν ἀναμενόμενων εἰς τὴν συμφωνίαν, εὐ καταλήξουσι ἐπ' αὐτῶν εἰς συμφωνίαν. Ἐπὶ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς συμφωνίας εὐ ἦτο, ὅτι ἡ ἀσφάλεια τῶν Βαλκανίων, μὴ λαμβανόμενον εὐ ὄφιν τῶν ἡδὴ παρεχόμενων ἀγγλοτουρκικῶν ἀσφαλείας, εὐ ἐξασφαλιστέον διὰ τοῦ βαλκανικοῦ συμφωνίου καὶ ὅτι εἰς τὴν τὰ Βαλκανικὰ κράτη δι' αὐτῶν τοῦ

622634

ΛΟ

συμφώνου όδν θά αναλάβουν νέας όποχρεώσεις ή νέας έγγυήσεις.
 είπον εις τόν πρεσβευτήν, ότι άγνώρισον αυτήν την έρμηνείαν, αλλά
 θά ήτο άνατανόητον, εάν εις την Γαλλο-τουρκικην έξήγησιν, ληφθή
 πάλιν έπ' όψει τό παλαιόν άγγλο-τουρκικόν σχήμα, τό όποϊόν έπι τοδών
 και νά οροσθών τελείως ότιόφοροι έρμηνείαι. Ο πρεσβευτής μέ διεβε-
 ράισεν εν νέου, ότι ή 'αλλίς όφραμίαν έλευσεται νά συνάψη νέαν
 συμμαχίαν.

Υπογραφή

SUSSEMAN

[22635]

Τηλεγράφημα
(Τροποποιητικός Κώδικας)

* Αθήναι τῆ 20 Ἰουνίου 1939 * ὄρα 1406
* Ἰθάκη " " " " " " 1455
* ἀριθ. 53 τῆς 20.6.

Προβλεπόμενα εἰς τὸ ἐκ. ἀριθ. 54 καὶ 56 τηλεγραφήματα

Ὅπως πληροφορηθῆται ἐξ ἐγγύτητος ἡγετῶν, ὅσον νὰ προσεπιδώσῃτε
ὁ διαρκῶς νὰ καίει τὸ καταβῆ. ἀπὸ τὸ ὄρα τῆς γενικῆς
περικρισιμῆς ἐπιχειρήσεως τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιχειρήσεως, σύμφωνα μὲ
τὴν ὁποῖαν ἡ ἑλλάς θεωρεῖται ὑποχρεωμένη νὰ βοηθήσῃ εἰς περί-
πτωσι διαμάχης ἐνδὲς μέλους τῆς Συμμαχίας μετὰ τοῦ ἐπιβεβαιω-
νυῖται ἀνεπίσημα, ὅπως ἡ ~~ἐπιχειρήσεως~~ μὴ ἀναλάβῃ ὄρασι. Ὁ καταβῆ ἀπέ-
κρινται τὴν ἀπόκρισιν ταύτην.

222636

OFFICE

Τηλεγράφημα

(Κρυπτογραφικός Κώδικας Γ)

Αθήναι τῆ 21 Σεπτεμβρίου 1939 ὥρα 21.00

Αἴφις " " " " " 21.15

ὥρα 20 τῆς 21.8

Ὁ μεταξὺς διαβεβαίωσεν σήμερον τὸν Ἰταλὸν πρεσβευτὴν, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ πολιτικὴ εὐδοκίαν μετατρέπει εἰς ταξιδίον τοῦ Μικρούδη, παραμένει ἀμετάβλητος.

Ὁ Γερμανὸς ἀνεγνώρισεν τὴν εὐκρίνειαν καὶ πιστεύει ὅτι ὁ Μικρούδης ἀνήγγησεν κατασταλτικῶς εἰς Ἰστανμπούλ κατ'ὅτι ἡ ἀναλήψουσαν νῦν ὑποχρεώσεις.

GRANVETTZ

222 6/10

Τηλεγράφημα

(Κρυπτογραφικός κώδικας V)

Αθήνα τῆ 23ῃ Ἀπριλίου 1933   Ὁρα 21.10
 Αἴφης " " " " "   " 22.30
 Ἀριθ. 85 τῆς Β

Ἡ ἀναγγελία τοῦ Γερμανο-σοβιετικοῦ συμφώνου μὴ ἐπιθέσει
 ἦκεσαν εὖ καὶ ἐκδόρυσεν ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ γενικῶς ἐθεωρή
 ῃς σημαντικῆ διαλωματικῆ ἐπιτυχίᾳ τῆς Γερμανίας. Ὁ σημερινὸς
 γεννατικὸς τόπος ἐσημασίευσεν τὴν κληρονομίαν μὲ κτυπητῶδες τῶ
 λους, ἀντιθέτως δὲ σημερινὸς πρωτὸς τόπος ἐτήρησε λίαν ἐπιφυλακ
 κῆν στάσειν. Ἡ δὲ μεριμὰς ἐπιτιμῆσαι ἐπὶ τοῦ τηλεγραφήματος ἐκ
 ρους τῶν ἐδῶ ἀντιπροσέπων τοῦ τόπου, ὁ ἴκοντος τῶν ἄλλων
 τῶν ἑαυτῶν ἐκασπῆσθαι σήμερον δι' ἄτερον εἰς τὴν καὶ εἶπεν, ὅτι
 αὐτὸς ἐπίσης ἐξελεύθη πλήρως ἀπὸ τῆς κληρονομίας. Ὁ βαρυνούσης
 ἀπέκρινε τὸ γεγονός διὰ μεγαλυτέρας γερμανικῆς ἐπιτυχίας εἰς
 διαλωματικὰς συζητήσεις καὶ ἐξέφρασε τὴν εὐχὴν, ὅπως ἐπιτευχθῆ
 ἀπὸ τοῦτα εἰρημικῆ ρύθμισις τῆς γερμανο-σοβιετικῆς διαμάχης.

Ἀπὸ προσωπικῆς ἀντίληψιν, ἀντιλαμβανόμενος ὅτι οὐκ ἐπαρτιχόση
 τῶς Ἕλληνας ἢ ἐντόμοις διὰ τὴν ὀριστικὴν ἦσαν τῆς ἀγγλικῆς
 πολιτικῆς προσεταιρισμοῦ.

ΟΡΑΝΘΑΙΤΣ

C22641

Τηλεγράφημα

Ρώμη τῆ 19 Σεπτεμβρίου 1939

Ὑπὸ 14.50

"Αφίξεις τῆ 19 " "

" 16.50

Ἰφ. 527 ἀπὸ 19.9.39

Ὁ Κόμης ΣΙΑΝΙ προέβη κατὰ τὴν σημερινὴν πρεῖν ἡν συνομιλίαν εἰς δηλώσεις διὰ τὰς ἰσχυροῦσας ἰταλοελληνικὰς σχέσεις.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἔχει λάβει λίαν σοβαροῦς ἐνδοιασμοὺς ἐξ αἰτίας τῆς ἰταλικῆς συγκεντρώσεως στρατιωτικῶν τμημάτων εἰς τὰ ἑλβετικὰ σύνορα, τοῦτο δὲ ἰσχυρῶς ἐξηγήσατο ὁ γνωστὸς Ἕλλην ἐπιτετραμένος, ὅστις ἐπὶ τινος χρονικοῦ διαστήματος, ἠτήσατο νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπερὴν μετὰ τοῦ ἰταλοῦ πρεσβευτοῦ εἰς Ἀθήνας διὰ συζητήσεις ἐν σχέσει μὲ τὰς ἰταλοελληνικὰς σχέσεις, θέτοντας ὡς βασικὴν ἀρχὴν τὴν ἐπιθυμίαν μιᾶς ἐπεξηγήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως αὐτῶν τῶν σχέσεων. Πρὸς τοῦτο ὡς φαίνεται σπουδαίου ρόλου διεδραμάτισεν εἰς Ἀλλὰδα ἡ ἐπίγνωσις τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἀγγλικοῦ γοήτρου.

Ἡ δὲ Ἀθηναῖς διεξαχθεῖσαι συνομιλίαι εἶχον ὀδηγήσει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἄρτιον ἢ ἄμεσως ἐμελέτουν νὰ ἐκδώσουν ἀνακοινωθὲν ἀναγγερίζοντας τὸν ΕΠΟΕ, εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀνακοινωθέντος θὰ ἀναφέρεται ὅτι οἱ Ἕλληνες διαπιστώνουν, ὅτι ἡ Ἰταλία διὰ τῆς μετατολίσεως ἄριστων στρατιωτικῶν μονάδων ἀπὸ τὰ ἑλληνοαλβανικὰ σύνορα (ὡς ἡ Γαλιὰ προσέεται παραμένου εἰς Ἀλβανίαν, ἀλλὰ ἔχουν ἀποσυρθεῖ πρὸς Βορρῶν) παρέχει ἀπόδειξιν ὅτι διὰ τῆς ἐπανειλημμένων διαβεβαιώσεων εὐθερίαν δημοσίαν ἀφείκει περὶ τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς εἰρημικῆς συνθέσεως.

15

Σημειώματα αί χήραι διαπιστώσων κατά ταύτην τήν παροδο-
σταγίην τής πολιτικής έντάσεως, τόν φιλικόν χαρακτήρα τών σχέ-
σων. Αλλά οι αὐτοὶ οὐδὲν γὰρ μὴ ἀποκλεισθῆ ἑξέλιξις, ἀλλὰ
ἐκπορεύθη εἰς τὸ ἑγγύς μέλλον μία συνθήκη σφοδρατέρουτος --
ἐπιπέσεως καὶ συμβουλευτικῆς χαρακτῆρος.

Ὡς πρός τὸν ἄλλον ὅσον νὰ γίνῃ προεργασία.

Ἐπειδὴ ἡ Ἰταλία οὐκ ἔστιν ἐπιθυμῶσα νὰ ἀναλάβῃ πρωτοβουλί-
αν εἰς τὸν ἑλληνας παρακαλεῖται ἄλλον νὰ ἐπιβαλῆ ἐν προση-
κομίσει τῶν ἑλλήνων οἱ Ἰταλοί δὲ τὸ ἀντιθέτον. Ὁ ἑλληνας ἀπὸ
αὐτῆν τήν ἐνέργειαν ἔσθ' ἔκδη καὶ ἀπὸ τῆν οὐσίαν τῆς θεωρίας
ἀναμείβεται εὐνοϊκῶς ἀντιδράσεις.

Ἡ Ἰταλία οὐκ ἔστιν νὰ συμφωνήσῃ μὲ ἐν τοιαύτων διακανον-
ισμῶν, διότι ἡ Ἑλλάς οὐκ ἔστιν παρεσιόχεται ὡς ἐπιπέσει εἰς τὸν δι-
κόν της κατὰ τὴν τοιαύτων εἰς τῆς ἐπιπέσεως της εἰς τὴν ἑλληνί-
αί δὲ ἐπιπέσεως της ἔχον μᾶλλον εἰς τὴν Γαουγκοσλαβί-
ἡ Ἑλλάς ἐκτός ταύτων εἶναι μία κατὰ τὴν ὁμοίαν δι-
σφύονται τὴν νὰ λάβῃ πολλὰ πλεονεκτήματα, ὅτι ἔστιν τὸ τελ-
εῖται ὅσον ἀπὸ τῆς παρεπέσεως, ὅσον τὰ πράγματα λάβουν διαρι-
τικὴν ἐξέλιξιν.

222649

SECRET

Ἐπιτομή

16

Βερολίνον τῆ 2. Σεπτεμβρίου 1939

Γερμανικὴ Πρεσβεΐα Ἀθηνῶν

Ἰσ. 270

Πολυτάξιμα ἄνω στοιχεῖα (κρυπτογραφικῶς κωδικοῦ)

Κατὰ πληροφορίας τοῦ κ. 1. πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας τῆν 13ην Σεπτεμβρίου, ἠκούσαν ἅπλ. τινος κ. 1. του συζητήσαι μεταξὺ τῆς Ἀμερικανικῆς πρεσβεΐας καὶ τοῦ ἐν Ἀθῆναις Ἰταλοῦ πρεσβεΐας περὶ τῶν Ἰταλο-ἑλληνικῶν σχέσεων, αἱ ὁποῖαι ἤδη ἀπὸ ἰσ. 270 καὶ ἐν ἀποτέλεσμα, ὡστε αὐτῆς τῆς ἡμέρας νὰ ἀναρῶνται κοινῇ ἀνακοίνωσις, συμφώνως πρὸς τὴν ἔκδοσιν ἢ Ἰταλῶν ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς φιλικῆς συμφιλίσεως θὰ γνωστοποιήσῃ ὡς ταμῆστοι τῆν ἀποφασίσαντων τῶν στρατηγικῶν τῶν ἐν τῇ ἑλληνογαλλικῇ συνθήκῃ, ἀπὸ τῆς καλλιῆς τῶν ἐξέλιξεσι οἱ Ἕλληνας θὰ ἔχουν ἄσπ. στρατιωτικῆς ἀντήμετρα. Ἐπιθυμῶνται αἱ κ. 1. διακρίσεως / ἔγγραφα εἰς τὰς σχέσεις τῶν. Ἐς τὸ ἑγγ. μέλλον εἶναι νὰ ἐπινοηθῆσιν μεταξὺ τῶν πρεσβεΐων εὐμεγέθους εὐδοκίμου καὶ μὴ ἐπινοηθῆσιν, ὡς ἔστιν ἂν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἤδη συντελεσθείσης π. 1. 270.

Ἡ κ. 1. ἐπιθυμῶνται ἂν αὐτῆν τῆν ἐξέλιξιν ἀποφασίσαντες ἰσ. 270, αἱ ὁποῖαι τελικῶς θὰ ἔχουν ἐπιδοκίμου καὶ ἂν τῆς ἐν τῇ ἰσορροπίᾳ.

Παρακαλῶ νὰ μοὶ γνωρίσῃτε τηλεφωνικῶς, ὅτι εἶναι γνωστὸν ἂν τῆς ἐπιδοκίμου, ἵνα κατ' αὐτὸν τῶν πρῶτων πρὸς τὴν διακρίσιν κατὰ τὴν Ἀμερικανικὴν πρεσβεΐαν.

Ἀντίγραφο

17

Βερολίνον τῆ 20 Ἰανουαρίου 1939

Γερμανικῆ Πρεσβεία Ἀθηνῶν

Ἄριθ. 626

Ἐπεγράφη

Ἀπάντησις εἰς τοῦ δε' ἁριθ. 257 τηλεγραφήματος τῆς 19.

Ἐκ πληροφοριῶν τοῦ Γραφείου περὶ τοῦ μετακινουμένου Ἰταλοελληνοῦ συμφώνου σθεναρότητος καὶ μὴ ἐπιθέσεως ὅσον προέβλεπε σα εἰς εἰς τὴν κεραικομένην συνθήκην σθεναρότητος, προβλέποντα ἐγγυήσεις περὶ τῆς στάσεως ἀποτέρας τῶν δυνάμεων εἰς τὸν παρὰ τὰ Ἰταλοελληνοὺς πόλεμον, ἢ συμφωνίαι, τὰς ὁποίας ὑποχρεοῦνται νὰ τηρήσων κατὰ τὴν σθεναρότητα, εἰς τὸ μέλλον ἀποδοῦναι εἰς ὑμῖν εἰς περίπτωσιν κατ' ἡ. ἢ μὲν ἐξ αὐτῶν ἦσεν ἑλληνικὴ εἰς πόλεμον μετὰ τρίτης δυνάμεως. εἰς περίπτωσιν ἀκτομερεστέρας κριβάσεως, παρακαλῶ ὑμᾶς ἐνημερωθῆτε τηλεγραφικῶς.

WOLFFMANN

222652

Τα έγγραφα αυτά προέρχονται από το Πολιτικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών της Γερμανίας που βρίσκεται στο Βερολίνο, από το γραφείο του Υφυπουργού Εξωτερικών Weizsäcker και αφορούν αλληλογραφία μεταξύ του Υπουργείου Εξωτερικών της Γερμανίας και της Γερμανικής Πρεσβείας Αθηνών.

Ο λόγος του Τσάμπερλαιν στη Βουλή των Κοινοτήτων

«Κύριε Πρόεδρε, μετά από διαβούλευση με την Κυβέρνηση, έχετε πεισθεί ότι ήταν προς το δημόσιο συμφέρον να καλέσετε το Σώμα να συνταχθεί σήμερα το απόγευμα για να συζητήσετε ορισμένα γεγονότα που έχουν διαταράξει το Πάσχα και έχουν δημιουργήσει ευρεία ανησυχία στην Ευρώπη, ειδικά στην Ανατολική Μεσόγειο.

Προτείνω να ξεκινήσω τη δήλωσή μου με μια σύντομη αιτιολογική σκέψη των γεγονότων τα οποία ανέφερα, στο βαθμό που μπορέσαμε να λάβουμε πληροφορίες σχετικά με αυτά. Το Σώμα θα θυμάται ότι μόλις πριν από μία εβδομάδα έκανα μια δήλωση εδώ για το θέμα της Αλβανίας. Ανέφερα ότι δύο ημέρες πριν ο Πρεσβευτής της Αυτού Μεγαλειότητας στη Ρώμη επέστησε την προσοχή του Ιταλού Υπουργού Εξωτερικών σε φήμες σχετικά με τη συγκέντρωση ιταλικών στρατευμάτων και μεταφορών στο Μπάρι και στο Μπρίντιζι. Ανέφερα με την ευκαιρία εκείνη την πρόταση που, σύμφωνα με τον Κόμη Τσιάνο, ο Βασιλιάς της Αλβανίας είχε κάνει στις 8 Μαρτίου σχετικά με την ενίσχυση της υφιστάμενης Συνθήκης Συμμαχίας μεταξύ Ιταλίας και Αλβανίας και τις δυσκολίες που σημειώθηκαν στις επακόλουθες συζητήσεις, τη φύση εκ των οποίων, είπα, δεν ήταν αρκετά απλό, και ενημέρωσα το Σώμα ότι, σύμφωνα με τον Υπουργό Εξωτερικών, τα ιταλικά συμφέροντα είχαν απειληθεί. Ανέφερα επίσης ότι, παρόλο που δεν είχα ακόμα λάβει λεπτομερή περιγραφή της άποψης της Αλβανικής Κυβέρνησης, μόλις έλαβα από την εν λόγω κυβέρνηση άρνηση οποιασδήποτε έκθεσης ότι είχε αποδεχθεί όρους ασυμβίβαστους με την αλβανική κυριαρχία και την εθνική ανεξαρτησία.

Ιταλικά πολεμικά πλοία εμφανίστηκαν στις ακτές της Αλβανίας νωρίς στις 6 Απριλίου και οι Ιταλοί κάτοικοι συνελήφθησαν. Το βράδυ τα ιταλικά στρατεύματα έφυγαν από το Μπάρι και το Μπρίντιζι για την Αλβανία. Η επικοινωνία με την Αλβανία ήταν δύσκολη, και η κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας αναμένει ακόμα μια ανακοίνωση σχετικά με τα πρόσφατα γεγονότα εκεί από τον Υπουργό της Αυτού Μεγαλειότητας στο Durazzo. Εν τω μεταξύ, έχουν ληφθεί εκθέσεις από ιταλικές και αλβανικές πηγές των προηγούμενων γεγονότων της 7ης Απριλίου, όμως όσον αφορά τα γεγονότα στο τελευταίο μέρος αυτής της ημέρας και τα επακόλουθα γεγονότα, υπάρχουν λίγα αλλά επίσημα ιταλικά νέα. Η κατοχή της Αλβανίας ξεκίνησε τις μικρές ώρες της 7ης Απριλίου. Τα ιταλικά στρατεύματα αποβιβάστηκαν το ξημέρωμα στα λιμάνια του Santi Quaranta, της Valona, του Durazzo και του St. Giovanni di Medua.

Οι εκθέσεις διαφέρουν ως προς το ποσό της αντίστασης που προσφέρθηκε, αλλά σε κάθε περίπτωση φαίνεται ξεκάθαρα ότι μέχρι το απόγευμα της Μεγάλης Παρασκευής οι τέσσερις παραλιακές πόλεις είχαν καταληφθεί από ιταλικές δυνάμεις. Ο Βασιλιάς Ζωγ και η Αλβανική

Κυβέρνηση φαίνεται ότι έφυγαν από τα Τίρανα κατά τη διάρκεια της νύχτας της 6ης και 7ης Απριλίου, και σύμφωνα με ιταλικές πηγές, η αναχώρησή τους ήταν το σήμα για ξέσπασμα αναταραχών στην πρωτεύουσα. Τα ιταλικά στρατεύματα φαίνεται να έχουν εισέλθει στα Τίρανα νωρίς στις 8 Απριλίου, και την πόλη επισκέφθηκε εκείνη την ημέρα ο Κόμης Τσιάνο. Κατά τη διάρκεια της ίδιας μέρας, ο Βασιλιάς Ζωγ και η Βασίλισσα Ζεραλντίν μαζί με το νεογέννητο γιο τους έφθασαν σε ελληνικό έδαφος, όπου δέχθηκαν φιλοξενία από την Ελληνική Κυβέρνηση.

Αυτό μπορώ να πω μόνο για τα γεγονότα της ιταλικής κατοχής στην Αλβανία, στο βαθμό που μπορούν να αποσπαστούν από συγκρουόμενες ή μερικές φορές μονόπλευρες εκθέσεις. Όταν ερχόμαστε να εξετάσουμε το πλαίσιο στο οποίο έλαβαν χώρα αυτά τα γεγονότα, αντιμετωπίζουμε και πάλι μια παρόμοια απόκλιση μαρτυρίας. Έχω ήδη αναφέρει την ανακοίνωση προς τον Λόρδο Περθ στις 4 Απριλίου από τον Κόμη Τσιάνο, όταν ο τελευταίος ενημέρωσε τον Πρέσβη μας ότι στις 8 Μαρτίου ο Βασιλιάς Ζωγ είχε προτείνει στην Ιταλική Κυβέρνηση την ενίσχυση της Ιταλο - αλβανικής Συμμαχίας. Στις 20 Μαρτίου, ο Βασιλιάς είχε ζητήσει να σταλούν ιταλικά στρατεύματα στην Αλβανία, για χρήση, όπως ισχυρίστηκε, κατά της Γιουγκοσλαβίας. Οι Ιταλοί είχαν αρνηθεί αυτή την πρόταση και λίγο αργότερα υπέβαλαν ένα σχέδιο ενίσχυσης της συμμαχίας σύμφωνα με την προηγούμενη πρόταση του Βασιλιά Ζωγ. Το σχέδιο που προβλήθηκε, εξήγησε ο Ιταλός Υπουργός Εξωτερικών, δεν τροποποίησε το υφιστάμενο νομικό καθεστώς της Αλβανίας και δεν συνοδεύθηκε από τελεσίγραφο.

Τότε, είπε ο Κόμης Τσιάνο, ότι ο Βασιλιάς Ζωγ άρχισε να κινητοποιείται και να επιδεικνύει εχθρική στάση απέναντι στα ιταλικά συμφέροντα. Δεν ήταν η επιθυμία της Ιταλίας, πρόσθεσε, να αλλάξει το status quo στην Αλβανία, αλλά η Ιταλική Κυβέρνηση αισθάνθηκε δεσμευμένη να προστατεύσει τα συμφέροντά τους. Σε μια άλλη ανακοίνωση που έγινε στο Υπουργείο Εξωτερικών την επόμενη ημέρα, στις 5 Απριλίου, ο Ιταλός Επιτετραμμένος δήλωσε ότι οι αλβανικές αρχές είχαν ξεκινήσει να διοργανώνουν αντι - ιταλικές διαδηλώσεις από ένοπλες ομάδες, απειλώντας Ιταλούς κατοίκους σε όλη τη χώρα. Το γεγονός ότι κάποιες διαδηλώσεις αντι - ιταλικού χαρακτήρα είχαν λάβει χώρα στην πρωτεύουσα στις αρχές Απριλίου επιβεβαιώνεται από σύγχρονες αναφορές του Υπουργού της Αυτού Μεγαλειότητας στο Durazzo.

Η αλβανική έκθεση αυτών των γεγονότων δίνει μια διαφορετική εκδοχή. Σε γραπτή ανακοίνωση της 8ης Απριλίου, όπου έφυγε με τον Υπουργό Εξωτερικών το ίδιο απόγευμα, αναφέρεται από τον Αλβανό υπουργό ότι η Ιταλική Κυβέρνηση, έχοντας προσπαθήσει μάταια να αναγκάσει την Αλβανική Κυβέρνηση να δεχθεί προτάσεις που φάνηκε ότι η κυβέρνηση αυτή ήταν ασυμβίβαστη με την ανεξαρτησία, κυριαρχία και ακεραιότητα αυτής της χώρας, προσπάθησαν να επιβάλουν τη θέλησή τους με επακόλουθο τελεσίγραφο.

Σε αυτό το τελεσίγραφο, το οποίο απορρίφθηκε ομόφωνα από τη Βουλή των Αντιπροσώπων, η Αλβανική Κυβέρνηση απάντησε με σαφή άρνηση: Και τότε, σύμφωνα με την αλβανική ανακοίνωση, τα ιταλικά στρατεύματα, υπό την κάλυψη ενός έντονου βομβαρδισμού από το Ναυτικό και την Πολεμική Αεροπορία, επιτέθηκαν στα τέσσερα αλβανικά λιμάνια τις πρώτες ώρες της 4ης Απριλίου. Ο Αλβανός υπουργός δήλωσε ότι δεν είχε ακόμα λεπτομέρειες σχετικά με τις ιταλικές προτάσεις, αλλά οι αναφορές που ανέφερε ο υπουργός της Αυτού Μεγαλειότητας στο Durazzo ήταν που τρέχουσες στην Αλβανία εκείνη την εποχή, έδειξαν να περιλαμβάνουν ιταλικό διοικητικό έλεγχο σε εκτεταμένη κλίμακα και την κατοχή από τα ιταλικά στρατεύματα ορισμένων επιλεγμένων σημείων στρατηγικής συμμαχίας.

Φαίνεται πιθανό οι προτάσεις αυτές να έχουν ανοίξει πόρτα για εκτεταμένη ιταλική μετανάστευση. Αυτό επιβεβαιώθηκε σε προφορική ανακοίνωση που έγινε από έναν εκπρόσωπο του Βασιλιά Ζωγ στις 4 Απριλίου προς τον Υπουργό της Αυτού Μεγαλειότητας και τους Υπουργούς της Γαλλίας και της Βαλκανικής Αντάντ. Αυτός ο εκπρόσωπος συνέχισε λέγοντας ότι ο Βασιλιάς είχε συγκροτήσει μια Επιτροπή για να μελετήσει τις ιταλικές προτάσεις και ότι αυτή η Επιτροπή είχε αναφέρει ότι τείνει να ιδρύσει ένα εικονικό προτεκτοράτο, που θα έβλαπτε την ανεξαρτησία, την κυριαρχία και την ακεραιότητα της Αλβανίας. Ο Βασιλιάς είχε ρωτήσει τον Ιταλό υπουργό ποιο θα ήταν το αποτέλεσμα εάν αρνούνταν να υιοθετήσει αυτές τις προτάσεις και είχε ενημερωθεί ότι αυτή η πορεία θα αποτελούσε πραγματικό κίνδυνο για την Αλβανία. Ωστόσο, η Αυτού Μεγαλειότητα είχε απορρίψει τις προτάσεις και είχε δηλώσει ότι, αν ήταν απαραίτητο, θα αντισταθεί με τη βία. Πρέπει να προσθέσω ότι η ανακοίνωση που έγινε στον Ευγενή Φίλο μου από τον Αλβανό υπουργό το απόγευμα του Σαββάτου, 8 Απριλίου, αφού εξηγήσαμε τους λόγους που έχουν ήδη αναφερθεί για την απόρριψη των ιταλικών προτάσεων για την αντίσταση στη μετέπειτα προσγείωση των ιταλικών στρατευμάτων, απευθύνθηκε έκκληση στην Κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας να κάνουν ό,τι μπορούν για να βοηθήσουν ένα μικρό έθνος που προσπαθούσε απεγνωσμένα να υπερασπιστεί τη δική του επικράτεια.

Θα φανεί ότι αυτές οι εκθέσεις διαφέρουν ουσιωδώς η μία από την άλλη, και προς το παρόν φαίνεται φρόνιμο να ανασταλεί η κρίση για τα γεγονότα που προηγήθηκαν της κατοχής. Σύμφωνα με επίσημα εμπνευσμένες δηλώσεις από ιταλικές πηγές και τον ίδιο τον Ιταλό Υπουργό Εξωτερικών, η κατοχή επιβλήθηκε στους Ιταλούς από την κακή διακυβέρνηση και την αδιαλλαξία του Βασιλιά Ζωγ. Επισημαίνουν ότι τα ιταλικά συμφέροντα, τα οποία υπήρξαν για ένα αιώνα προεξέχοντα στην Αλβανία, αναγνωρίστηκαν ρητά από τη Διάσκεψη των Πρέσβων: Ότι η Ιταλία είχε ξοδέψει μεγάλα ποσά στην Αλβανία σε σχολεία, νοσοκομεία, δρόμους, κ.λπ. και ότι αυτές οι ιταλικές δαπάνες διαχειρίζονταν από την αλβανική κυβέρνηση. Δηλώνουν ότι ο Βασιλιάς Ζωγ είχε προδώσει το λαό του, και τέλος υποστηρίζουν ότι η βοήθεια της Ιταλικής Κυβέρνησης

επικαλέστηκε πολλά στοιχεία της Αλβανίας που ήθελαν να απελευθερωθούν από το κακό του Βασιλιά Ζωγ. Χωρίς αμφιβολία, όλα αυτά τα θέματα θα γίνουν σαφέστερα στο μέλλον από ό,τι είναι σήμερα.

Εν τω μεταξύ, δεν υπάρχει αμφιβολία ως προς το γενικό αποτέλεσμα της ιταλικής δράσης. Η κοινή γνώμη σε όλο τον κόσμο έχει ξαφνιαστεί εκ νέου από αυτή τη νέα έκθεση της χρήσης βίας. Σωστά ή λανθασμένα, οι ιστορίες καταπίεσης και κακομεταχείρισης του πληθυσμού από την πρώην κυβέρνηση της Αλβανίας, των κινδύνων για τις ιταλικές κεφαλαιουχικές επενδύσεις στη χώρα αυτή και του αλβανικού ενθουσιασμού στην ιταλική κατοχή, θεωρούνται αμφίβολες και ύποπτες. Για όλους, ανεξάρτητα από την πίστη τους, είτε χριστιανική είτε μουσουλμανική, πρέπει να είναι προφανές ότι ένα ισχυρό έθνος έχει επιβάλει τη θέλησή του σε μια μικρή και σχετικά ανυπεράσπιστα χώρα, και το έκανε με μια επιβλητική επίδειξη ένοπλης δύναμης.

Σε αυτή την χώρα, υπάρχει ένα ερώτημα που είμαστε υποχρεωμένοι να αναρωτηθούμε: Δηλαδή, σε ποιο βαθμό οι διαδικασίες στην Αλβανία συμμορφώνονται με τη συμφωνία που υπογράφηκε από την Ιταλία και εμάς στις 16 Απριλίου πέρυσι; Το προοίμιο αυτής της συμφωνίας αναφέρει ότι οι δύο χώρες, που ενθαρρύνονται από την επιθυμία να διατηρήσουν τις σχέσεις τους σε σταθερή και διαρκή βάση και να συμβάλουν στη γενική αιτία ειρήνης και ασφάλειας, αποφάσισαν να καταλήξουν σε συμφωνία για ζητήματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος. Είμαι βέβαιος ότι θα γίνει αισθητή ευρέως σε αυτή τη χώρα και στον κόσμο γενικά ότι η δράση της Ιταλίας στην Αλβανία, που δεν συμβάλλει στη γενική αιτία της ειρήνης και της ασφάλειας, αναπόφευκτα πρέπει να είναι αιτία περαιτέρω ανησυχίας και αύξησης της διεθνούς έντασης. Και πάλι, βάσει της συμφωνίας, και οι δύο χώρες επιβεβαιώνουν τη δήλωση της 2ας Ιανουαρίου 1937, η οποία λέει: «Οι δύο κυβερνήσεις αποποιούνται κάθε επιθυμία τροποποίησης ή, στο μέτρο που τους αφορά, να δουν τροποποιημένο, το status quo, όσον αφορά την εθνική κυριαρχία των εδαφών στην περιοχή της Μεσογείου».

Με αυτά τα ζητήματα κατά νου, δώσαμε εντολή στον Πρέσβη μας να μιλήσει στον Κόμη Τσιάνο στη Ρώμη, ενώ, ταυτόχρονα, ο Ευγενής Φίλος μου υπενθύμισε στον Ιταλό Επιτετραμμένο ότι η κατάσταση θα μπορούσε να εγείρει σε οξεία μορφή ολόκληρο το ερώτημα της διατήρησης του status quo στη Μεσόγειο, ένα θέμα που διαμόρφωσε, κατά τη γνώμη μας, τόσο σημαντικό στοιχείο στην αγγλο – ιταλική συμφωνία της 16ης Απριλίου. Η Αδριατική αποτελούσε σίγουρα μέρος της περιοχής της Μεσογείου, και η Ιταλική Κυβέρνηση δεν μπορούσε, επομένως να ισχυριστεί ότι δεν ενδιαφερόταν η κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας. Για αυτούς τους γενικούς λόγους, ο Υπουργός Εξωτερικών είπε ότι θα διαβεβαιωθεί πλήρως μόνο εάν θα μπορούσε να είναι σίγουρος ότι η κατάσταση θα εξελιχθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να μην είναι πιθανό να παραβιασθούν οι όροι αυτής της συμφωνίας.

Την ίδια ημέρα, δηλαδή στις 7 Απριλίου, ο Πρέσβης της Αυτού Μεγαλειότητας είχε δει τον Κόμη Τσιάνο, ο οποίος δήλωσε ότι η Ιταλική Κυβέρνηση προτίθεται να σεβαστεί πλήρως την ανεξαρτησία και την ακεραιότητα της Αλβανίας και το status quo στην περιοχή της Μεσογείου. Στις 9 Απριλίου τον είδε ξανά, και τον ενημέρωσε ότι, παρόλο που η κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας έλαβε υπόψη αυτές τις διαβεβαιώσεις, ωστόσο, ανησυχούσαν σοβαρά για τις αναφορές που τους είχαν φθάσει για την ξαφνική εισβολής της Αλβανίας, και δυσκολεύθηκαν να πιστέψουν ότι, αν η κατάσταση μεταξύ Ιταλίας και Αλβανίας ήταν όπως τους είχε περιγράψει ο ίδιος ο Κόμης Τσιάνο και ο Σινιόρ Κρόλλα, οι διαφορές μεταξύ των δύο κυβερνήσεων ήταν ανίκανες να επιλυθούν μέσω διαπραγματεύσεων. Το βρήκαν εξίσου δύσκολο να καταλάβουν πως ήταν δυνατόν να συμφιλιωθεί η ιταλική προσγείωση στην αλβανική ακτή με τη διατήρηση της ανεξαρτησίας της χώρας και της ακεραιότητας των συνόρων της.

Ο Λόρδος Περθ υπενθύμισε στον Κόμη Τσιάνο ότι και οι δύο κυβερνήσεις δεσμεύθηκαν από την αγγλο – ιταλική συμφωνία για τη διατήρηση του status quo στην περιοχή της Μεσογείου και τον ενημέρωσε ότι η κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας έκρινε ότι δικαιούνται την ειλικρινή και πληρέστερη εξήγηση όχι μόνο των τρεχουσών εξελίξεων στην κατάσταση της Ιταλο – Αλβανίας και τι τους οδήγησε, αλλά και των μελλοντικών προθέσεων της Ιταλικής Κυβέρνησης. Ο Λόρδος Περθ πρόσθεσε ότι οι εξηγήσεις που έχουν προταθεί μέχρι σήμερα προκάλεσαν βαθιές αμφιβολίες στην κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας και ότι δεν θα ικανοποιούσαν την κοινή γνώμη σε αυτή τη χώρα. Όταν πείστηκε από τον Λόρδο Περθ σχετικά με τις ιταλικές προθέσεις σχετικά με το μέλλον, έχοντας κατά νου τις συγκεκριμένες δεσμεύσεις και διαβεβαιώσεις που είχε ήδη δώσει η Ιταλική Κυβέρνηση, ο Κόμης Τσιάνο δήλωσε ότι αυτό θα εξαρτηθεί από τις επιθυμίες του αλβανικού λαού.

Φαίνεται από τις τελευταίες ειδήσεις ότι το Αλβανικό Προσωρινό Διοικητικό Συμβούλιο προσέφερε τώρα το στέμμα της Αλβανίας στον Βασιλιά της Ιταλίας. Πρέπει να περιμένουμε την απάντηση της Ιταλικής Κυβέρνησης σε αυτήν την προσφορά, αλλά όποια και αν είναι η τεχνική της θέση, η κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας δυσκολεύεται σε πολύ μεγάλο βαθμό να συμφιλιώσει αυτό που έχει συμβεί στην Αλβανία με τη διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας, όπως προβλέπεται από την Αγγλο – Ιταλική συμφωνία.

Φυσικά, δεν διακυβεύεται μόνο το μέλλον της Αλβανίας. Αναμφισβήτητα σημάδια ανησυχίας έχουν εκδηλωθεί όχι μόνο στις παρακείμενες περιοχές, αλλά και σε άλλες χώρες που συνορεύουν με τη Μεσόγειο ή περιλαμβάνονται στη Βαλκανική Χερσόνησο. Δεν θα ενοχλήσω το Σώμα με αναλυτικές λεπτομέρειες σχετικά με τις εκθέσεις που θα φθάσουν σε απόδειξη αυτού του γεγονότος. Περιορίζομαι σε μια μόνο περίπτωση. Όταν ο Υφυπουργός Εξωτερικών είδε τον Ιταλό Επιτετραμμένο αργά την παραμονή του Πάσχα, ο Σινιόρ Κρόλλα κοινοποίησε ένα μήνυμα από τον

Σινιόρ Μουσολίνι, το οποίο ανέφερε, μεταξύ άλλων, ότι οι «γειτονικές χώρες», η Γιουγκοσλαβία και η Ελλάδα, ήταν απόλυτα ήρεμες και ότι ήταν απόλυτα σαφές ότι η Ιταλία δεν πρόκειται να προκαλέσει προβλήματα στις γειτονικές χώρες.

Αργότερα στη συνέντευξη, ο Σινιόρ Κρόλλα επέστησε την προσοχή στις πληροφορίες που είχε στην κατοχή του ότι ο αγγλικός Κυριακάτικος Τύπος ήταν πιθανό να κάνει διάφορες προτάσεις για πιθανές πορείες βρετανικής δράσης, συμπεριλαμβανομένων μεταξύ άλλων, ότι οι Βρετανοί πρέπει να καταλάβουν την Κέρκυρα. Σε αυτό το σημείο διαβεβαίωσε τον Λόρδο Χάλιφαξ ότι οι Ιταλοί σίγουρα δεν απειλούσαν την ελληνική ανεξαρτησία, αλλά ότι οποιαδήποτε βρετανική κατοχή στην Κέρκυρα θα δημιουργούσε τις πιο επικίνδυνες αντιδράσεις. Ο Υπουργός Εξωτερικών είπε αμέσως στον Σινιόρ Κρόλλα ότι θα μπορούσε να απορρίψει από το μυαλό του την ιδέα ότι η κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας είχε οποιαδήποτε πρόθεση να καταλάβει την Κέρκυρα, αλλά η Κυβέρνηση θα είχε πολύ σοβαρή άποψη αν κάποιος άλλος την καταλάμβανε.

Νωρίς το πρωί της Κυριακής του Πάσχα μάθαμε από τον Υπουργό μας στην Αθήνα ότι η πληροφορία είχε φθάσει στην Ελληνική Κυβέρνηση και πως η Ιταλία σκοπεύει να επιτεθεί στην Κέρκυρα στο εγγύς μέλλον. Αυτή η πληροφορία επιβεβαιώθηκε στη συνέχεια από τον Έλληνα Υπουργό στο Λονδίνο, όταν κάλεσε τον Γραμματέα Εξωτερικών ένα τέταρτο μετά τις έντεκα το πρωί της Κυριακής. Ο Ευγενής Φίλος μου διαβίβασε στον Μ. Σιμόπουλο τις διαβεβαιώσεις που δόθηκαν την προηγούμενη νύχτα από τον Ιταλό Επιτετραμμένο και είπε επίσης στον Έλληνα Υπουργό τους ακριβείς όρους της απάντησής του στον Σινιόρ Κρόλλα.

Ο επόμενος επισκέπτης του Υπουργού Εξωτερικών το πρωί της Κυριακής ήταν ο Ιταλός Επιτετραμμένος, και ο Ευγενής Φίλος μου επανήλθε στη δήλωση που του δόθηκε το προηγούμενο βράδυ σχετικά με την ηρεμία που υπάρχει στις γειτονικές χώρες, και του είπε ότι η Ελληνική Κυβέρνηση ήταν πολύ ανήσυχη ενόψει των αναφορών που κυκλοφόρησαν ότι η Ιταλική Κυβέρνηση προτίθεται να καταλάβει την Κέρκυρα. Ο Σινιόρ Κρόλλα είπε ότι ήταν η πρώτη φορά που είχε ακούσει ποτέ κάτι τέτοιο, και δεν δίστασε να πει ότι κατά την άποψή του ήταν απολύτως αδύνατο να είναι σωστό, καθώς θα ήταν κατάφωρη αντίφαση με το τι, σχετικά με την εξουσία του Ντούτσε, είχε πει στον Υπουργό Εξωτερικών το προηγούμενο βράδυ.

Ως εκ τούτου, με δική του ευθύνη, ο Σινιόρ Κρόλλα έδωσε τη διαβεβαίωση στον Ευγενή Φίλο μου ότι δεν ήταν αυτή η ιταλική πρόθεση. Ο Ευγενής Φίλος μου είπε στον Ιταλό Επιτετραμμένο ότι φυσικά καλωσόρισε την προσωπική του διαβεβαίωση, αλλά ότι ήταν σωστό να τον αφήσουμε χωρίς αμφιβολία ότι αν υπήρχε ποτέ κάποια ιταλική δράση αυτού του είδους πρέπει να είναι ένα ζήτημα της σοβαρότερης ανησυχίας για την κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας. Πρόσθεσε ότι ήταν ζωτικής σημασίας να μην υπάρξει παρεξήγηση μεταξύ της Βρετανικής και της Ιταλικής Κυβέρνησης σε αυτό το σημείο και είπε στον Σινιόρ Κρόλλα ότι θα χαρεί να μάθει ότι η

Ιταλική Κυβέρνηση είχε κάνει τις δικές της διαβεβαιώσεις τις οποίες είχε μόλις δώσει με δική του ευθύνη. Και ο Ευγενής Φίλος μου πρόσθεσε ότι θα είχε μεγαλύτερη αξία εάν οι ίδιες διαβεβαιώσεις θα μπορούσαν να επαναληφθούν αμέσως από την Ιταλική Κυβέρνηση στην Ελληνική Κυβέρνηση. Νωρίς το ίδιο απόγευμα ζητήθηκε από τον Έλληνα Υπουργό να καλέσει στο Υπουργείο Εξωτερικών και ενημερώθηκε για τον ακριβή σκοπό αυτής της συνομιλίας. Και εν τω μεταξύ, ο Υπουργός της Αυτού Μεγαλειότητας στην Αθήνα είχε λάβει εντολή να κοινοποιήσει αμέσως τα στοιχεία του στην Ελληνική Κυβέρνηση.

Το ίδιο απόγευμα, ο Ιταλός Επιτετραμμένος κάλεσε ξανά τον Υπουργό Εξωτερικών με ένα ακόμη μήνυμα από τον Σινιόρ Μουσολίνι, ότι, μεταξύ άλλων, είχε ήδη δώσει τις πιο άφθονες διαβεβαιώσεις στην Ελληνική Κυβέρνηση, επιβεβαιώνοντας ότι η Ιταλική Κυβέρνηση σκόπευε να βασίσουν τις σχέσεις τους με την Ελλάδα σε μια εγκάρδια και σταθερή φιλία. Ο Σινιόρ Μουσολίνι έστειλε επίσης νέες οδηγίες στον Ιταλό Επιτετραμμένο στην Αθήνα για να διαβεβαιώσει την Ελληνική Κυβέρνηση ότι όλες οι φήμες σχετικά με τις ιταλικές εχθρικές προθέσεις προς την Ελλάδα ήταν ψευδείς, στο βαθμό που η Ιταλία σκόπευε να σεβαστεί με τον πιο απόλυτο τρόπο την εδαφική και νησιωτική ακεραιότητα της Ελλάδας. Αυτή η πληροφορία τηλεγραφήθηκε αμέσως στην Αθήνα και ο Υπουργός της Αυτού Μεγαλειότητας εκεί ανέθεσε να το μεταδώσει χωρίς καθυστέρηση στην Ελληνική Κυβέρνηση. Στη συνέχεια, πληροφορήθηκε ότι ο Ιταλός Επιτετραμμένος στην Αθήνα διαβίβασε στην Ελληνική Κυβέρνηση στις 10 Απριλίου – την επόμενη μέρα – τις διαβεβαιώσεις που υποσχέθηκε ο Σινιόρ Μουσολίνι.

Έχω δώσει στο Σώμα με κάποια λεπτομέρεια την ιστορία για τις φήμες της Κέρκυρας. Πως προέκυψαν δεν προσποιούμαι ότι γνωρίζω, αλλά το γεγονός ότι θα έπρεπε να ήταν σύγχρονες και ευρέως πιστεύοντες αντικατοπτρίζει τη γενική ανησυχία που δημιουργήθηκε από τα πρόσφατα γεγονότα. Αν και αυτή η συγκεκριμένη ιστορία έχει πλέον δυσφημιστεί, ωστόσο, όπως έχω πει σε μια προηγούμενη περίπτωση, μόλις κλονιστεί η εμπιστοσύνη, δεν αποκαθίσταται τόσο εύκολα και η κυβέρνησή της Αυτού Μεγαλειότητας πιστεύει ότι έχουν και οι δύο καθήκον και υπηρεσία να εκτελέσουν χωρίς να αφήσουν αμφιβολία στο μυαλό κάποιου ως προς τη θέση του. Συνεπώς, εκμεταλλεύομαι αυτή την ευκαιρία να πω εκ μέρους τους ότι η κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας αποδίδει τη μεγαλύτερη σημασία στην αποφυγή διαταραχών από βία ή απειλών βίας του status quo στη Μεσόγειο και τη Βαλκανική Χερσόνησο.

Κατά συνέπεια, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι, σε περίπτωση ανάληψης δράσης που απειλούσε σαφώς την ανεξαρτησία της Ελλάδας ή της Ρουμανίας, και την οποία η Ελληνική ή η Ρουμανική Κυβέρνηση θεώρησαν αντίστοιχα ζωτικής σημασίας να αντισταθούν με τις εθνικές τους δυνάμεις, η κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας νιώθουν ότι δεσμεύονται αμέσως να δανείσουν στην Ελληνική ή στη Ρουμανική Κυβέρνηση, ανάλογα με την περίπτωση, όση υποστήριξη

μπορούσαν. Κοινοποιούμε αυτήν τη δήλωση στις άμεσα ενδιαφερόμενες κυβερνήσεις και σε άλλες, ιδίως στην Τουρκία, των οποίων οι στενές σχέσεις με την Ελληνική Κυβέρνηση είναι γνωστές. Κατανοώ ότι η Γαλλική Κυβέρνηση κάνει παρόμοια δήλωση σήμερα το απόγευμα. Δεν χρειάζεται να προσθέσω ότι οι Κυρίαρχες Κυβερνήσεις, όπως πάντα, ενημερώνονται συνεχώς για όλες τις εξελίξεις.

Θέλω να προσθέσω μόνο μία ή δύο περαιτέρω παρατηρήσεις. Κατά τη γνώμη μου, τίποτα που συνέβη δεν άλλαξε με κανέναν τρόπο την πεποίθησή μου ότι η πολιτική της κυβέρνησης της Αυτού Μεγαλειότητας για την υπογραφή της Αγγλο – Ιταλικής Συμφωνίας πριν από ένα χρόνο ήταν σωστή. Δεν το λέω αυτό με σκοπό να εγείρω αντιπαραθέσεις που ανήκουν στο παρελθόν, αλλά για να αποφευχθεί οποιαδήποτε παρανόηση της σημερινής μου στάσης. Χαίρομαι για την αποκατάσταση φιλικών συναισθημάτων μεταξύ του ιταλικού λαού και του λαού αυτής της χώρας, για χάρη και των δύο, και επειδή πιστεύω ότι μπορεί να συμβάλει πολύ στη γενική ειρήνη. Ειλικρινά ομολογώ τη βαθιά απογοήτευσή μου για μια ενέργεια της Ιταλικής Κυβέρνησης, η οποία έχει σκιά στη γνησιότητα των προθέσεών τους να εκπληρώσουν τις δεσμεύσεις τους.

Αναμφίβολα κάποιοι θα έλεγαν ότι πρέπει τώρα να δηλώσουμε ότι η Αγγλο – Ιταλική Συμφωνία πρέπει να εξεταστεί στο τέλος. Δεν έχω την άποψη αυτή. Κανείς με αίσθημα ευθύνης δεν μπορεί να κάνει αυτές τις μέρες αβασάνιστα κάτι που θα οδηγούσε σε αύξηση της διεθνούς έντασης και όλοι θα αποδοκίμαζαν την απώλεια των πλεονεκτημάτων που απορρέουν από τις διεθνείς συμφωνίες που επιτεύχθηκαν μετά από αμοιβαία συζήτηση. Πιστεύω, επομένως, ότι θα υπάρξει μια ευρεία επιθυμία, ακόμη μεγαλύτερη λόγω της ανησυχίας που επικρατεί τώρα, να δούμε την εκπλήρωση των υπόλοιπων διατάξεων της Συμφωνίας, και φυσικά ενόψει πρόσφατων γεγονότων, εναπόκειται στην Ιταλική Κυβέρνηση ότι αναζητώ πρακτικά αποδεικτικά στοιχεία ότι συμερίζονται αυτή την επιθυμία.

Συχνά είχε αναφερθεί στο Σώμα αυτό το απόσπασμα για την ανταλλαγή σημειώσεων που επισυνάπτεται στη Συμφωνία, η οποία αναφέρεται στην εκκένωση Ιταλών εθελοντών από την Ισπανία. Το απόσπασμα έχει ως εξής: «Επιθυμώ, δευτερευόντως, να επαναβεβαιώσω ότι, εάν αυτή η εκκένωση δεν έχει ολοκληρωθεί τη στιγμή του τερματισμού του Ισπανικού Εμφυλίου Πολέμου, όλοι οι εναπομείναντες Ιταλοί εθελοντές θα εγκαταλείψουν αμέσως την ισπανική επικράτεια και όλο το ιταλικό πολεμικό υλικό ταυτόχρονα θα αποσυρθεί». Κατά τη διάρκεια των πρόσφατων ανταλλαγών με την Ιταλική Κυβέρνηση, ο Ιταλός Επιτετραμμένος έδωσε στον Ευγενή Φίλο μου, τον Υπουργό Εξωτερικών, διαβεβαίωση από τον Σινιόρ Μουσολίνι ως εξής: «Ο επικεφαλής της Ιταλικής Κυβέρνησης επιβεβαίωσε ότι όλοι οι Ιταλοί εθελοντές θα αποσυρθούν από την Ισπανία αμέσως μετά την παρέλαση νίκης που θα πραγματοποιηθεί στη Μαδρίτη».

Την ίδια μέρα, στις 9 Απριλίου, στη Ρώμη, ο Κόμης Τσιάνο ενημέρωσε τον Λόρδο Περθ, απαντώντας σε περαιτέρω έρευνα, ότι όταν αποσύρθηκαν τα στρατεύματα, τα ιταλικά αεροπλάνα και οι πιλότοι θα έφευγαν επίσης. Η κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας έλαβε δεόντως υπόψιν αυτές τις νέες διαβεβαιώσεις, οι οποίες, βεβαίως, επιβεβαίωσαν αυτές που είχαμε λάβει προηγουμένως. Πρέπει να προσθέσω μόνο ότι η Κυβέρνηση θεωρούσε πάντα την εκκένωση των Ιταλών εθελοντών από την Ισπανία ως ζωτικό στοιχείο της Συμφωνίας, και προσβλέπουν αναλόγως στην πρόωρη εκπλήρωσή της.

Για άλλη μια φορά, το Σώμα αντιμετωπίζει σοβαρά ζητήματα. Για ακόμα μια φορά έχει μεταφερθεί στο σπίτι όλων μας η απαράδεκτη φύση μιας κατάστασης πραγμάτων που κρατά ολόκληρο τον κόσμο σε μια διαρκή σειρά συναγερμών και κρίσεων, καταστροφής του εμπορίου και της βιομηχανίας, καταθλιπτικής κοινωνικής ζωής και πολιτισμού, δηλητηρίασης κάθε φάσης της ανθρώπινης δραστηριότητας σε κάθε χώρα. Έχουμε ασκήσει υπομονή για μεγάλο χρονικό διάστημα, παρά τις πολλές απογοητεύσεις, στις προσπάθειές μας να εξαλείψουμε τις υποψίες, να προωθήσουμε την καλή θέληση και να διατηρήσουμε την ειρήνη. Δεν θέλω να πιστέψω ότι αυτές οι προσπάθειες δεν θα αποφέρουν ακόμη καρπούς, ωστόσο αποθαρρύνοντας τις προοπτικές μπορεί να φαίνεται αυτή τη στιγμή.

Τα γεγονότα για τα οποία έχουμε διαμαρτυρηθεί στο παρελθόν, και αυτά που καταδικάζουμε σήμερα, δεν μπορούν να έχουν αποτύχει να προκαλέσουν το μυαλό και τη συνείδηση όλων των λαών, είτε εντός είτε εκτός των χωρών που ενδιαφέρονται περισσότερο, και σίγουρα, αν και αργά, εργάζονται για μια κοινή αναγνώριση ενός κοινού κινδύνου. Ας μην αφήσουμε λοιπόν κατά μέρος την υπομονή. [ΜΕΛΗ: Τι γίνεται με τη Ρωσία;] Είναι λίγο δύσκολο, ίσως, να αποφύγουμε την έκθεση ισχυρών συναισθημάτων [...]. Οι βουλευτές δεν θα υποθέσουν ότι, εάν δεν ανέφερα τη Ρωσία σε όσα είπα σήμερα το απόγευμα, αυτό σημαίνει ότι δεν διατηρούμε στενή επαφή με τους εκπροσώπους αυτής της χώρας. Έχουμε πολύ δύσκολο έργο να εκτελέσουμε. Πρέπει να σκεφτούμε, όχι μόνο αυτό που θέλουμε, αλλά και τι είναι πρόθυμοι να κάνουν οι υπόλοιποι. Ζητώ από το Σώμα να πιστεύει ότι, χωρίς καμία προκατάληψη, χωρίς προκαταρκτικές ιδεολογικές έννοιες, προσπαθούμε στο έπακρο της ικανότητάς μας, ώστε να στρατολογήσουμε τις δυνάμεις που εξακολουθούν να είναι υπέρ της ειρήνης και που είναι πρόθυμες να αντισταθούν στην επιθετικότητα, τότε οι προσπάθειές μας ίσως είναι επιτυχείς.

Σήμερα πρέπει να ενισχύσουμε το ψήφισμά μας – το ψήφισμα όχι μόνο για να κάνουμε τους εαυτούς μας δυνατούς να υπερασπιστούμε τον εαυτό μας, αλλά και το ψήφισμα για να βοηθήσουμε εκείνους που, εάν αντιμετωπίσουν επιθετικότητα ή απειλούνται με την απώλεια της ελευθερίας, αποφασίζουν να αντισταθούν. Σε αυτό το ψήφισμα, και στα βήματα που έχουμε κάνει,

και τα οποία θα κάνουμε ακόμη για να το εφαρμόσουμε, είμαι βέβαιος ότι θα έχουμε την έγκριση αυτού του Σώματος, αυτής της χώρας και ολόκληρης της Αυτοκρατορίας» .

Περίληψη

Οι διεθνείς προϋπάρχουσες διαφορές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και η διατήρηση του status quo, οδήγησαν στη σύναψη του Βαλκανικού Συμφώνου 1934. Προκειμένου να διευθετηθούν οι διαφορές της Μικρασιατικής εκστρατείας σε Ελλάδα και Τουρκία, υπογράφηκαν τρεις συνθήκες. Η Ιταλία προσπαθώντας να ελέγξει την Αδριατική Θάλασσα κατέλαβε την Αλβανία, απειλώντας την ακεραιότητα της Ελλάδας. Για τη διατήρηση της τάξης στη Μεσόγειο, η Αγγλία και η Γαλλία έδωσαν εγγυήσεις σε Ελλάδα και Ρουμανία. Η Ιταλία αντέδρασε, επιδιώκοντας την ανανέωση του εκπνεύσαντος ελληνοϊταλικού Συμφώνου Φιλίας 1928. Την 1η Σεπτεμβρίου 1939 ξέσπασε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, με την Ελλάδα να προετοιμάζεται πυρετωδώς προκειμένου να διαφυλάξει την ακεραιότητά της.